

PRIZE PUBLICATION FUND

Founded by the bequest of
 H.H. THE RAJA OF COCHIN, K.C.S.I.
 THE RAHARAJA GARAPATI RAO C.I.F.
 THE RAJA OF ERIKINEDI
 and other Chiefs and Commissioners of Southern India

PRIZE PUBLICATION FUND

VOL I

PRAKRITARUPAVATARA

A PRAKRIT GRAMMAR

BASED ON THE VALMIKISUTRA

BY

SIMHARAJA

SON OF SAMUDRABANDHAYAJVAN

EDITED BY

E HULTZSCH

PRINTED AND PUBLISHED BY THE

ROYAL ASIATIC SOCIETY

AND SOLD AT

22 ALBEMARLE STREET

1909

(Copyright by the Royal Asiatic Society, in England and in India)

PREFACE

IN his dissertation *De Grammaticis Prâkritis* (Breslau, 1874) Professor Pischel was the first to describe from MS and to draw attention to the value of Simharîja's treatise on Prâkrit grammar. His *Grammatik der Prâkrit Sprachen* (Strassburg 1900) contains a short summary of his former statements in the course of which he remarks (p. 43) that the *Prâkritampanatâra* is not unimportant for the knowledge of the declension and conjugation chiefly because Simharîja frequently quotes more forms than Hemachandra and Trivikrama. No doubt many of these forms are theoretically inferred but they are formed strictly according to the rules and so are not without interest. It was on the strength of these remarks that I induced my old friend Pandit V. Srinivasa Sastri to provide me with the MS. F. which is described below. When I told Professor Pischel that I had copied the text from this MS for publication he immediately made over to me his own copy of the London MS (called R in the sequel). Along with it he was good enough to allow me the use of his two MSS of Trivikrama's commentaries (*Tri.¹* and *Tri.²*) the first of which he had written with his own hand. The originals of Professor Pischel's copies of Simharîja and Trivikrama were kindly placed at my disposal by Miss Hughes and Mr. Thomas on behalf of the Royal Asiatic Society and the India Office Library respectively and the Government of Madras were good enough to furnish me with another MS of Trivikrama (*Tri.³*). It is a pleasant duty to thank all those who have thus contributed materials for the present edition. But the heaviest debt of gratitude

is due to Professor Pischel whose careful copies of R and Tri¹ saved me much troublesome work while his edition of Hemachandra's Prākṛit grammar (Hallé, 1877) assisted me in settling the text of many Sūtra¹.

The *Pāṭhaśāstrapāṭha* i.e. the descent of Prākṛit forms may be called a counterpart of the *Laṅkācamudrā* of Varadarāja. The latter contains the more important of Pāṇini's aphorisms arranged in a systematic manner so as to illustrate the different chapters of Sanskrit grammar. Simharāja undertook a similar arrangement of the rules of Prākṛit grammar. Like Varadarāja he did not compose the rules themselves but drew on the same collection of Sūtras which in their original sequence are known to have been commented on by Trivikrama just as Pāṇini's aphorisms by the authors of the *Kāśī* commentary.

The time of Trivikrama can be settled only within rather wide limits. He quotes Hemachandra² who lived in the twelfth century and he is quoted in the *Paṇḍāpana* of Kumārasvāmin,³ who belonged to the fifteenth or sixteenth century.⁴ Consequently Trivikrama has to be assigned to about the thirteenth, fourteenth or fifteenth century. It may be added here that Trivikrama and Hemachandra are named in the *Shālabhāṣā* *bandha* of Lakṣmīdhara⁵ and that Trivikrama Hemachandra and Lakṣmīdhara are referred to in the *Pāṭhaśāstrapāṭha*⁶.

¹ Since this was written I have learned that the great scholar to whom I left the grammar owes so much help on his way to Calcutta in the General Hospital. Madras on December 26, 1908.

² Pischel *Doctrines of Prakrit Grammar* Madras Catalogue p. 1096.

³ Pischel p. 1 p. 33.

⁴ Mullis has the father of Kumārasvāmin as perhaps referred to in Lakṣmīdhara's *Shālabhāṣā* (Punjab 1901 p. 40 verso) which belongs to the end of the sixteenth century (Auffrecht's *Orf. d. Sanskrit* p. 151 and *Cat.* p. 369). A verse of Mullis the occurrence in an inscription of A.D. 1537 (*Ind. d. S.* vol. 5 p. 70 note 2) and Leq. in the *Śālabhāṣā* (*Orf. d. S.* p. 113) which was composed about A.D. 1600 (*Jy. Int.* vol. 4 p. 3).

⁵ Mullis in *Jy. Int.* MS. No. 3 pp. 11 and 12. Lakṣmīdhara *Madras Catalogue* pp. 1091, 1092, 102.

⁶ Mullis in *Reports* No. 1 pp. viii and 69. *Gr. Upaniṣad* No. 3. Vizānapatam June 1895. Pischel *Journal* 1 p. 45.

The ninth of the opening verses of Trivikrama's commentary runs as follows ¹—

प्राहृतपदार्थसार्थप्राप्तिं निजमूचमार्गमनुजिगमियताम् ।

युजियथायसिद्धिं त्रिविकमेणागमकमात्कथयते ॥

Here Professor Pischel has interpreted the word *nya* in two different ways. Originally (*De Gr. Pr.*, p. 30) he took it to mean 'their own' and referred it to *anujigamishatdm*, while later on (*Grammatik* p. 42) he connected it with the instrumental *Trivikramēna*. As *nya* is synonymous with the reflexive pronoun *eva*, each of the two interpretations seems to be equally possible. If the second alternative were correct it would follow that Trivikrama was the author not only of the commentary but of the Sūtras as well. But a repeated consideration of this difficult detail suggests to me that Trivikrama being a Southerner, may have used the word *nya* in the sense of proper real true which is attached to it in the Dravidian languages. This meaning is registered in the Telugu Kannada Tamil and Malayālam dictionaries. The two last consider *nya*, if used in this sense, a *tailbhara* of *machaya*. But such a violent change is impossible, and even in Sanskrit *nya* is thus employed before the name of the proper or real month in contradistinction to the intercalary (*adhya* or *deśiya*) month. That the expression *nya sūtra mārga* has to be similarly interpreted is rendered likely by the two following quotations —

Kittel's *Kannada Dictionary* p. 866 *nya mārga* the proper orderly way or method

Dictionnaire Tamoul Français, vol. II p. 276 *nyr marklan dappuguralu* segarer du vrai chemin (i.e. to strive from the true way)

A Pūrvapālshin might object that, in explaining the word *nya sūtra mārga* we ought to consult not the Dravidian

¹ Pischel *De Gr. I.* p. 29 Russell *Tarja e Catalogue* p. 438 *Grantha* 1. *adarśa*: No 1 p. 2 hangacharya *Madra Catalogue* p. 10²⁵

but the Sanskrit dictionaries and that accordingly the commentator Pratikrama might still be assumed to have called himself the author of his own 'Sūtras'. This objection can now be easily disposed of by *reductio ad absurdum*, since Professor Ranachurra's *Madras Catalogue* (p. 105) No. 1245 informs us that the Sūtras commented on by Pratikrama and arranged by Samharīja are attributed by tradition to no less a person than the great Rishi Vālmīki the reputed author of the *Purāṇas*. Besides Vālmīki is expressly mentioned in *Lakṣmīdhara's Śālabhāṣachandrikā* as the author of the *Uḥasūtra*¹ i.e. of the original Sūtra on which Lakṣmīdhara is commenting. The Madras MS contains only the two first *āhīyayas* (not the third) of the *Vālmīkīsūtra*. The full text of the *Vālmīkīsūtra* with *gāṇṇī* *vārttikas* *dīpīyas* and *īshīs* has been printed in Telugu characters at Mysore in 1866 as an appendix to the *Shālabhāṣachandrikā*².

After this unavoidable digression I return to verse 4 of Pratikrama's commentary. I dissolve the two compound words in the first hemistich by *प्राप्तपदान्वयेवाधानेयं साधकस्य प्राप्ति* and *निज सुखमेव मायस* and suspect from the context that the two words *prāpti* and *āgama* are used in a double sense. The translation would run thus —

'In accordance with tradition Pratikrama composes (*dhṛv*) commentary [or in accordance with (*dhṛv*) income he supplies a maintenance] for the proper success of those who desire to follow the right road viz the Sūtra in order to acquire a heap of riches viz of Pīṭkrit words.

Those who are familiar with the ways of Indian 'poets

¹ Ranachurra *Madras Catalogue* p. 1091.

² In the MS of the same work registered in Mr. Rieu's *Myose Catalogue* p. 76 is a being in the possession of V. V. Varaspati at Bangalore. But Mr. Krishna Sastry informs me that the entry refers to a copy of Pratikrama's commentary which was written by the owner himself about thirty years ago.

³ In the edition of the *Śālabhāṣachandrikā* 1866 page 99 par. 11 the *śālabhāṣachandrikā* 51 pages and an alphabetical index of the Sūtras 42 pages.

will agree that this translation though at first sight it appears to be far fetched is probably the correct one. At any rate I hope to have proved that the Sūtra to which Trivikrama alludes was the *Valmīkīsūtra*, and that he was the author of the Vṛtti alone, but not of the Sūtra itself.

In his dissertation *De Grammaticis Præsentibus* (pp. 8, 37) Professor Pischel expressed the opinion that either Trivikrama or the unnamed author of the Sūtras may have drafted the text of the latter in accordance with Hemachandra's grammar. Before deciding the former point it will be best to wait until a critical edition of the original *Valmīkīsūtra* is available. But, as both the printed text of the *Valmīkīsūtra* and the author of the *Shadbhashāchandrīkā* ascribe the composition of the Sūtra to an ancient Rishi, the possibility of its having been drawn up in the interval between Hemachandra and Trivikrama seems to be excluded.

Thus changed position of affairs affects likewise the question to what time Simharāja the author of the *Prākṛitaruparatāra*, has to be allotted. As stated by Professor Pischel (*De Gr. Pr.* p. 40), 'Trivikrama and Simharāja no doubt drew from the same source but they have nothing in common besides the rules themselves and the preface nor can either of them be proved to have used the other's grammar. As the time of the composition of the *Valmīkīsūtra* is quite unknown that of the *Prākṛitaruparatāra* becomes equally uncertain and must be settled by internal evidence. Simharāja mentions the Eastern (*Purā* vii, 42) Kaumāra (i.e. Kātantra) and Pīninīya grammars (ii, 2) and frequently quotes the *Aṣṭādhyāyī* without naming it. Once (viii 11) he quotes Kṣhīrasvīmin's commentary on the *Amarakośa*. As Kṣhīrasvīmin belongs to the eleventh century¹ Simharāja must have flourished after this period. Two other quotations seem to prove that he is quite a modern author. A passage from the *Bhāṣya* (x 13) is not found as might be expected

¹ See Professor Zacharias's *I & Wörterbuch* p. 31

in Pañjali's *Viśvādhāra* but in Bhāṣya Dīkṣita's *Śālistānandī* which was written about A.D. 1650¹; and an anonymous quotation is also to be traced to the *Paribāṣhī* 4:2 by Nigūḍa Māta who lived only about 900 years ago². It is, however, yet impossible that both Śaṅkara and the two authors of the *Siddhantakārikā* and *Paribāṣhī* could use the wording of the two passages in the elder grammarist's work.

Of Śaṅkara's personal circumstances we gather from the preface of his work that unlike the two Jains Hanuśāstrī and Trivikrama he was a member of the Hindu faith. In verse 1 his father Samudrabandhāvāyan³ is said to have made his own name Samudrabandha (or Samudrabandha) true to its meaning by constructing a deep canyon (śūla) in the shape of a commentary across the ocean (madha) of sciences (*śāstra*) and poetics (*adhyātma*). This statement may imply that he wrote a commentary entitled *Śāstra* on an Alankāra work named *Śāstra Nidānam* but no such title can be found in the published catalogues of Sanskrit MSS.

* * * * *

My text of the *Prakṛitirūpī* letter is based on the following materials —

1. I. a palm leaf MS in Malayāḷam characters No. 101 (old No. 119) of the White collection of the Royal Asiatic Society and Professor Lechler's Romanized copy of it. The original MS is numbered on the left margin of the first side of each palm leaf. The first leaf bears the word *śrī* (instead of the figure 1). The following leaves are numbered from 1 to 72 and the last leaf has the figure 76. Consequently leaves 71-2 are missing. In preparing his copy, Professor Lechler used also a paper MS in Malayāḷam characters

¹ See *Amstelredamum Catalogus* p. 395 and *DMG* vi 145 p. 506.

² Compare *Kaṭhāraśāstrī* vi 12 p. xxv not. *Amstelredamum Catalogus* p. 57. I refer to the *Rechtschreiber* (kāryam 1. 1) p. 6.

³ See the colophon of chapter vi and xvii and xxv.

which cannot be tried now. Its loss is of little consequence because as Prof. or Pischel remarks it had been copied from the palm leaf MS and showed the same omissions and mistakes.¹

2. T a very clear and careful Nāgarī MS of 92 pages written in 1904 by Pandit V. Srinivāsa Sastri of Namakkal who remarks on it as follows — The original is in the possession of one Ayyasami Sastriar a pensioned Tahsildar of Kumbakonam. I was allowed to take a copy of it in his house through the influence of Diwan Bahadur K. Kaghunatha Rao. During my last vacation I went to Tiruvallur, my native place which is at a distance of 4 miles from Kumbakonam. I used to go duly to Ayyasami Sastriar's house at Kumbakonam from my native place and take the copy of *Sunharīya*. Within thirty days a rough copy in Grantha characters was taken which looks very ugly, for the copy was made in a hurry. After the reopening of my school I came to Namakkal where I finished a good fresh copy in Nāgarī characters which is sent to your address. The original is written in Grantha letters 200 years ago.

Curiously enough it can be definitely proved that the Grantha original of the Nāgarī MS T must either be a copy, or go back to a copy of the Malayalam MS R. For the portion of the *Pralītaupasiātāra* which occupied the missing leaves of R (73-5) is missing in T as well and the colophon of T contains a peculiar mistake which is due to a correction made by the writer of R.² In spite of this fact some of the readings of the MS T are decidedly preferable to the corresponding ones of R and it must be supposed that the text of the Grantha original of T was corrected by an intelligent Pandit either conjecturally or with the help of other MSS. Though my text is chiefly based on R I was sometimes forced to adopt the readings of T owing to their greater clearness and correctness. In other cases I had to

¹ *De Gr. Tr.* p. 39

² See below p. 10 n. 6

alter the text by conjecture and to transfer the readings of both R and I to the footnotes. As regards the Sandhi of words, I have tacitly selected that reading of either N or T which was more easily intelligible without burdening the footnotes with superfluous variants. The only portion of the *Prākṛitānuputātara* which seems to be irrecoverably lost extends from xxii 66 to the Sūtra which I have provisionally numbered xxii 67.

For the text of the single *Idamulīśūtras* the following MSs of Trivikrama's commentary were also consulted—

1. *Triv.* Professor Pischel's Romanized copy and its original a Grantha paper MS from Tanjore in the India Office Library Burnell No 347 (old No 81)

4. *Triv.* a Nāgarī paper MS from Tanjore the property of Professor Pischel, see the remark in his *Grammatik*, p 42 and n 1

5. *Triv.* an incomplete Nāgarī MS of the Government Oriental MSs Library Madras written in 1854 and described in Professor Pangachariya's *Catalogue* p 1084 No 1549. The MS is written with very destructive bīṛī on inferior paper which falls to pieces when being turned over.

The abbreviations *Pa* and *Il* refer to Pīṇin's Sūtras and to Hemachandra's Prākṛit grammar respectively.

* * * * *

In his preface Śaṃharīja states that he is going to treat of the Prākṛit words which are identical with Sanskrit or derived from Sanskrit to the exclusion of provincialisms (*deśya*). His *Prākṛitānuputātara* is divided into six parts of unequal length—

- (1) *Samyatatibhāga* (technical terms)
- (2) *Paribhashatibhāga* (explanatory rules)
- (3) *Samhitātibhāga* (euphonic rules)
- (4) *Subantaratibhāga* (declension)
- (5) *Tmantaratibhāga* (conjugation)
- (6) *Saurasēnyādātibhāga* (dialects)

As will be seen from the table of contents I have, for easy reference added consecutive Roman figures to the subdivisions of parts 4-6 and have thus divided the whole book into 22 chapters. Within these I have numbered the rules quoted for the first time from the *Vālmikisūtra* and added a reference to Hemachandra's Prākṛit grammar in the margin of each of them. If the same rule of the *Vālmikisūtra* is quoted a second or further time its number in the *Prākṛita saparāṭhā* is given in a footnote. This expedient will enable anyone, who is slightly familiar with the terminology of the native grammarians to find his way through Simharāja's work. It may however be useful to give a list of the additional terms which the *Vālmikisūtra* employs besides Pāṇini's ¹—

I Pratyaharas

- su Nominative
- as Accusative
- tā Instrumental
- ne Dative
- nas Ablative
- nam Genitive
- up Locative

II Abbreviations

- ha a short vowel (*hrasva*)
- di a long vowel (*dīrgha*)
- śu a sibilant (*śa śha śa*)
- sa² a compound word (*samāsa*)
- lhu the first letter of a word
- ga the first word of a *gana*

¹ See *Prākṛitaśāstrapāṇini* and Pischel *De Gr. P.* pp 35-7

² Tri 418 The same term is used in Y pad 228 *Atyādābhāṭha* see Bohnhagen's edition p viii. Professor Zacharias kindly informs me that the abbreviation *sa* occurs also in Hemachandra's *Anūśāstrāṅga* *graha* (ii 11) and in the *Jain śāstrāṅga* (*Ind. Ant.* vol 10 p 71)

- ph* the second letter of a word
tu a consonant group (*samjuktā*)
lu an optional rule
vaj a neuter (*napuṃśalā*)¹

III *Anubandhas*

- lit* an affix which is added invariably
ait an affix which lengthens the preceding vowel
nit an affix which involves an *anundśikā*
rit an affix which doubles its consonant.²

At the end of the text I have added an alphabetical list of all the rules of the *Valmīśūtra* which have been quoted and explained by Śaṅkarīja.

F. HULTZSCH

HALLÉ (ŚAṂKAR)
 JULY 15 1906

¹ Below 17 43 4 53 1311 6 43 See also the *Junc dracy Larai a* loc. cit.
 Professor F. Hultsch has the same abbreviation in *Śāntarāyaś Pāṭiś tras* and in
² *śānt yada Lagaś* see further reference in his *I d H'it rē* loc. cit. p. 16 n. 4
³ Below 17 19 = Tr. 3 4 5

CONTENTS

140

	I TECHNICAL TERMS (<i>samjñā</i>)	1	
	II EXPLANATORY RULES (<i>paribhāṣa</i>)	2	
	III PHONIC RULES (<i>saṁhitā</i>)	3	
	IV DECLENSION OF MA SCULINES ENDING IN VOWELS—		
	FACE		
erikṣa	6	dei	16
paradigm of the same	10	tri	17
sarvī	11	gramanī	17
latama	12	tvu	17
ṭkī	12	khilipa	17
prathama	12	dhartī	18
devitī	13	paradigm of the same	18
agni	14	putrī	19
paradigm of the same	16		
	V DECLENSION OF FEMININES ENDING IN VOWELS—		
prasa	20	tinu	23
sirā	21	bhru	23
rukī	21	sarvī	23
lakṣmī	22	mātrī	25
et	22	nau	24
	VI DECLENSION OF NEUTERS ENDING IN VOWELS—		
guna	24	bhuk	25
sarva	25	kartī	26
dadhī	25		
	VII DECLENSION OF MA SCULINES ENDING IN CONSONANTS—		
etatur	26	yad	32
lim	27	etad	32
idavī	28	sirad	33
vājan	29	prerick	35
atman	30	yasas	34
tad	31	adas	34

CONTENTS

III DECLENSION OF FEMININES ENDING IN CONSONANTS—

	PAGE		PAGE
	35	yad	36
	35	etad	36
	35	prātipad	37
ubh	36	asit	37
udl	36	aptarav	37
	36	adas	37

IV DECLENSION OF NECTERS ENDING IN CONSONANTS—

	38	ahanus	38
	38	adas	38
lad etad	38		

V DECLENSION OF yashmad

VI DECLENSION OF a etad

VII PRESENT FORMS OF CERTAIN NOUNS

VIII INDECLINABLES

IX CONJUGATION

1 Present Indicative—

adh bhu	67	ruh etc	71
dhu	68	sal etc	71
	68	as	71
h etc	71		

2 Potential and Imperative—

adh bhu			72
---------	--	--	----

3 Future —

	72	rah m ich rud, ru bhu	75
	74	praphrasitic future of	
gass	75	has and bhu	75
rid etad	75		

4 Conditional—

5 Aorist Imperfect, and Perfect—

76

76

76

76

II PASSIVE—

	PAGE
<i>has</i>	77
<i>kr̥s</i>	77
<i>śra</i>	77
potential and imperative of <i>has</i> and <i>kr̥s</i>	77

XV Causal—

<i>has, sah śān kr̥s</i>	78
passive of <i>has</i>	78

XVI SUBSTITUTES OF CERTAIN ROOTS

79

XVII VERBAL ROOTS

83

XVIII THE ŚAKRAŚŪRI DIALECT

85

XIX THE MĪADHI DIALECT

88

XX THE PAI ŚCHI DIALECT

91

XXI THE CULLIKAPAI ŚCHI DIALECT

94

XXII THE ĀRABHARAṆḌA DIALECT

95

INDEX TO THE BUTRAS QUOTED IN SIMHARĀJA PRAKRITA
HĀRĀVATĪRA FROM THE VALMIKI LĪRĀ

100

ERRATA

120

PRAKRITARUPAVATARA

FIRST SECTION

अन्तरायान्तमसविध्वंमविभाकरम् ।

दीपपद्मोपमदेन्दु वन्दे करिमुख मह ॥ १ ॥

वत्सराभिमुखा भक्ता यस्य वाचस्पतापयि ।

भजामि भागधेय त प्रसन्न दक्षिणामुखम् ॥ २ ॥

सेतुं व्याख्यानरूप गहनमकृत यस्यास्त्रसाहित्यसिन्धो ^१

बुद्ध्या मन्त्रा यथार्था व्यरचयत निर्जां सिन्धुवन्धेति सञ्ज्ञाम ।

नत्या त यायजूक निगमविधिविद् तातमस्य प्रसादा

द्व्यक्तं रूपावतारं विरचयति मित सिंहराट् प्राकृतोचम् ॥ ३ ॥

इह प्राकृतशब्दास्त्रिधा । सस्कृतसमा सस्कृतभवा देव्याचेति । सस्कृतभवाश्च द्विधा । साध्यमागसस्कृतभवा सिद्धसस्कृतभवाचेति । तच्च देशवर्जितविविधप्राकृतशब्दवियय प्राकृतव्याकरणमारब्धम् । भाषान्तरविषयस्य सत्यपि प्राचिकत्वात्सस्कृतलक्षणप्रकृतिसंबन्धित्वस्य भाषान्तरेष्वपि विद्यमानत्वाद्वा प्राकृतव्याकरणमिति व्यवहारः । प्रकिर्थाशस्य शास्त्रे व्याकीर्णत्वात्तात्तुखज्ञानार्थमस्माभिरयं प्राकृतरूपावतारः प्रस्तूयते । तथा दौ शास्त्रीयसंख्यवहारज्ञापनार्थं सञ्ज्ञापरिभाषे वर्ण्येति ॥

मुष्वादिजन्यहला ॥ १ ॥

स्वादिषु विभक्तिषु आदिवर्णो वचन वा अन्यहला सह सञ्ज्ञा स्यात् । आदिश्च वर्णः सव्यञ्जनो निर्व्यञ्जनो वा । यथा । सु औ अस् । सुस् । अम् औट् अस् । अस् । एवं टास् । डेस् । डमिस् । डम् । डिप् । जाघवा दमुखीसारणाभावाच्च ङसिति वक्तव्ये ङसिसिति तु ^१ वचन ङसा पष्ठ्यक वचनेन सदेहो मा भूदिति ।

हो ह्रस्व ॥ २ ॥

ह्रस्वो ह्रसञ्ज्ञः स्यात् ।

दिर्दोषं ॥ ३ ॥

दीर्घा इमं च स्यात् ।

अपसाङ्गु^१ ॥ ४ ॥

श य स इत्येते षया शुभभा स्यु ।

आदि स्यु ॥ ५ ॥

आदि शुभभा स्यात् ।

गो गणपर^२ ॥ ६ ॥

गणप्रधान आदिशब्दो गमच स्यात् ।

द्वितीय फु ॥ ७ ॥

शब्दस्य द्वितीयो षण फुसच स्यात् ।

संयुक्त स्तु^३ ॥ ८ ॥

सयुक्त अग्रं स्तुसच स्यात् ।

इति मन्त्राविभागः ।

SECOND SECTION

अथ परिभाषा ॥

सिद्धिलोकाच्च ॥ १ ॥

प्राक्ततशब्दसिद्धिनाकाङ्क्षवति । अलृवशाभ्यामिकाराकाराभ्यामसयुक्त
कर्मकाराभ्यां द्विवचने^१ च विरहितस्य शब्दोच्चारस्य द्रष्टव्यं च लो
कव्यवहारादेवोपलभ्यमानत्वात् । चकारादृष्यमागालपशादनेकान्ताद्य^२ ।
अनेकान्तत्वं यङ्नाधिकारत्वात्^३ । अत एव तत्तदादेप्रमुपेन अलृवर्णाथ
प्रयोगसंपादकेषु^४ अतोऽत^५ ऐध एद्^६ इत्यादिषु शास्त्रेषु सत्स्वपि प्राक्त
तशब्दोच्चारस्य अलृवर्णादिविरहितत्वे लोकव्यवहार एव साधकत्वेनाङ्गी
कृतं^७ । अथवा यङ्नाधिकारादृलृवर्णादीनामप्रयोगो न नियतः स्यात् ।

^१ From the text and commentary of: 1 and 5

^२ गणपर T

^३ संयुक्त स्तु Tr

^४ द्विवचने T

^५ *माणाद्य संपादने* T

^६ in, 1

^७ *प्रयोगसंपाद* T

^८ 14 3

^९ 5, 17

■ साधकत्वेना* T

अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् ॥ २ ॥

इहानुक्तसंज्ञापरिभाषादि कीमारपाणिनीयादिषु व्याकरणेषु यथोक्तं तथैव वेदितव्यम् ।

तु विकल्पे ॥ ३ ॥

विभाषायां तु शब्दं प्रयुज्यते ।

प्रायो लिति न विकल्पः ॥ ४ ॥

नकारेत्संज्ञके कार्ये विकल्पः प्रायो न भवति ।

शिति दीर्घ ॥ ५ ॥

शकारेत्संज्ञके कार्ये सति पूर्वस्याचो दीर्घो भवति ।

सानुनासिकोच्चार डित् ॥ ६ ॥

डकारेत्संज्ञक^१ कार्यं सानुनासिकोच्चार भवति । सानुनासिकोच्चारं हेतुर्भवतीत्यर्थः ॥

इति परिभाषाविभागः ॥

THIRD SECTION

अथ संहिताविभागः ॥

बहुलम् ॥ १ ॥

He 1 2

प्राकृतोक्तं लक्षणं बहुलं वेदितव्यम् । ततश्च क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव भवति । तच्च प्रयोगाद्यन्तम् ॥

यामि चेत्तम् । यामि क्तेत् । वासश्चपि । वासहसी । विपमात्तम् । विसमश्चाश्वो । कवीश्वर । कर्हसरो । स्वादूदकम् । साठ उच्यते । इति स्थिते । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवदिति^२ नित्यं तुगादी^३ प्राप्ते ।

सधिस्त्वपदे ॥ २ ॥

He 1 5

संस्कृतोक्तं सर्वं सधिः प्राकृते तु^४ भवति । अपदे । एकपदे न भवति । यामिक्तेत् । यामि क्तेत् । वासेसी । वासहसी । विसमाश्वो । विसमश्चाश्वो । कर्हसरो । कर्हसरो । साठ उच्यते । साठ उच्यते । अपद इति

^१ ०त्सञ्चिक T

^२ क्तेत् R and T

^३ n 2

^४ Pā vi 1, 73

^५ n 3

किम् । सुदार । महर् । इत्यत्र विकल्पोऽपि न भवति । अन्यहलो
ऽयदुदीत्यादिना¹ लोपादिविधानेन पदान्मवर्तिना यजनानामभावा
दतो ङी विमग इत्यादिना² ङीविधानेन सोमगित्यादिना³ मुगादि
विधानेन च विसञ्जनीयत्वादीनामभावाच्च यजनविसञ्जनीयत्वादिसधी
नामचाप्रचुर प्रयोगः ॥

दध्यधिकम् । मध्वधिकम् । दहि अहिम् । मरु अहिम् । इति स्थिते
षणि प्राप्ते⁴ ।

न यम् ॥ ३ ॥

प्राप्ते यसादेशो न भवति । दहि अहिम् । मरु अहिम् ।

देवीए आमण । पचाळादो आगचो । मखे अह । देवो अणतो ।
गुह एमो । गुह ओअण । इति स्थिते अयवो⁵ पुनरूपे⁶ वृद्धी च
प्राप्तेषु ।

एङ् ॥ ४ ॥

एद्दीतो सधिनं भवति । देवीए आमण । पचाळादो आगचो ।
मखे अह । देवो अणतो । गुह एमो । गुह ओअण । एकारोकारयो
प्रयोगाभावादेद्दीत्समर्थेव सधिरिगिष्ठ । अहो⁷ अच्छरिच । इत्यादय
प्रकृतिभावविषया सम्भूतवदेव ॥

गन्धकुटी । गन्धठडी । मदीया । परेवा । इति स्थिते गुप्ते प्राप्ते⁸ ।

शेषेऽच्यच ॥ ५ ॥

शुक्ल हलो लोपेऽवशिष्ट शेष⁹ । अच्यच सधिरित्यनुवाद । एक¹⁰
पूर्वपरपोरित्यधिकारविहित सधिरित्यर्थः । स सधि परोऽच् शेषेन
भवतीत्यर्थः । गन्धठडी । परेवा । ब्रह्माधिकारात्¹¹ कृषिद्विकल्प ।
कुम्भकार । कुम्भारो । कुमारो । मुपुष्य । मुत्तरिसो । सूरिसो ।

¹ vii, 11

² vii, 28

³ ix 6

⁴ Pā vi, 1, 77

⁵ Pī vi, 1 78

⁶ Pā vi, 1, 109

Pā vi 1 68

⁷ Pī vi, 1 15

⁸ Pā vi 1 87

⁹ परिशिष्ट शेष T

¹⁰ Pī vi, 1, 81

¹¹ iii 1

क्षचित्सधिरेष । शतवाहन । साआहयो¹ । सालवाहन । साळाहयो ।
चक्रवाक । चक्राओ । शेष इति किम् । माकञ्चञ्च । साच उञ्चञ्च ॥
भवतीह । होइ इह । इति स्थिते सवर्णदीर्घे प्राप्ते² ।

तिङ ॥ ६ ॥

Ms 1 9

तिङसवन्धिभोऽचोऽचि परे सधिर्भ भवति । होइ इह ॥
विदेशे³ । तिञ्चसीसो । निञ्चासीच्छासी । यीसासऊसासा ।
मदनोत्सव । मञ्चणऊसवो । इति स्थिते ।

लोप ॥ ७ ॥

Ms 1 10

अचोऽचि परे वञ्चलं लोपो भवति । तिञ्चसीसो । यीसानूससा ।
मञ्चणूसवो ॥
यदीमा । जइ इमा । तवाच । तुह एत्य । इति स्थिते । आदेरिति
वतमाने ।

लुगव्ययत्यदाद्यान्तदच ॥ ८ ॥

Ms 1 40

अव्ययात्यदादेच परस्मादेकदक्षकयोरेवाव्ययत्यदाचयोरचो वञ्चल
लुगभवति । जइमा । जईमा । जइ इमा । तुहत्य । तुह एत्य ॥
किम् अपि । तम् अपि । इति स्थिते ।

अपे पदात्⁴ ॥ ९ ॥

Ms 1 41

पदात्परस्मापोलुपसर्गस्यादेऽलुगवा भवति । किपि । तं पि । लुगभाषपचे ।

विन्दुर्ले⁵ ॥ १० ॥

Ms 1 23

शब्दानामन्त्यसकारस्य लित् बिन्दुर्भवति । प्रायो लिति न विकल्प
इति⁶ सित्त्वामित्यम् । इति नित्य बिन्दौ प्राप्ते । मलिति वतमाने ।

¹ P om this word

² Pī vi 1, 101

³ ०शा R, ०शो T

⁴ T om this word.

⁵ बिन्दुल Tri

⁶ ॥ 4

24

मोऽचि वा ॥ ११ ॥

अन्यमकारस्याचि परे वा मकारो भवति । किमवि^१ । किञ्चवि^१ ।
तमवि । त अवि^१ ॥

प्रिय इति । पित्रो इति^२ । इति स्थिते । इतेरिति^३ वर्तमाने ।

42

तोऽच ॥ १२ ॥

अथ परस्मैतिगश्च्येतिरिक्कारस्य तकारो भवति । इतीकारस्य
तकारे चोकारस्य स्वह्रस्वेणैव ह्रस्वे सति । पित्रोक्ति । अथ इति किम् ।
किमिति । तमिति । किं इति । त इति । इति स्थिते ।

1 70

लुङ्मामादौ ॥ १३ ॥

मांसादिषु बिन्दोषा लुग्भवति । इति बिन्दोलुकि सत्यप्य परस्मै
नेतिरिक्कारस्य तकारे च सति^४ किञ्चित् ततोति भवति^५ ॥

इति महिताविभाग ॥

FOURTH SECTION

अथ विभक्तिविभाग मद्गच्छते ॥

तवाजनेषु पुङ्क्तिद्वेषु मध्यममकारान्तावृषशब्दादिभक्तयो धीश्रुते ।
वृष इति स्थिते । खो ख्येडकने यन्निति वर्तमाने ।

. H, 127

वृषश्च सर्वृष्टे ॥ १ ॥

वृषे सयुक्तस्य लिट्छो भवति तत्तन्निधोगेन वृकारस्य च इकार ।

. H, 17
23

स्पृहादौ ॥ २ ॥

स्पृहादिषु स्त्रीश्चो भवति । विधानसामर्थ्यादुभयोरदेशयोर्विचक्षण
प्रवृत्ति । छादेश्यचे ।

. H, 120

चतुतोऽत् ॥ ३ ॥

आदिष्टकारस्यात्स भवति । अदिति तकारस्य^६ तावन्मात्रदर्शनायैवा
दाज्जकारादा उरज्जवर इति रपरो न भवति ।

^१ पि for वि T ^२ Rand Tom इति ^३ इताविति T ^४ m, 12
^५ भवतीति R ^६ Pā : 1, 70 ^७ Pā : 1 51

शेषादेशस्याहोऽचोऽखो ॥ ४ ॥

Hs II, 89,
93

सयुक्तयोरैकतरस्य लोपे योऽवशिष्यति स शेषः । तस्य सयुक्तादेशस्य च अह् हकाररेफवर्जितस्याच परस्य अखो अभादौ वर्तमानस्य द्वित्वं भवति । इति द्वित्वेन खकारे छकारे च प्राप्ते ।

पूर्वमुपरि वर्गयुज ॥ ५ ॥

Hs II, 90

वर्गसंबन्धिनो युग्मणस्यादेशस्य वा द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वमक्षरं भवति । वर्गाणां द्वितीयस्योपरि प्रथमं चतुर्थस्योपरि^१ तृतीयमित्यर्थः । इति खकारोपरि ककार छकारोपरि चकार । इकल । वच्छ । इति स्थिते एकत्वविवक्षायां प्रथमैकवचनं सु ।

सोर्लुक् ॥ ६ ॥

प्रातिपदिकात्परस्य प्रथमैकवचनस्य लुग्भवति । इति लुकि प्राप्ते । अतो ङो विसर्ग इति वर्तमाने ।

सो ॥ ७ ॥

Hs III, 2

अकारात्परस्य सो स्थाने ङिदोकारी भवति । अनुक्तमभ्यशब्दानुशासनवदिति^२ द्वित्वभस्यापि^३ अनुबन्धकरणसामर्थ्याद्विरिति^४ ङिजोपः । इकलो । वच्छो । द्वित्वविवक्षायाम् ।

द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ ८ ॥

Hs III
130

स्वादीनां तिभादीनां च द्विवचनस्य बहुवचनं भवति । इति जस् ।

श्रुग्जशसो ॥ ९ ॥

Hs III 4

जसशसो लुग्भवति । शित्त्वाच्चिति दीर्घ इति^५ दीघः । इकला । वच्छा । बहुत्वविवक्षायामप्येतदेव रूपम् । एव सर्वत्र बोद्धव्यम् । सवोधनविवक्षायां भी ।

^१ चतुर्थ्योपरि T^२ vii 28^३ ii 2^४ Pā 1, 4, 18^५ Pā vi, 4 143^६ ii 5

III 10 38.

लोप्सुकी तु सवृद्धे ॥ १० ॥

सोरिति¹ प्राप्तो ढोच्चादेश युगनपि सोरिति² प्राप्त युक् च सवृद्धे³
भवति । पक्षे सोनुक्⁴ । हे क्वत्तो । हे वच्छे । हे क्वत्त । हे वच्छ ।
जमि । हे क्वत्ता । हे वच्छा । द्वितीयकवचने ।

III 11 8

अस्य ॥ ११ ॥

प्रातिपदिकात्परस्य मुष्मन्निगोऽभो द्वितीयकवचनस्य मकारो
भवति । बिन्दुनिति⁵ बिन्दु । क्वत्त । वच्छ । द्वितीयकवचनं⁶
शस्य ।

III 11 11

गस्येत् ॥ १२ ॥

शसि परे अकारस्य एकारो वा भवति । युग्मसोरिति⁷ युक् ।
क्वत्ते । वच्छे । एत्याभावपक्षे युक् । शिति दीर्घ इति⁸ दीर्घ । क्वत्ता ।
वच्छा । तृतीयकवचने ।

III 11 14.

टो डेणल् ॥ १३ ॥

अत परस्य टावचनस्य डिविद्य⁹ एण इत्यादेशो भवति । भित्त्वा
प्रित्यम¹⁰ ।

III 1, 27

क्लामुपोस्तु मुणात् ॥ १४ ॥

क्लोप्रत्ययस्य मुपच्य सम्बन्धिन मुकाराण्यकाराश्च परो बिन्दुस्तु¹¹
भवति । क्वत्तेण । क्वत्तेण । वच्छेण । वच्छेण । भिति ।

III 11 7

हिहिंहि भिम ॥ १५ ॥

भिम सम्बिन्दु सागुनासिक केवलज हिभवति ।

III 11 16

भिसृभ्यस्सुपि ॥ १६ ॥

भिम अत सुप इत्येतेषु परेषु अत एव भवति । क्वत्तेहि । क्वत्तेहिं ।
क्वत्तेहि । वच्छेहि । वच्छेहिं । वच्छेहि । चतुर्थकवचने ।

¹ IV 7 सोरिति T ² IV, 49 लस्यसोरिति (IV 9) for युगनपि
³ II, 3 ⁴ IV 6 ⁵ III 10 ⁶ IV, 8
IV 9 ⁷ II 5 ⁸ द्विच लिच T ⁹ II 4 ¹⁰ II, 3

डेसो डम् ॥ १७ ॥

H₀ III
131

डेसयतुर्था ड षष्ठी भवति ।

डसोऽस्त्रिया सर् ॥ १८ ॥

H₀ III

डस सरित्पथभादेशो भवत्यस्त्रियाम् ।

रितो द्वितल् ॥ १९ ॥

रेफेत्सन्नकादेशव्यञ्जनस्य^१ नित^२ द्वित्वं भवति । षक्त्वस्त् । वच्छस्त् ।
वङ्गवचनम् आम् ।

णगाम ॥ २० ॥

H₀ III

आमो णशादेशो भवति । शित्त्वादीर्घ^३ । क्लानुपोस्तु मुणादिति^४
विन्दुविकल्प । षक्त्वाण । षक्त्वाण । वच्छाण । वच्छाण । डसी ।

हितोत्तोदोदु डसिस् ॥ २१ ॥

H₀ III
9

डसिस् पञ्चमी हितो त्तो दो दु इति चतुर आदेशानापद्यते ।

दिर्दोत्तोदुडसी ॥ २२ ॥

H₀ III

पञ्चम्यादेशेषु दोत्तोदुषु डसी पञ्चम्येकवचने च परे पूर्वस्य दीर्घो
भवति^५ ।

डसेष्ट्युक् ॥ २३ ॥

H₀ III

अत परस्य डसे ष्ट्युक् भवति । शित्त्वादीर्घ^६ ।

डसिसो हि ॥ २४ ॥

H₀ III
9

अत परस्य डसिस पञ्चम्या हि इति वा भवति । षक्त्वा । षक्त्वाहि ।
षक्त्वाहितो । वच्छा । वच्छाहि । वच्छाहितो ।

सयोगे ॥ २५ ॥

H₀ I 8

सयोगे परे पृथस्य स्वरस्य ह्रस्वो भवति । इति ह्रस्वेऽपि दीर्घे^७ ह्रस्व ।
षक्त्वत्तो । वच्छत्तो । अक्षोरक्षोरच इति वर्तमाने ।

^१ *स्तञ्जिका* T

^२ II 4

^३ II 5

^४ IV, 14

^५ Compare Pischel on II 11 12

^६ II 5

^७ IV, 22

Ms I 177

प्रायो लुक्कचजतदपयवाम् ॥ २६ ॥

अस्युक्तानामनादा यत्तमानानामच परेषां क ग य ज त द
रथेतेषां प्रायो नुग्भवति । इक्ताओ^१ । वक्ताओ । इक्ता
वक्ताउ ।

Ms III 9

मुतो भ्यस ॥ २७ ॥

पयमीवहुवचनस्य मुतो इति च भवति । हितो इत्यादीनां
इति^२ विधानसामर्थ्यात्समुच्चयो ज्ञेयः ।

Ms III 13

दिवा भ्यसि ॥ २८ ॥

अतो भ्यसिदेशे परे दीषा वा भवति । भिसभ्यस्मुपोति^३ पक्षे
इक्तामुतो । एत्ति आदेशप्रत्यययोरिति^४ पत्यम् ।

Ms I 200

शोस्सल् ॥ २९ ॥

शो श्यसानां नित^५ सकारो भवति । इति प्रकारस्य स
इक्तामुतो^६ । इक्तेमुतो । इक्ताहि । इक्तेहि । इक्ता
इक्तेहि^७ । इक्ताओ । इक्ताओ । इक्ताउ । जीदोदुपु दो
वक्तामुतो । वक्तेमुतो । वक्ताहि । वक्तेहि । वक्ताहिती । वक्ते
वक्ताओ । वक्ताओ । वक्ताउ । चतुर्थीवत्पठो ।

Ms III 11

डेर्मिर् ॥ ३० ॥

डे सप्तम्येकवचनस्य मिरादेशो भवत्यस्तिधाम् । रितो वि
दितम् ।

Ms III 11

डेर्डे ॥ ३१ ॥

अत परस्य द्विवचनस्य द्विदेत्त्वं^८ वा भवति । इक्ते । इक्ते
वक्ते । वक्तेम्भि । मुपि । भिसभ्यस्मुपोतिस्त्वम्^९ । क्तामुपे
विन्दु । इक्तेमु । इक्तेमु । वक्तेमु । वक्तेमु ।

प्रथमा^{१०} ॥ इक्ते । वक्ते । इक्ता । वक्ता ।

सप्तमि ॥ हे इक्ते । हे इक्ते । हे वक्ते । हे वक्ते ॥ हे
हे वक्ता ॥

^१ IV 22^२ IV 21 and 24^३ IV 16^४ P7 vii

II 4

^५ T om this word^६ IV 22^७ IV, 19^८ IV 16^९ IV 14^{१०} P om the names of the

Hc III 100

हेस्त्यस्मिन्मि¹ ॥ ३५ ॥सवादेरदन्तात्परस्य हे त्य स्मि¹ स्मि इति द्विवक्ता आदेशा भवति ।

Hc III 60

अनिदमेतदस्तु कियत्तदस्त्रिया च² हि ॥ ३६ ॥

रदमेतद्विज्ञातदन्तात्सवादे परस्य हे³ हि इत्यादेशस्तु⁴ भवति ।
 कियत्तदस्त्रियामापि । विधानसामर्थ्यादिकल्पे सिद्धेऽपि विकल्पवचन
 मुभयाभावे हेहे इत्यभ्य⁵ प्राप्त्यवगत । अनेनेव प्रकारेण सप्तस्मि इति रूपे
 मिरादेशमिद्धेऽपि⁶ स्मि इत्यादेशवचन च नितो विकल्पाभावे प्रायो
 यद्व्याप्तिस्वात्प्राप्तवतो⁷ द्वित्यस्य नित्याद्य⁸ कदाचित्समस्त सप्तस्मि⁹ इति
 रूपस्य निवृत्त्यवगत्याह । सप्तहि । सप्तत्य । सप्तस्मि । सप्तस्मि । मते ।
 कतमशब्दस्य भेद ।

Hc I, 48

मध्यमकतमे च ॥ ३७ ॥

चकार फोरित्यस्यानुप्रास्य । मध्यमकतमयो फो द्वितीयस्यावयव
 इत्य भवति । प्रायो लुगिति¹⁰ तकारस्य लुक् । शेष सवशब्दवत् ।
 यस्मो ॥

एकशब्दस्य भेद ।

वैकादौ ग ॥ ३८ ॥

एकादिषु कवर्गस्य गकारो वा भवति । एगो । पवे ।

Hc II, 89

दैवगेयु ॥ ३९ ॥

दैवादिव्यवादी वतमानस्य व्यञ्जनस्य यथादृश्य द्वित्व वा भवति ।
 सद्योग इति¹¹ स्वरूपेण द्वय । एकादौ । प्रायो लुगिति¹² लुक् । एको ।
 शेष सर्वशब्दवत् ॥

प्रथमशब्दस्य भेद । सवरामधयेति¹³ रेफस्य लुक् ।¹ स्मि for स्मि R and T, स्मि Hc III, 69 and Tri¹² स्त्रिया च Tri स्त्रियामपि R and T, but under x, 14 the reading of R and T agrees with Tri³ II 3⁴ IV, 31⁵ IV 30⁶ *प्राप्तवतो T⁷ IV 19⁸ *यज्जत सप्तस्मि T⁹ IV, 26¹⁰ IV 20¹¹ IV, 26¹² IV, 32

प्रथमे प्यो ॥ ४० ॥

Hs 1 55

प्रथमशब्दे पकारयकारयोः सवन्धिनी^१ वर्णस्य युगपत्क्रमेण धोत्त
वा भवति ।

प्रथमशितिलमैथिलनिषधेषु ॥ ४१ ॥

Hs 1 215
226

प्रथमादिषु तवर्गस्य ढकारो भवति । पुढुमो । पुढुमो । पुढुमो ।
पढुमो । शेष वृषशब्दवत् ॥

द्वितीयशब्दस्य भेदः ।

गभीरग^२ इत् ॥ ४२ ॥

Hs 1 102

गभीरादिष्वादेरीकारस्येत्त्व^३ भवति ।

यो जर्तयानीयोत्तरीयकृद्येषु ॥ ४३ ॥

Hs 1 248

तोये अनीये च प्रात्यये उत्तरीयशब्दे छद्विहिते यत्प्रात्यये^४ च यकारस्य
रित् लकारसु^५ भवति । रित्त्वात् द्वित्वम्^६ ।

द्विनीक्षुप्रवासिषु ॥ ४४ ॥

Hs 1, 94
95

द्विशब्दे नि इत्युपसर्गे इक्षुप्रवासिशब्दयोश्च आदेरित् उत्पन्नं भवति ।
नवरासधयेति^७ वनीय । प्रायो लुक्प्रगणजेति^८ तकारलोपः^९ । दुर्जो ।
दुर्जो । अस्य नित्यत्वेऽपि वङ्गभाधिकाराद्व्यवस्थितविकल्पत्वे^{१०} ।

कगटडतदप×क×पणोरुपर्यदे ॥ ४५ ॥

Hs 1: 77
80

कगटडतदपानां जिह्वामूलीयोपध्मानीययोः श्रपमानां च समुक्तस्य
न्धितामुपरि स्थितानां लुगभवति । अद्वे । द्र इत्यस्य दकारस्य न भवति ।
विर्जो । विर्जो । वङ्गभाधिकारादेकपदेऽपि सधो^{११} । वीक्षो । अथ
य वययोरभेदेन^{१२} वकारस्य^{१३} वकारः । वीक्षो । विर्जो इति च

^१ •कारस्यन्धिनी T

^२ For •मेथिल• Tr reads •मेधि

शितिर• (but Tr^२ has •मेथिलशितिर•)

^३ गभीर R and T

गभीरग Tr

^४ •द्विषोकार• T

^५ P^३ in I 97 यत्प्रात्यये P

^६ in 3

^७ 14, 19

^८ 14 32

^९ 14, 26

^{१०} R om this sentence

^{११} in 1

^{१२} in, 1 and 2

^{१३} वययो• T

^{१४} T om this word

दृश्यते । तद्वद्भाषिकारादित्यस्य^१ पाथियत्वे द्रष्टव्यम् । श्रेय
वृथशब्दवत् । डिदृश्यनेषु सवनामत्वेऽपि सर्वादित्वाभावात् त्वस्मिन्
त्वाद्यभावः ॥

इकारान्तोऽभिज्ञश्च ।

He II 102

स्नेहाग्न्योर्वा ॥ ४६ ॥

स्नेहाग्न्यो मधुक्तस्यान्यहम प्रागत्त्वं वा भवति ।

He I 2 8

न ॥ ४७ ॥

असोरस्योरस्य^२ परस्य नकारस्य लो भवति । अत्वाभावपथे ।

He II 78

सनयाम् ॥ ४८ ॥

मधुक्तस्याधी वर्तमानानां मकारनकारस्यकाराणां लुगभवति । श्रेय
देशस्याद्वी^३ऽचोऽग्योरिति^४ द्विसम् । अगणि । अगिग । इति स्थिते
सो । सोलुगिति^५ लुकि प्राप्ते । इदुतोर्दिरिति वतमाने ।

He III 10

पुगनमि सो ॥ ४९ ॥

इदुशा परस्य सो शालुमधो लुगभवति । नपुंसके न भवति
शित्वादीष^६ । अगणो । अगो । असि ।

He III, 20

पुसो जसो डउडस्यो ॥ ५० ॥

पुलिङ्गाभ्यामिदुशा परस्य असो डितो अउ अस्यो इत्यितो वा भवत

He III 22

लो जसश्च ॥ ५१ ॥

पुलिङ्गाभ्यामिदुशा परस्य जस चकारात् जसश्च लो इत्यादेशो
भवति । अगणउ । अगणस्यो । अगणियो । अगणउ । अगणस्यो । अगिगण
आदेशाभावे युक्^७ । अगणी । अगो । सयुद्धो । लोलुको तु सयुदेरिति
विकल्पेन युक्तिः । हे अगणी । हे अगो । युगभावे । सोलुगिति^{१०} लुग

^१ in 1 and iv 42

^२ in 35

^३ i 8 and 5

^४ iv,

^५ iv 6

^६ in 5

^७ iv 7

^८ iv 9

^९ iv 10

^{१०} iv,

हे अगणि । हे अरिग । अमि । अम इति¹ मकारो विन्दुसिति² विन्दुश्च ।
अगणि । अरिग । अमि । यो अमयेति³ योश्चादेश⁴ । अगणिणो ।
अरिगणो । मुकि⁵ । अगणो । अगो । तृतीयैकवचने ।

टो णा ॥ ५२ ॥

Hs iii, 24

पुनपुसकयोवतमानाभ्यामिदुब्बा परस्स टावचनस्स णा भवति ।
अगणिणा । अरिगणा । भिसि । हिहिंहि भिस⁶ ।

इदुतोदि ॥ ५३ ॥

Hs iii, 16

भिस भस्स सुप् इत्येतेषु परेषु इदुतोदीर्घो भवति । अगणीहि ।
अगणीहि । अगणीहि । अगणीहि । अगणीहिं । अगणीहि । चतुर्थैकवचने ।

नृनपि डसिडसो ॥ ५४ ॥

Hs iii 22

पुनपुसकाभ्यामिदुब्बा परयोडमिडमोणोश्चादेशो वा भवति । अग
णिणो । अरिगणो । पचे । डसोऽस्त्रियां सरिति⁷ सरि । अगणिस्स ।
अरिगस्स । अमि । अग्नि⁸ विन्दो⁹ च । अगणीण । अगणीण । अगणीण ।
अगणीण । डसो । नृनपि डमिडसो¹⁰ । अगणिणो । अरिगणो ।
हितोत्तोदोदु डसिस्¹¹ । दिदीत्तोदुडसी¹² । अगणीहितो । अगणीहितो ।
सयोग इति¹³ हस्स¹⁴ । अगणिक्तो । अरिगक्तो । प्रायो मुगिति¹⁵
मुक्¹⁶ । अगणीओ । अगणीओ । अगणीउ । अगणीउ । भसि । मुतो
भस¹⁷ । इदुतोदिरिति¹⁸ दीघ । अगणीमुतो । अगणीमुतो । अगणी
हितो । अगणीहितो । अगणिक्तो । अरिगक्तो । अगणीओ । अगणीओ ।
अगणीउ । अगणीउ । डा । डेमिरिति¹⁹ मिर् । अगणिमि । अरिगमि ।
मुपि । इदुतोदिरिति²⁰ दीघ विन्दुविकल्पश्च²¹ । अगणीमु । अगणीमु ।
अगणीमु । अगणीमु ॥

¹ iv, 11

iii 10

² iv 51⁴ R om आदेश³ iv, 9⁶ iv 15

iv 18

⁸ iv 20⁹ iv 14¹⁰ iv, 54¹¹ iv 21¹ iv 22¹³ iv 22¹⁴ T om this sentence¹ iv, 26¹⁶ T om this sentence¹⁷ iv 27¹⁸ iv 53¹⁹ iv, 30²⁰ iv 53²¹ iv, 14

दृश्यते । तद्वदभाधिकारादित्यम्^१ याचिकत्वे द्रष्टव्यम् । शेष
मृषाशब्दवत् । द्विदशनेषु सर्वनामत्वेऽपि सर्वादिस्वाभावात् त्याग्येमी
त्याद्यभावः^२ ॥

रकारान्तोऽपिशब्दः ।

He II 102

सिहाग्न्योर्वा ॥ ४६ ॥

सिहाग्न्योः सयुक्तस्याप्यहम् प्रागस्त्य वा भवति ।

He I 18

न ॥ ४७ ॥

अस्तीरश्वोरथ^३ परम्भ नकारस्य वा भवति । अस्याभावपथे ।

He II 18

मनयाम् ॥ ४८ ॥

सयुक्तस्याधो यतमानानां नकारनकारयकाराणां नृगभवति । शिमा
देशस्याहोऽधोऽपोरिति^४ द्वित्वम् । अगणि । अगि । इति स्थिते ।
सा । सोऽनुगिति^५ लुकि प्राप्ते । इदुतोर्दिरिति वर्तमाने ।

He I 19

अग्नयि सो ॥ ४९ ॥

इदानीं परस्य सोऽग्नयधो नृगभवति । नपुमके न भवति ।
शित्वाद्दीपः^६ । अगणी । अगो । अग्निः ।

He III 20

पुसो जसो डउडसो ॥ ५० ॥

पुलिङ्गाभ्यामिदुङ्गा परस्य जसो द्वितो^७ अठ अचो इत्येती वा भवतः ।

He III 22

खो असथ ॥ ५१ ॥

पुलिङ्गाभ्यामिदुङ्गा परस्य असथ चकारात् असथ खो इत्यादेशो वा
भवति । अगणठ । अगणखी । अगणिणी । अगमठ । अगमखी । अगिणी ।
आदेशाभावे सुक्^८ । अगणी । अगो । सयुद्धी । सोऽनुगिति^९ सयुद्धेति^{१०} सुक् ।
दिकल्पेन सुक् । हे अगणी । हे अगो । सयुद्धावे । सोऽनुगिति^{१०} सुक् ।

^१ in 1 and 11 42

^२ 11 35

^३ 1, 8 and 5

^४ 11 4

^५ 11 6

^६ 11 5

^७ 11 7

^८ 11, 9

^९ 11, 10

^{१०} 11, 6

प्रथमा^१ ॥ अगणी । अग्नी ॥ अगणत् । अगण्यो । अगत् ।
अग्यो । अग्यियो । अगियो । अग्यो । अग्नी ॥

मधुदि ॥ हे अगणी । हे अग्नी । हे अगणि । हे अग्नि ॥ हे
अगणियो । हे अगियो । हे अग्यो । हे अग्नी ॥

द्वितीया ॥ अगण्यि । अग्नि ॥ अगणियो । अगियो । अग्यो ।
अग्नी ॥

तृतीया ॥ अगणित्ता । अगियो ॥ अगणीहि । अग्योहि । अग्योहि ।
अग्योहि । अग्योहि । अग्योहि ॥

चतुर्थी ॥ अगणियो । अगियो । अगणित्ता । अगित्ता ॥ अग्योय ।
अग्योय । अग्योय । अग्योय ॥

पञ्चमी ॥ अगणियो । अगियो । अग्योहितो । अग्योहितो ।
अग्योयो । अगियो । अग्योयो । अग्योयो । अग्योत् । अग्योत् ।
अग्योमुतो । अग्योमुतो । अग्योहितो । अग्योहितो । अग्योयो ।
अग्योयो । अग्योयो । अग्योयो । अग्योत् । अग्योत् ॥

मस्रमी ॥ अग्योयि । अग्योयि ॥ अग्योमु । अग्योमु । अग्योमु ।
अग्योमु ॥

द्विशब्दस्य भेद । अस्त्रसो ।

It is 120

दोषिदुवेवेणि^१ द्वे ॥ ५५ ॥

द्विशब्दस्य अस्त्रसम्भवा सह दोषि दुवे वेणि इति त्रय आदेशा
भवन्ति ।

It is 119

दोबु^२ टादी च^३ ॥ ५६ ॥

द्विशब्दस्य^४ तृतीयादौ परत दो व इत्यादेशो भवत । चकारा
अस्त्रसम्भवा सहितस्य च । दोषि । दुवे । वेणि । दो । वु । ठिआ ।
पिच्छ वा । दोषि वेणि इत्यत्र संयोग^५ इत्येव स्वरूपेण ह्रस्व ।
इत्युपपत्ते तु ह्रस्वे^६ । दुषि । विषि । दोहि । दोहि । दोहि ।
इदुतोर्दि^७ । वुहि । वूहि । वूहि । आनि ।

^१ R om the names of the cases

•वेणि Tri

^२ दोवे Tri

^३ T om च

^५ T places द्विशब्दस्य after परत

^६ iv 20

^७ Pa 1, 48

^८ iv 53

एहएह सख्याया आमोऽविगतिगे ॥ ५७ ॥

Hs III 12

संख्याशब्दात्परस्यामो यह एह इत्यादेशो भवति । अविगतिगे ।
विशत्यादिषु न भवति । दोयह । दोयह । युयह । युयह । दोसुतो ।
दोहितो । दोत्तो । दोओ । दोउ । वुसुतो । वूहितो । वुत्तो । वूओ ।
वूउ । दोमुं । दोमु । वुमु । वूम ॥

विशब्दस्य भेद ।

तिणि चे ॥ ५८ ॥

Hs III, 12

विशब्दस्य अस्यसम्भां सह तिणि इत्यादेशो भवति । तिणि ।
तिणि^१ ।

ती^२ चे ॥ ५९ ॥

Hs III, 12

विशब्दस्य टादी परे तीआदेशो भवति । तीहि । तीहिं^३ । तीहि ।
सद्योग इति^४ ब्रह्म । तिणह । तिणहं । तीसुतो । तीहितो । तिन्तो ।
तीओ । तीउ । तीमु । तीमु ॥

ईकारामो यामणीशब्द । जवरामधयेति^५ रेफलोप । ब्रह्मलोदूत
इति वर्तमाने ।

क्रिप. ॥ ६० ॥

Hs III 43

क्रिपन्तयोरीदूतोर्ब्रह्मी भवति । अपिशब्दवत्प्रक्रिया ॥

उकारान्तस्यशब्द । सी । सुगमपि सोरिति^६ युक् । तरू । जसि ।

डवो उत ॥ ६१ ॥

Hs III 21

पुर्विज्ञादुत परस्य असो डिद्वी^७ इति वा भवति । विधानसामर्थ्या-
त्प्रायो मुद्ग्न भवति^८ । तरवी । पचे डउडओषोआदेशा^९ । तरउ ।
तरओ । तरणी । एतेषामभावे युक्^{१०} । तरू । शेषमपिशब्दवत् ॥

उकारान्त खलपूशब्द । क्रिप इति^{११} ब्रह्म ।

पो व ॥ ६२ ॥

Hs I 231

असयुक्तस्थानादी वतमानस्याथ परस्य पकारस्य वकार प्रायो भवति ।

^१ T om this word

^२ ति Tri

^३ R om this word

^४ iv 25

^५ iv 32

^६ iv, 49

^७ iv, 7

^८ iv, 26

^९ iv, 50 and 51

^{१०} iv, 11

^{११} iv, 60

Hs 17 304

लो ऊ ॥ ६३ ॥

पिशाण्यां वकारस्य ऊो भवति ।

Hs 17 41

तश्चान्यथ ॥ ६४ ॥

प्राह्मणादिभाषासंघटानां प्रायो व्यत्यय भवति । इति पिशाण्यामुक्तं^१ कृत्यमन्वापि भवति । यत्सविधानमामघ्यात्प्रायो मुदन् भवति^२ । प्राय इति वचनात् । कपि । कर् । त्रिपु । रिक्त । इत्यादी प्रकारस्य प्रायो मुनेष भवति^३ । पऊवू । पऊवठ । पऊवचो । पऊवुणो । स्वऊवू । त्रियं तद्वत्तद्वत्^४ ॥

अकारात्की भतुग्रन्थः । रेफनोप^५ । द्वित्यम्^६ । सी ।

Hs 17 43

आरस्सुपि ॥ ६५ ॥

अदन्ताय सुपि परे चार इति भवति । इति नित्यमारादेशे प्राप्ते ।

Hs 17 48

आ सी या ॥ ६६ ॥

अदन्ताय सी परे आस्य वा भवति । इत्याकारादेशे । भत्ता । आरादेशे । भत्तारो । असि^७ ।

Hs 17 44

उदता त्वस्वामसि ॥ ६७ ॥

अदन्तानामुत्त तु भवति मुचमन्वावभिते अर्वात्सुपि परे । इत्युकारादेशे तद्वत्तद्वत् । आरादेशे^८ मुचग्रन्थवत् । संयुजो ।

Hs 17 39

उ नृदन्तात्^९ ॥ ६८ ॥

अदन्तात्परस्या मृगोद्विदस्य^{१०} तु^{११} भवति । हे भत्ता । आ सी वा^{१२} । इत्याकारादेशे सीमुक्ति^{१३} । हे भत्ता । आरादेशे^{१४} दीमुकायिति^{१५} विवक्ष्य प्रवृत्ति । हे भत्तारो । हे भत्तार ॥

प्रथमा^{१६} । भत्ता । भत्तारो । भत्तारो । भत्तारो । भत्तारो । भत्तारो । भत्तारो । भत्तारो ।

^१ पिशाण्याम् R. ^२ 17 26 ^३ R places this sentence after भवति
^४ 17, 32 ^५ 17 4 ^६ Tom असि 11, 3 ^७ 17, 65
^८ Tom this word ^९ 17 7 ^{१०} 11 3 ^{११} 17 66 ^{१२} 17 6
^{१३} 17 65 ^{१४} 17 10 ^{१५} R om the names of the cases

समुद्रि ॥ हे भत्त । हे भत्ता । हे भत्तारो । हे भत्तार ॥ हे भत्तुणो ।
हे भत्तवो । हे भत्तव । हे भत्तवो । हे भत्तु । हे भत्तारा ॥

द्वितीया ॥ भत्तार ॥ भत्तुणो । भत्तु । भत्तारा¹ ॥

तृतीया ॥ भत्तुणा । भत्तारेण ॥ भत्तूहि । भत्तूहिं । भत्तूहि । भत्ता
रेहि । भत्तारेहिं । भत्तारेहि ॥

चतुर्थी ॥ भत्तुणो । भत्तुस्स । भत्तारस्स ॥ भत्तुण । भत्तूण । भत्ता
राण । भत्ताराण ॥

पञ्चमी ॥ भत्तुणो । भत्तूहितो । भत्तुत्तो । भत्तूचो । भत्तूड । भत्तारा ।
भत्ताराहि । भत्ताराहितो । भत्तारत्तो । भत्ताराचो । भत्ताराड ॥
भत्तुसुतो । भत्तूहितो । भत्तुत्तो । भत्तूचो । भत्तूड । भत्तारामुतो ।
भत्तारेसुतो² । भत्ताराहितो । भत्तारेहितो³ । भत्तारत्तो । भत्ताराचो ।
भत्ताराड ॥

चतुर्थीवत्पष्ठी ॥

सप्तमी ॥ भत्तुम्मि । भत्तारे । भत्तारम्मि ॥ भत्तुसु । भत्तुसु । भत्ता
रेसु । भत्तारेसु ॥

पितृशब्दस्य भेदः ।

सञ्ज्ञायामर ॥ ६९ ॥

Ms III, 47

अदन्तास्य सुपि परे अर इति भवति सञ्ज्ञायां विषये । आ सो वेति⁴
विकल्पप्रवृत्तौ । पिआ । सोर्लुगिति⁵ पक्षे । पिअरो । सवुच्चियजिते सुपि
परे वृषशब्दवत् । सवुचो ।

नाम्नि डर ॥ ७० ॥

Ms III 40

अदन्तात्परस्या सवुचेडित⁶ अर इति तु⁷ भवति नाम्नि सञ्ज्ञाया
विषये । हे पिअर । ड अदन्तादिति डादेशे । हे पिअ । आ सी
वेत्याकारादेशे⁸ सोलुकि⁹ । हे पिआ । वाङ्मलकाङ्गादेशडरमादेशयोरा
सी वेत्येतन्न प्रवर्तते । प्रवृत्तौ त्वात्त्वकरणसामर्थ्याद्विलोपाभावे¹⁰ एकप
दत्वात्सध्यभावे¹¹ च पिआअ पिआअर इत्यनिष्टरूपप्रसङ्गः । सर्वोभा
वपक्षे सञ्ज्ञायामर इत्यरादेशे¹² डोलुकी तु सवुचेरिति¹³ विकल्पप्रवृत्तौ ।

¹ T places this word before भत्तुणो

R om this word

² IV, 66

⁴ IV, 6

⁵ IV 7

⁶ II 3

⁷ IV 68

⁸ IV, 66

⁹ IV, 6

¹⁰ IV, 7

¹¹ III 2

¹² IV 69

¹³ IV 10

हे पिचरो । हे पिचर । अथ यथादर्शन सर्वेषामणुकारणायार्थादुद्धता
स्वस्वाममोत्पत्त¹ चतामिति वङ्गवचनात् असशसदसिद्धसटाभिसम्भस
मुष्² । पिचरो । पिचणा । पिच्छहि । पिच्छमु । इत्यादि तदग्रन्दमद्रष्टव्यम् ।
इत्यजन्ता पुच्छिङ्गा परिसमाप्ता³ ॥

FIFTH SECTION

अथाजन्ता स्त्रीनिङ्गा उच्यन्ते ॥

प्रश्न इति स्थिते ।

Ms A 75

अण्णस्त्रहृहृदणा एह⁴ ॥ १ ॥

अ ण्ण य हृ हृ ण्ण इत्येतेषां एहादेशो भवति ।

Ms B 88

स्त्रियामिमाञ्जलिगा ॥ २ ॥

रमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दा स्त्रीनिङ्गे वा प्रयोक्तव्या । इति
स्त्रीनिङ्गतायां टाप्⁵ । वङ्गताधिकारादेकपदेऽपि⁶ नित्य भवत्येदोष⁷ ।
सोऽनु⁸ । पणहा । असशसो ।

Ms B 11, 2⁹

श्रीशू⁹ स्त्रिया तु ॥ ३ ॥

स्त्रीनिङ्गात्परो असशसो शिदोत्तमुत्त व लापयेते¹⁰ । शिस्त्रिमिका
रोकारान्ताद्यम्¹¹ । पणहाओ । पणहाउ । पवे सुक्¹² । पणहा । सनुद्यो ।

Ms B 41

टापो डे ॥ ४ ॥

टावन्तात्परस्या सवुदेदिदेश¹³ तु¹⁴ भवति । हे पणहो । पवे सोऽनु¹⁵ ।
हे पणहा । अमि । अम इति¹⁶ मकारो बिन्दुमिति¹⁷ बिन्दुय¹⁸ ।

Ms B 11, 16

स्वरस्य बिन्द्वमि ॥ ५ ॥

बिन्दौ अमि च परे स्वरस्य इत्यो भवति । अम इति¹⁹ मकारादेशस्य
बिन्दुमिति²⁰ बिन्दुभावादम उपादानं बिन्द्वावित्येव सिद्धे²¹ बाङ्गल
कमपुत्तं इत्यस्य क्वाचित्किमपि पाचित्कलममि परे न क्वाचिदपि ना
भूदिति । पणह । तृतीयापक्षीमप्तमीचतुर्थेकवचनेषु²² ।

¹ iv, 67² Rom म्भस³ Tom this word⁴ Pā iv, 1 1⁵ m 1 and 2⁶ Pā vi, 1, 101⁷ iv 6⁸ श्रीशू Tri⁹ Tom तु ii, 3¹⁰ ii, 5¹¹ iv 9¹² iv, 7¹³ ii 3¹⁴ iv 6¹⁵ iv, 11¹⁶ m 10¹⁷ Rom च¹⁸ iv 11¹⁹ m, 10²⁰ R adds अमोऽणुपादान²¹ पदेक R.

टाडिडसाम् ॥ ६ ॥

Ms III, 29

स्त्रीलिङ्गात्परेषां टा डि डस् इत्येतेषां स्थाने शित¹ च आ इ ए
इत्यादिषा भवन्ति । इति चतुर्ध्वेपि प्राप्तेषु ।

नातश्चा ॥ ७ ॥

Ms III, 30

स्त्रीलिङ्गादाकारान्तात्परेषां ऊसिटाडिडसां शाल न भवति ।
पयहाच । पयहाइ । पयहाए । ऊसी । स्त्रियामिति वतमाने ।

डसेश्शगाशिणे ॥ ८ ॥

Ms III, 29

स्त्रीलिङ्गात्परस्य ऊसे शितयत्वार¹ च आ इ ए इत्यादिगासु² भवन्ति ।
नातश्चेति³ शादेशस्य प्रतिषेधः । पयहाच । पयहाइ । पयहाए । पयहा
हितो । इत्यादि । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवदिति⁴ प्राप्तो⁵ धाट्⁶
बाहुलकात् भवति । एवमन्यथापि प्राप्तस्य निवर्तनीयस्य निवर्तका
न्तराभावे इदमेव निवर्तकं वेदितव्यम् ॥

सर्वाशब्दस्य भेदः । चतुर्थोऽवयवचने डेसो डमित्यामि⁷ चकारान्ता-
भावेऽप्यामां डेसिमिति⁸ बज्जवचनाडुसिच्चादेशे । सञ्जेति । पचे । सञ्जाय ।
सञ्जाय । सञ्जास इति तु सिद्धावस्थायां स्वरस्य विद्वन्तीति⁹ ब्रूत । त्रिप
पयहाशब्दवत् । एवं पञ्चाकहमाशब्दौ । पुहुमादि पयहाशब्दवत् ॥

अचिशब्दस्य भेदः । प्रायो लुगिति¹⁰ चकारस्य लुक् । युगनपि
सौरिति¹¹ सौरुक् । जस्यसो¹² । शीशू स्त्रियां त्विति¹³ शीयादेशो ।
पचे युक्¹⁴ । उभयथापि शिष्पादीर्घ¹⁵ । बरेचो । बरेउ । बरे¹⁶ । सनुडो ।
सोयुकापिति¹⁷ युकि । हे रुइ । पचे¹⁸ सौरुकि¹⁹ । हे भर । टादी
शगाशिणे इति चत्वारोऽपि²⁰ । बरेच । इत्यादि । भित्तभ्यस्सुप्सु ।

¹ II 5 ² II 3 ³ V 7 ⁴ II 2 ⁵ T om this word
⁶ Pī II, 3, 113 ⁷ IV, 17 ⁸ IV 34 ⁹ V 5
¹⁰ IV 26 ¹¹ IV, 49 ¹² R om इति सौरुक् । जस्यसो
¹³ V 3 ¹⁴ IV, 9 ¹⁵ II 5 ¹⁶ R om this word
¹⁷ IV, 10 ¹⁸ R om this word ¹⁹ सौरुक् T, IV 6
²⁰ V, 6

इवुतोदि^१ । इरिहि । इत्यादि । इति । दिदोभोदुङ्गो^२ । इरिंहितो ।
इत्यादि । द्विचिश्चो पुक्षिद्वयत । तिसादेश्मपि^३ म्यानिवद्वावेन^४
तिलितीआदेशा^५ ॥

ईकारानो मघीगम् । स्युहादाविति^६ च । शेषादेशश्चेति द्वित्वम् ।
मा अमगमोद्य ।

आदीतम्सोद्य ॥ ९ ॥

स्त्रियामीकारान्तात्परस्य मोद्यकारान्तात्परस्योद्य आस्य तु^७ भवति ।
लो ऊ इति^८ ऊत्सम् । ऊच्छीआ^९ । पचे मोर्मुक^{१०} । ऊच्छी । ऊच्छीआ ।
शीआदेशयो^{११} । ऊच्छीचो । ऊच्छीउ । संकुची ।

ह्रस्वलीदृत ॥ १० ॥

संकुचापीदृतोभानुषम्भी^{१२} ह्रस्वो भवति । मोर्मुक^{१३} । हे ऊच्छि ।
विषयभेदे मत्स्याप आदीतस्मोद्येत्यतस्मिन्मवृत्ते^{१४} सनिपातमघणो विधिर
निमित्तं तद्विधातयेति^{१५} ग्रन्थस्य बाधप्रमद्वाङ्मिरीधे सति विशेषेण
विहितत्वेन^{१६} प्रथम ह्रस्वो भवति । पद्यादादीतस्मोद्येत्यतस्मात्प्रभाषाम^{१७}
प्रवर्तत इति केपिदाह । अन्ये तु आदीतस्मोद्येत्यस्य त्रैकाम्यत्वेन
तदभावे ह्रस्वविधानस्य चरितामसादादौत इत्येतदेव प्रथमं प्रवर्तते ।
तत्र च सनिपातमघणह्रस्वाभावे हे ऊच्छीआ इति रूपमित्याह । अस्मि ।
स्वरस्य बिभृमीति^{१८} ह्रस्व । ऊच्छि । शेष अचिशब्दवत् ॥

योग्यद्वय भेद ।

हर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्तदिष्ट्यार्हे ॥ ११ ॥

हर्षादिपुं हं इत्यत्र च समुत्तम्याव्यहल प्रागित्त्वं भवति । श्रीमदिति^{१९}
सम् । सिरी ॥

^१ 1v 53

^२ 1v 22

^३ Pā 111, 2 09

^४ Pā 1, 1 5b

^५ 1v 58 and 59

^६ 1v 2

^७ 1v, 4

^८ 11 3

^९ 1v, 63

^{१०} Tom this word

^{११} 1v 6

^{१२} 1v 3

^{१३} 11 4

^{१४} 1v 6

^{१५} 1v 9

^{१६} Paribhāṣhēndusākhara 85

^{१७} विशेषविहित P

^{१८} *येतस्मात्प्रभाषाम R *येत्येतन्मवृत्त्यभा

षाम T ^{१९} 1v, 5

^{२०} 1v 29

उकारान्तसमुच्चयः । न इति^१ खल्वम् । तणू । इतिशब्दवत् । योतो
गुणवचनादिति^२ ङीपि ।

तन्याभे ॥ १० ॥

He II 115

तन्याभा योतो गुणवचनादिति ङीयन्तास्तेषु तन्याभेषु सयुक्तस्यान्त-
ह्न प्रागुक्त भवति । तणुवीक्षा । नघीशब्दवत् ॥

भूशब्दस्य भेदः । स्वार्थे तु कथेति वर्तमाने ।

दुमञ्जडमञ्जोल्^३ भुव ॥ १३ ॥

He II 167

भूशब्दात्स्वार्थे उभयञ्चमञ्ज इत्येते द्विती^४ भवतः । लिङ्गात्रित्यम्^५ ।
भुमञ्जा । भमञ्जा ॥

अकारान्त समुच्चयः । ङीपः प्राप्ती^६ ।

स्वसृगाङ्गल् ॥ १४ ॥

He III 35

स्वसादिदिङ् लिङ्^७ आप्रत्ययो भवति । ससा । ससाञ्ची । ससाङ् ।
एव णणदा । दुहिञ्चा ॥

मातृशब्दस्य भेदः ।

मानुराञ्जरा^८ ॥ १५ ॥

He III, 46

मातृशब्दस्य सुपि परे आञ्जरा^९ इति भवतः । तत्र वङ्गलाधिका
राज्जनन्ययस्य आ देवतार्थस्य अरा^{१०} इति नियमः । माञ्जरा । माञ्जराञ्ची ।
इत्यादि । माञ्जरा^{११} । माञ्जराञ्ची^{१२} । तृतीयेकवचने चतुर्थेकवचने च
चतुर्था स्वस्वामनीत्युत्ति^{१३} । माकण । माकञ्च । माकञ्चा । माकङ्^{१४} ।
चतुर्थीवञ्चवचने । तत एवागोणस्यापि ।

^१ 15 47

Pā 1v 1 44

^३ मडुमय^३ Tri^३ and Tri^३

दुमय^३ Tri^३, *डमयी Tri^३ and Tri^३ *डमञ्जोल् Tri^३ and Tri^३,

*डमानी R and T

^४ 1v 7

^५ II 1

the four rules preceding b1 v, 14 treat of the feminine affix

ङीप्

^७ 1v, 7

^८ II, 4

^९ अरा Tri, आरा R and T

^{१०} 1v 67

^{११} R om the three last words and in erts माकण ।

माकण

Hs 1, 133

इदुन्मातु¹ ॥ १६ ॥

इतीत्त्वम् । मारणं । मारय ॥

ओकारान्तो² भीषब्द ।Hs 1, 143
148

ऐच एङ् ॥ १७ ॥

ऐकारोकारयोरेकारोकारं यथासंख्यं भवत । इत्येङादिषु प्राप्ते ।

Hs 1, 194

नाय्याव ॥ १८ ॥

भीषब्दे ऐच आष इति भवति ।

Hs 1, 279

आदेस्तु ॥ १९ ॥

शब्दानामादिर्भकारश्च यस्तु³ भवति । यावा । वाया ।

इति स्त्रीनिष्ठा परिसमाप्ता ॥

SIXTH SECTION

अथ नपुंसकलिङ्गा चत्थमे ॥

अकारान्तो गुणशब्द ।

Hs 1, 34

क्तीवे गुणगा ॥ १ ॥

गुणादयो नपुंसके वा प्रयोक्तव्या । इति नपुंसकनिष्ठातायाम् ।

Hs III 45

मङ्लुगसवुद्धेर्नम ॥ २ ॥

नपुंसकात्परश्च सोढानुबन्धो मकारो लुक् च भवति । असवुद्धे ।
सवुद्धेन भवति । ऊकारः सानुनासिकोच्चारं द्विदिति⁴ सानुनासिकोच्चा-
राद्य । अकारः उच्चारणार्थः । यङनाधिकाराद्कारान्तात् लुक्⁵ ।
अन्येषु मङ्लुकी पर्यायेण भवत । भूमिधानेन च मङ्गा बाध्यमान सो
मृगिति⁶ सुगेव प्रतिप्रगूयते । सोऽद्यादिषु⁷ मङ्गा बाध्यते । गुण । जस्यसो ।

¹ R and T om the first letter इ² H 1³ H 6⁴ III, 1⁵ ओकारान्तो R and T⁶ IV 6⁷ IV 7

अशिशिङ् जश्शस्¹ ॥ ३ ॥

Hs III 23

नपुंसकात्परो जश्शसो णि हं इह इति चीनादेशानामप्येते । शिशि
डोरेक सविन्दुक अपरो डित² । न इति³ गत्वम् । गुणाणि । गुणाहं ।
गुणाहं । सुरजश्शसो⁴ शस्येत्⁵ इत्येताविभिरादेशैर्वाधिते । सपुत्री ।
अमपुत्रेरिति⁶ निषेधात् मन्दादेशो न भवति । डोयुकाविति⁷ विकल्पे ।
हे गुणो⁸ । पथे सोर्लुकि⁹ । हे गुण । हे गुणाणि । हे गुणाह । हे गुणाहं ।
शेषं वृषशब्दवत्¹⁰ ॥

सर्वशब्दस्य भेद । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । शेष पुल्लिङ्गसर्वशब्द
वत् । प्रथमादि गुणशब्दवत् ॥

इकारान्तो दधिशब्द ।

खघथधभाम् ॥ ४ ॥

Hs I, 187

असपुत्राणामनादी वर्तमानानामप्य परेषां ख घ थ ध भ इत्येतेषां
प्रायो हकारो भवति । मडि¹¹ । दहि¹² । लुकि¹³ । दहि । जश्शसो
अशिशिङ्¹⁴ । दहोणि । दहोह । दहोहं । सपुत्री । अनपीति निषेधात्¹⁵
सुहृन् भवति । असपुत्रेरिति निषेधात्¹⁶ मङ्गन भवति । सोलुकि¹⁷ । हे दहि ।
शेषमपिशब्दवत् । तृतीयादिष्वेकवचनाखाद्यादेशवशेनानञादित्यात्¹⁸
वाङ्मनाद्वापन्दादिशाभाव¹⁹ । द्विचिशब्दो पुल्लिङ्गवत् । ग्रामणीशब्दो
दधिशब्दवत् ॥

उकारान्तो विन्दुशब्द । स्त्रीषु गुणगा इति²⁰ नपुंसकत्वम्²¹ ।

हलि डजणनाम् ॥ ५ ॥

Hs I 25

ह ज ण न इत्येतेषां हलि परे विन्दुभवति । इति नित्य विन्दो प्राप्ते ।

¹ जश्शसो T 11 G ² 1v 47 ³ 1v 9 ⁴ 1v, 12
⁵ vi, 2, असपुत्राविति R and T ⁶ 1v 10 ⁷ T adds हे गुणा
⁸ 1v, 6 ⁹ वृषवत् T ¹⁰ vi, 2 ¹¹ दधि R ¹² vi 11
¹³ vi 3 ¹⁴ 1v, 49 ¹⁵ vi 2 ¹⁶ 1v 6
¹⁷ *वचनानाखाद्या* R—iv 52 ¹⁸ Pā vii, 1, 75 ¹⁹ vi 1
²⁰ T om this sentence

वर्गोऽन्य ॥ ६ ॥

विन्दोर्ध्वे परे प्रथमस्यस्थिते चयस्यान्यत्^१ भवति । विदुं
विदुः^२ । विन्दुः । विन्दुः^३ । शेषे दधिग्रन्थवत् । रामपुण्यदो विन्दुग्रन्थवत्
अकारान्तं कर्तुंशब्दः । रेफलोप^४ । द्वित्वम्^५ । सो । आ स
येत्यात्मनः । मङ्गलग्नसमुदेरिति^६ मङ्ग । म्वरस्य विश्वमीति^७ ह्रस्व
कत्तं । लुकि^८ गु । कत्ता । पक्षे आरम्भुपीत्यारादेशे^९ । कत्तार
जसादिषु । उद्गता त्वध्याममीत्युत्ते^{१०} । कत्तूणि । कत्तूर । कत्तूरे
आरादेशे^{११} । कत्ताराणि । कत्ताराह । कत्ताराह । समुदा । उ अद
मादित्यत्ते^{१२} । हे कत्ता । आ सो येत्यात्ते^{१३} सोलुगिति^{१४} लुक् । हे कत्ता
आरादेशे^{१५} तु ङोआदेशे^{१६} । हे कत्तारो । लुकि^{१७} । हे कत्तार । उकारा
देशे^{१८} विन्दुग्रन्थवत् । आरादेशे^{१९} गुणग्रन्थवत् ।
इत्यञ्जना परिसमाप्ता ॥

DEFLATE SECTION

अथ हजना प्रदश्यन्ते^{२०} ॥

रेफान्तं पुर्विद्वयतुरशब्दः । अस्मस्यो ।

He III 12*

चतुरो जशशस्य्या चउरोचत्तारोचत्तारि ॥ १ ॥

चतुरशब्दस्य अस्मस्यस्य्या सह चउरो चत्तारो चत्तारि इति च
आदिशा भवन्ति । चउरो । चत्तारो । चत्तारि । भिन्नादी ।

He I 11
1*

अन्यहलोऽथदुदि ॥ २ ॥

अद्विष्यत्तहलो भोपो भवति । अदित्यज्यये उदित्यपसर्गे च न । इति
रेफलोपः । इदुतोदिरिति^{२१} गित्ये दोर्ध्वे प्राप्ते ।

¹ Tom वर्गस्य—11 3	R and Tom this word	² विन्दु R
⁴ विदु T	⁵ 1V 32	⁶ 1V 4
⁷ 1V 5	¹⁰ 1V 2	¹¹ 1V, 65
¹² 1V 68	¹³ 1V 66	¹⁴ 1V, 67
¹⁵ 1V 6	¹⁶ 1V 67	¹⁷ 1V 6
	¹⁸ 1V 62	¹⁹ 1V 62
		²⁰ आरभ्यन्ते T
		²¹ 1V 63

चतुरो वा ॥ ३ ॥

Hs III, 17

चतुरशब्दस्योदनास्य भिन्नभ्यस्तुपि परे दीघो वा भवति । चउहि ।
चऊहि । चउहिँ । चऊहिँ । चउहि । चऊहि । चउमुतो । चऊमुतो ।
इत्यादि । चउमु । चऊमु । चउमु । चउमु । आमि । यहएह सख्याया
आमोऽविशतिने । इति यह यह^१ इत्यादेशो भवत^२ । चउयह । चउयह ।
सकारान्त किशब्द । सो ।

चतसि च किमो ल्क ॥ ४ ॥

Hs III 71

चतसोश्चकारास्तुपि च परे किशब्दस्य लित्को^३ भवति । को ।
तृतीयैकवचने ।

इदमेतत्क्रियत्तद्व्यष्टो डिणा ॥ ५ ॥

Hs III 69

एभ्य सवादिभ्योऽदन्तेभ्य परस्य टावचनस्य डिदिणा^४ तु भवति ।
किणा । चतुर्थैकवचने ।

क्रियत्तद्व्यो डस^५ ॥ ६ ॥

Hs III 63

क्रियत्तद्व्य परस्य डस शित्सकारो^६ वा^{१०} भवति । कास । आमि^{११} ।

कितद्या सण् ॥ ७ ॥

Hs III 62

कितद्या परस्याम शित्सकारो^१ वा भवति । कास । डमी ।

म्हा डसे ॥ ८ ॥

Hs III 66

क्रियत्तद्व्य परस्य डसे म्हा इति तु^{१३} भवति । कम्हा ।

किमो डीसडिणो ॥ ९ ॥

Hs III 68

डीसडिणो इत्यभिहितको निर्देश । किम परस्य डसेर्दितो^{१४} ईस

^१ चऊहि । चऊहि । चउहि । चउहिँ । चऊमुतो । चउमुतो R
^२ IV, 57 ^३ R om इति यह यह ^४ R om this word
^५ II, 4 ^६ IV 7 ^७ II 3 ^८ डस् Tr ^९ II, 5
^{१०} T om वा ^{११} T om आमि and the text and commentary
of VII, 7 ^{१२} II 5 ^{१३} II, 3 ^{१४} IV 7

इयो इति तु^१ भवत । कोम । किणो । आदेशानामभावपक्षे सर्वशब्दवत् ।
सप्तम्येकवचने स्वधवशेन विशेष प्रदर्शते ।

II 111 63

डिरिच्छाडाहेडाला काले ॥ १० ॥

कालेऽभिधेये कियत्तत्र परी डि^२ इया इत्यादेश द्विती^३ आहे
आया इत्येतां च^४ वापयते । कइया । काहे । काळा । पक्षे कत्य इत्यादि^५ ।
इदशब्दस्य भेदः । सी ।

II 111 72

इदम इम ॥ ११ ॥

इदम मुपि परे इम इत्यादेशो भवति । इति नित्यमिमादेशे प्राप्ते ।

II 111 73

पुसि मुना त्वय स्त्रियामिमिच्छा ॥ १२ ॥

इदम मुना सहितस्य पुसि अयमिति स्त्रियामिमिच्छा इति च तु^६
भवति । अय । इमो । द्वितीयातृतीययो ।

II 111 77

टाससि य ॥ १३ ॥

टासि तृतीयायामसि द्वितीयायां च परत इदम आने ण इत्यादेशस्तु^७
भवति । य । ये । इम । इमे । येण । येहि । इमेण । इमेहि । अमि ।

II 111 78

इहेण इमा ॥ १४ ॥

डि अम इत्येताभ्यां सहितस्येदम आने इह एण इत्येतां क्रमेण तु^८ भवत ।
इय । इदमेतत्कियत्तत्र इति^९ द्विषादेश^{१०} । णिया । इमिया । मिसि^{११} ।

II 111 74

अत्सुप्स्सिहिस्से^{१२} ॥ १५ ॥

इदम मुपि डिभिसदसादेशेषु स्सि हि स्स इत्येतेषु^{१३} च परत अत्त्व तु^{१४}
भवति । भिसभ्यस्सुपोत्तेत्तम^{१५} । एहि । चतुर्थ्याम् ।

^१ II, d^२ IV 7^३ Tom च^४ II 3^५ VII 5^६ डिद्विषादेश R^७ Tom मिसि^८ अत्सुप्स्सि • Tri, R and T^९ इत्यादेशेषु T^{१०} IV 16

तदिदमेतदा सेसि तु डसामा ॥ १६ ॥

Hs III, 33

तद् इदम् एतद् इत्येतेषां स्थाने डस् आम् इत्येताभ्यां सह यथासंख्य
से सि इत्यादेशौ भवतः । से । असुप्स्विह्रिस्ते^१ इत्यत्वे । अस्स । सि ।
डो । इहेण अमेतोहादेश^२ । इह । तद्भावे । डेस्यस्मिमीति^३ त्रिष्वपि
प्राप्तेषु ।

न त्थ ॥ १७ ॥

Hs III 78

इदम् परस्य द्विवचनस्य त्यादेशो न भवति । इमस्मि । इमस्मि ।
असुप्स्विह्रिस्ते^४ इत्यत्वे । अस्मि । सुष्यन्त्यत्वे । एमु । एमु । वैकल्पि
कादेशाभावे इमादेश^५ । तच्च सर्वशब्दवत्प्रक्रिया ॥

नकारान्तो राजन्शब्दः । अन्यहलोऽयदुदीति^६ नलोपः । सौ ।

राज्ञ ॥ १८ ॥

Hs III, 49

राजन्शब्दस्य नलोपे अन्यस्य सौ परे आत्वं वा भवति । प्राचो
लुगिति^७ जकारस्य लुक् । सोलुक्^८ । राज्ञा । हे राज्ञा । पथे सोडो^९ ।
राचो । हे राज्ञो । हे राज्ञ ।

पुस्याणो राजवच्चान ॥ १९ ॥

Hs III 56

पुल्लिङ्गे वर्तमानस्यानित्यस्य^{१०} स्थाने आण इत्यादेशो वा भवति । पथे
राजवत्कार्यं च भवति । इत्याद्यादेशे । राज्ञाणो । आणादेशाभावे राज
इत्यकारान्तो च वृचशब्दवत् । तच्च विकल्पवशेन रूपभेदं प्रदर्शयति । असि ।

जश्सडसिडसा णोश् ॥ २० ॥

Hs III 50

राज्ञ परेषां जस् शस् डसि डस् इत्येषां शानुबन्धो^{११} णो इत्यादेशो
वा भवति ।

^१ VII 16^२ VII, 14^३ IV 35^४ VII, 16^५ VII, 11^६ VII 2^७ IV 26^८ IV, 6^९ IV, 7^{१०} Ic अण इति अस्य^{११} II, 5

इणो इति तु¹ भवत । कोस । किणो । आदेशानामभावपक्षे सर्वशब्दवत् ।
सप्तम्येकवचने त्वचवशेन विशेष प्रदश्यते ।

II 111 65

डि रिष्णाडाहेडाला काले ॥ १० ॥

आनेऽभिधेये कियत्तश्च परे डि इश्वा इत्यादेश द्विती² आहे
आला इत्येतो च³ वापद्यते । कश्वा । काहे । काळा । पक्षे कत्व इत्यादि ।
इदशब्दस्य भेद । सी ।

II 111, 72

इदम इम ॥ ११ ॥

इदम सुपि परे इम इत्यादेशो भवति । इति नित्यमिमादेशे प्राप्ति ।

II 111 73

पुसि सुना त्वय स्त्रियामिमिष्ठा ॥ १२ ॥

इदम सुना सहितस्य पुसि अयमिति स्त्रियामिमिष्ठा इति च तु⁴
भवति । अय । इमो । द्वितीयातृतीययो ।

II 111 77

टाससि ण ॥ १३ ॥

टासि तृतीयायामसि द्वितीयायां च परत इदम खाने ण इत्यादेशेषु⁵
भवति । ण । ये । इम । इमे । येण । येहि । इमेण । इमेहि । अमि ।

II 111, 78
78

इहेण ड्यमा ॥ १४ ॥

डि अम इत्येताभ्यां सहितस्तेदम खाने इह इण इत्येतो क्रमेण तु⁶ भवत ।
इण । इदमेतत्क्रियत्तश्च इति⁷ डियादेश⁸ । जिणा । इमिणा । भिसि⁹ ।

II 111 74

अत्सुप्स्सिहिस्से¹⁰ ॥ १५ ॥

इदम सुपि डिभिसडसादेशेषु स्मि हि स इत्येतेषु¹¹ च परत अत्त्वं तु,
भवति । भिसभ्सुपोत्वेत्यम्¹² । एहि । चतुर्थ्याम् ।

¹ II 3 ² IV 7 ³ Tom च ⁴ II 3 ⁵ VII 5
⁶ डिदिषादेश R ⁷ Tom भिसि ⁸ अत्सुप्स्सि Tr, R and T
⁹ इत्यादेशेषु T ¹⁰ IV 16

वात्मभस्मनि प ॥ २६ ॥

Hs II 51

आत्मभस्मनो स्त्री^१ पो वा भवति । द्वित्वम्^२ । अप्पन् इति स्थिते ।
 पुस्याणो राजवशात् इत्याणादेश^३ । अप्पाणो । अन्वहन्तोऽश्रदिति^४
 नलोप । राजवशात्वात् राज इत्यात्थम्^५ । अप्पा । आणादेशे ।
 अप्पाणो । अप्प^६ इत्यकारान्ते च वृषणब्दवत् । तत्र विशेष । राजवशा
 वात् टो या^७ अणसृडमिडसां णोऽश्रित्येते^८ प्रवर्तन्ते । णोणाडिप्विदना
 क^९ । इणममामा^{१०} । भिसभसांमुप्स्वीत^{११} । डसृडसिटी णोणोडण^{१२} ।
 इत्येतां तु न प्रवर्तन्ते । अनासवन्धत्वात्^{१३} । अप्पाणो विट्त्विति । पितृ
 वा । तृतीयैकवचने ।

टो वात्मनो णिआणडश्चा ॥ २७ ॥

Hs III 57

आत्मन परस्य टावचनस्य णिआ णडश्चा इत्यादेशो वा भवत ।
 अप्पणिआ । अप्पणडश्चा । पथे टो या^{१४} । अप्पणा । डसृडसोर्णोऽश्रि^{१५} ।
 अप्पाणो धण । आगञ्चो वा । पादेशाभावपथे^{१६} ममयामिति^{१७} मका
 रलोप । द्वित्वम्^{१८} । अत्ता । शेष पूववत् । अप्पणो अत्तणो इति तु
 आत्मन इति भिन्नमुपादिशादौ^{१९} ।

अतो डो विसर्ग ॥ २८ ॥

Hs I 37

अकारात्परो विसर्ग डोआदेशमापद्यते । इति डोआदेशे द्रष्टव्यम् ॥
 दकारान्तस्तदुगब्ध । अन्वलोप^१ । सी ।

तस्सौ सोऽक्कीवे तदश्च ॥ २९ ॥

Hs III 80

तदश्चकारादेतदश्च तकारस्य सो परे सकारो वा भवति । अक्कीवे
 अगपुंसके । अयं च विकल्पो बाहुलकादेतच्छब्द एव । तच्छब्दे तु नित्यम् ।

^१ I 8 ^२ IV, 4 ^३ VII 19 ^४ VII 2, R om इश्रद
^५ VII 18 ^६ अप्पा R ^७ I om the passage from राज
 वशात्वात् to विशेष ^८ VII 23 ^९ VII 20 ^{१०} VII 21
^{११} VII, 23 ^{१२} VII 20 ^{१३} VII 21 ^{१४} Ie अना (VII 21)
 असवन्धत्वात् ^{१५} VII, 23 ^{१६} VII 20 ^{१७} VII 26 ^{१८} IV, 48
^{१९} IV, 4 ^{२०} इत्यसिद्ध R — मुपा R and T, VII 26 ^{२१} VII 2

Rg III 59

शोणाडिष्विदना ज ॥ २१ ॥

राजनशब्दसवन्धिनीऽना सहितस्य जकारस्य शो या इत्यादेशयोर्दि
वचने च परे इकारो वा भवति । राइयो । पचे शिस्ताहोर्धे^१ । राआ
यो । अमि ।

Rg III 59

इणममामा ॥ २२ ॥

राजनशब्दसवन्धिनीऽना सहितस्य जस्य अम् आम् इत्येताभ्यां सह
इण इत्यादेशो वा भवति । राइण । एसि यीश्^२ । राइयो । राआयो ।
तृतीयेकवचने ।

Rg III 59

टो या ॥ २३ ॥

राजनशब्दात्परस्य टावचनस्य या इत्यादेशो वा भवति^३ ।

Rg III 59

डसुडसिटा शोणोर्डेण ॥ २४ ॥

डसुडसिटावचनानी यो योणादेशा तयो परतो राजनशब्दसवन्धि
नीऽना सहितस्य जस्य डिदित्यादेशो^४ वा^५ भवति । रखा । पचे यो
याडिष्वितीकार^६ । राइया । पचे । राअया ।

Rg III 54

भिसृभ्यसामुप्स्वीत् ॥ २५ ॥

राजनशब्दसवन्धिनीऽना सहितस्य जस्य भिस् भ्यस् आ मुप् इत्येतेषु
परेप्स्वीकारो वा भवति । राईहि । चतुर्थ्याम् । योडसि डणि^७ । रयो ।
यीणाडिष्वितीकारे^८ । राइयो । पचे । राआयो । भिसृभ्यसामुप्स्वीदि
तीकार^९ । राईमुतो । इत्यादि । डौ । योणाडिष्वितीकार^{१०} । राइमि ।
मुपि । भिसृभ्यसामुप्स्वीदित्तीकार^{११} । राईम् ।

आत्मनशब्दस्य भेद । सयोग इति^{१२} इत्य ।

^१ II 5

VII 20

भवति वा T

^४ IV 7.^२ T om वा^५ VII 21^७ VII 24^८ VII, 21^९ VII 25^{१०} VII 21^{११} VII 25^{१२} IV 26

EIGHTH SECTION

अथ स्त्रीलिङ्गा प्रदर्शने ॥

रेफान्तो गिरुशब्द¹ । अन्यलोपि प्राप्ते ।

रो रा ॥ १ ॥

Ms I, 16

स्त्रीलिङ्गस्यान्त्यरेफस्य रा इत्यादेशो भवति । गिरा । पणहाशब्दवत् ॥
मकारान्त किशब्द² । स्त्री । चतसि च किमो न्त³ । इति कादेश⁴ ।
टाप्⁵ । जसादिषु ।

कियत्तदोऽस्वमामि सुपि ॥ २ ॥

Ms III, 33

सुअम्भावजिते सुपि परे कियत्तद् स्त्रिया ङीच्वा भवति । कीओ ।
अमि ङीप्प्रतिषेधात्क । चतुर्थ्येकवचने अमदन्तत्वेऽपि बहुवाधिकारात्⁶
कियत्तद्व्यो ङस इति⁷ सशादेशे । कीस । कास ।

इतस्सेसा ॥ ३ ॥

Ms III, 64

इकारान्तेभ्य कियत्तद्व्य परस्य ङस से⁸ स्या इति वा भवति ।
कीसे⁹ । सयोग इति¹⁰ ह्रस्व । किम्सा¹¹ । अमि । अस्वमामीति
निषेधात्¹² ङीम्भ भवति । अमामिति¹³ बहुवचनगङ्गुसिआदेश सशा
देशश्च¹⁴ । कीसि । कास । ङी । अनिदमेतदस्त्विति¹⁵ हिआदेश । तच्
याङ्गलकादेव कियत्तदोऽस्वमामीति¹⁶ ङीम्भ भवति । काहि । टावन्ते
त्रेप पणहाशब्दवत् । ङीमन्ते लक्ष्मीशब्दवत् ॥

इदशब्दस्य भेद । पुंसि सुनेति¹⁷ इमिआदेश । इमिआ । पसे । इदम्
इम इतीमादेश¹⁸ । इमा । तच् ।

¹ गीरु⁹ R and T

² vii, 2

³ vii 4

⁴ Pā iv, 1, 4

⁵ iii, 1

⁶ vii B

⁷ इतस्सेसार् Tri

⁸ ङसे म् R and T

⁹ किम् R and T

¹⁰ iv 25

¹¹ T places किम्सा before सयोग

¹² viii 2

¹³ iv, 3f

¹⁴ vii 7

¹⁵ iv, 36

¹⁶ viii 2

¹⁷ vii 12

¹⁸ vii 11

Hs 1 131

अतुगे ॥ ४० ॥

आत्मादिष्वादेशत उत्त भवति । प्रायो मुमिति^१ वकारस्य लुक् ।
अन्यन्तोपे^२ प्राप्ते ।

Hs 1 19

दिक्प्रावृषि ॥ ४१ ॥

दिक्प्रावृषोरन्यहल सो भवति । पाठमो । शेष मूयवत् ।
सकारान्तो यशस्शब्द ।

Hs 1 37

समदामशिरोनभो नरि ॥ ४२ ॥

मान्त मान्त च शब्दरूप नरि पुंसि प्रयोक्तव्यम् । दामन् शिरस
नभस इत्येतान्वत्रयित्वा । इति पुस्त्यम् । आदेशं इति^३ ज । अन्यन्तोप^४ ।
जसो ॥

अदसशब्दस्य भेद ।

Hs 111 111

मुषदसोऽमु ॥ ४३ ॥

मुषि परे अदस स्थाने अमु इति भवति । इति निह्यसम्मादेशे प्राप्ते ।

Hs 111 87

अहद्वा मुना ॥ ४४ ॥

अदस मुना सह अहत् इत्यादेशो वा भवति । तकारस्तावन्मात्रप्रद-
शमाय । तेन स्त्रियामात्वं न भवति । अह । पथे । अमू^५ । डी ।

Hs 111 89

दश्याञ्जी म्मी^६ ॥ ४५ ॥

अदसो ङिवचनादेशे म्मी^६ परे इञ्च अञ्च इत्यादेशो वा भवत ।
इञ्चमि । अञ्चमि । पथे । अमुमि । शेष तदशब्दवत् ॥

इति पुर्विङ्गा परिभमाप्ता ॥

^१ iv 26^२ vii 2^३ vii 33^४ vii 2^५ vii 43^६ Thus Tri

मौ P and T iv 30

vi 43

सेसिआदेशो । से । सि । एआण । डोपि¹ । एईण । डसी । एत्तोएत्ताहे
डमिनेतद² । एत्तो । एत्ताहि । जेप सर्वशब्दवत् ॥

प्रतिपदशब्दस्य भेद ।

प्रतिगेऽप्रतीपगे ॥ ७ ॥

He i 208

प्रत्यादिपु तथैस्य डो भवति । अप्रतीपगे । प्रतोपादिपु न भवति ।

तु समृद्धादौ ॥ ८ ॥

He i, 44

समृद्धादिप्यादेरवणस्य दोर्घस्य³ भवति ।

अविद्युति स्त्रियामाल् ॥ ९ ॥

He i 15

स्त्रीलिङ्गस्यान्यहलो निदात्त्व⁴ भवति । अविद्युति । विद्युच्छब्दे न
भवति । रेफलोप⁵ । पो व इति⁶ पत्वम् । पाडिवआ । पडिवआ ॥

तकारान्त सरित्शब्द । अविद्युति स्त्रियामालित्वाकार⁷ । सरिआ ॥
सकारान्तोऽप्सरसशब्द ।

स आयुरप्सरसो ॥ १० ॥

He i 20

अनघोरन्यहल मो वा भवति ।

य्यश्चत्सप्सामनिश्चले ॥ ११ ॥

He ii 21

निद्यनवजिते य्य य त्स य्य इत्येतेषां ङी⁸ भवति । अच्हरसा ।
पघेऽन्यलोप⁹ । अच्हरा । यङ्गयवाचित्वात्सर्वत्र यज्जयनमेव । अच्हर
साङ्गी । अच्हराङ्गी । अप्सरा इत्यपि दृशभात्प्रायिकवज्रत्वमिति¹⁰
धीरस्वामी ॥

अदसशब्दस्य भेद । सी । अहदा मुनेति¹¹ अहदादेश । मुयन्नादे
शत्वात्¹² तपरकरणाद्वा टाञ्¹³ भवति । अह । पघे¹⁴ । मुयदसोऽमु¹⁵ ।
अमू । जेप तमुशब्दवत् ॥

इति स्त्रीलिङ्गा परिसमाप्ता ॥

¹ viii 1, 1st places डोपि before एआण viii 35 ² ii 3

⁴ ii 1 ⁵ iv 32 ⁶ iv 62 ⁷ viii 9 ⁸ ङी T ⁹ viii 2

¹⁰ This quotation occurs actually in Āśhīrasvīmin's commentary on the *Amaraśaśa*, edited by Borooah p 68 (i 1 51) ¹¹ viii 44

¹² T adds घा ¹³ P7 iv 1, 4 ¹⁴ T om this word ¹⁵ viii 43

NINTH SECTION

अथ नपुसकनिष्ठा प्रदर्शये^१ ॥

चतुरशब्दं पुल्लिङ्गवत् । सकारान्तं किशब्दं । स्त्रियो ।

Ms B, 111, 111

किं किं ॥ १ ॥

स्त्रीष्वेव चतुर्मात्रं किशब्दं स्त्रियो सहितं किमेव भवति । अन्यत्र
कादेशः^२ । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । अन्यत्र पुल्लिङ्गवत् ।
इदंशब्दस्य भेदः ।

Ms B, 111, 79

स्त्रीष्वेव स्वमेदमिणमिणमो ॥ २ ॥

नपुसकस्येदशब्दस्य तु अमं इत्येताभ्यां सहितस्य इदं इयं इणमो
इत्यादेशा भवन्ति । इदं । इण । इणमो । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् ।
त्रिषु पुल्लिङ्गवत् ।

यत्तदेतदामन्यलोपे^३ प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । अन्यत्र पुल्लिङ्ग
वत् । ज । तं । एम । इणमो । इयं । एयं । इत्यादि ।

सकारान्तो धनुस्शब्दः ।

Ms B, 111, 20

धनुषि वा^४ ॥ ३ ॥

धनुस्शब्देऽन्यहजो हो वा भवति । न इति^५ जत्वम् । धनुह । धनु ।
सकारान्तत्वेऽपि^६ बाहुजकाप्रपुसकत्वम् ।

अदसशब्दस्य भेदः ।

अहवा मुना^७ । अह । मुण्यदसीऽमु^८ । अमु ।

इति हलन्त्या परिसमाप्ता ॥

^१ उच्यते T ^२ vii 4 ^३ vii 2 ^४ इ T ^५ iv, 47
^६ vii 42 ^७ vii 44 ^८ vii 42

TENTH SECTION

युष्मद्शब्दस्य भेदः ॥

सी ।

युष्मत्सुना तुवतुतुमतुह ॥ १ ॥

५६ III

युष्मच्छब्दः सुना सहितः तुव तु तुम तुह इति चतुर आदेशान्नाप्नोति ।
तुव । तु । तुम । तुह । त इति तु स्वमित्यस्य सिद्धस्य लवरामधयेति^१
बलोपे द्रष्टव्यम् । अस्मि ।

जसा भेतुभेतुय्येउय्येतुब्भ^२ ॥ २ ॥

५७ III

युष्मज्जसा सह भेआदिपञ्चकमापद्यते^३ ।

वा ओ^४ म्हञ्जी ॥ ३ ॥

५८ III

युष्मदादेशसम्बन्धिनो द्विचत्तस्य भकारस्य^५ म्ह ञ्ज इत्येती वा भवत ।
इति तुब्भे तुब्भ^६ इत्यनयोर्विकल्पेन म्हञ्जो प्रत्येक भवत । भे । तुब्भे^७ ।
तुम्हे । तुञ्जी । तुय्ये । उय्ये । तुब्भ^८ । तुम्ह । तुञ्ज । इति नव रूपाणि ।
अस्मि ।

अमा तुमेतुए च ॥ ४ ॥

५९ III

युष्मदमा सह तुमे तुए इत्येती चकारात्तुवमादि चतुष्टय^९ चापद्यते ।
तुमे । तुए । तुव । तु । तुम । तुह । इति षट् । त इति तु स्वामित्यस्य
बलोपे^{१०} स्वरस्य विद्वमीति^{११} इति च द्रष्टव्यम् । अस्मि ।

जसा वो च ॥ ५ ॥

६० III

युष्मज्जसा सह वो इति चकारात् भे^{१२} इत्यादीनां आदेशानापद्यते ।
वो । भे । तुब्भे^{१३} । तुम्हे । तुञ्जी । तुय्ये । उय्ये । तुब्भ^{१४} । तुम्ह ।
तुञ्ज । इति दश । गृतीधिकवचने ।

^१ iv, 32 ^२ भे Tri^१ and Tri^२ हे Tri R and T ^३ तुब्भे Tri^१ and Tri^२ ^४ तुब्भे Tri^२ ^५ तुम्हे R and T ^६ उय्येतुब्भ Tri^३,
तुयमेतुब्भ Tri^१ ^७ तुम्हियेतुब्भ Tri^२ ^८ उय्येतुम्ह R ^९ तुम्हियेतुब्भ T
^{१०} हे R and T ^{११} ओ Tri^१ and Tri^२ हञ्जी Tri^३, R and T
^{१२} हकारस्य R and T ^{१३} तुम्हे तुम्ह R and T see Pichel de
gr P, p 3 ^{१४} हे । तुम्हे R and T ^{१५} तुम्ह R and T
^{१६} x, 1 ^{१७} iv, 32 ^{१८} हे P and T x, 2 and 3
^{१९} हे । तुम्हे R and T ^{२०} तुम्ह P and T

Hs. III 94

टा भेतेदेदितुमनुमद¹ ॥ ६ ॥युष्मद्वाचनेन सह इत्यादि पञ्चकमापद्यते² ।Hs. III 94
101डिटाभ्या तुमएतडतएनुमाडनुमे³ ॥ ७ ॥युष्मत् डिटाभ्या सह तुमए इत्यादि पञ्चक चापद्यते । भे⁴ । ते । दे । दि । तुम । तुमद । तुमए । तद⁵ । तए । तुमार । तुमे । इति दश⁶ । भिति ।

Hs. III 95

भिसा भेतुब्भेह्युब्भेह्युग्हेहितुग्हेहि⁷ ॥ ८ ॥युष्मज्जिमा सह भे⁸ इत्यादीनि पञ्च⁹ । तुब्भेहि उब्भेह्योत्यनयोर्वा¹⁰ उब्भो¹¹ न्हज्जाविति¹² न्हज्जादेशयोयत्वारि च कृपाययापद्यते¹³ । भे । तुब्भेहि¹⁴ । तुम्हेहि । तुज्जेहि । उब्भेहि¹⁵ । उम्हेहि । उज्जेहि । उय्हेहि । तुग्हेहि । इति नव । उमि ।

Hs. III 99

तुब्भोब्भोग्हेतडतुहनुहनुग्हेतुवतुमनुमेनुमाडनुमोदेतेदि-
तुडए¹⁶ डसा ॥ ९ ॥युष्मत् डसा सह तुब्भावाष्टादशकमापद्यते¹⁷ । तुब्भोब्भयोर्वा¹⁸ न्हज्जो¹⁹ । तुब्भ²⁰ । तुम्ह । तुज्ज । उब्भ²¹ । उम्ह । उज्ज । उय्ह । तद । तुह । तुह²² । तुम्ह²³ । तुव । तुम । तुमे । तुमार । तुमी । दे । ते । दि । तु । द । ए । इति द्वाविंशति । आमि ।¹ भे° Tri° हे° Tri¹ Tri² R and T

हे P and T

² Read पङ्कमा (P) ⁴ तुद° Tri¹ Tri² and L. ⁵ तुए° the same and T ⁶ हे R and T ⁷ तुह R and T ⁸ तुए R⁹ Read इत्येकादश () ¹⁰ Thus Tri¹ and Tri² हेतुहहेह्युहेह्यु° R and T ¹¹ हे P and T ¹² T adds आपद्यते¹³ तुहहेहि उहहेह्यो° I and T ¹⁴ ह्यो R and T ¹⁵ x 3¹⁶ कृपाणि भवन्ति T ¹⁷ हे । तुहहेहि P and T ¹⁸ उहहेहि R and T ¹⁹ Thus Tri तुहोह्योह्यो° R and T ²⁰ तुदतुहनुह° T, ²¹ तुम्ह° Tri¹ and Tri² ²² तुम्ह° Tri³ R and T ²³ तुहहाय° R and T²⁴ तुहोह्योयोर्वा R and T ²⁵ x 3 ²⁶ तुहह R and T²⁷ उहह R and T ²⁸ तुह । तुह T ²⁹ तुम्ह R and T

उम्हाणतुब्भतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणतुब्भवो-
भेत्वामा¹ ॥ १० ॥

युष्मदामा सह उम्हाणादि दशकमापद्यते । तुब्भ तुब्भाण तुब्भ
इत्येतेषां वा न्हञ्ज्ञो । उम्हाणतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणा¹ क्वासु
पोरिति² बिन्दुविकल्प । उम्हाण । उम्हाण । तुब्भ । तुम्ह । तुज्ज³ ।
तुब्भाण । तुब्भाण । तुम्हाण । तुम्हाण । तुज्जाण । तुज्जाण । तुमाण ।
तुमाण । तुवाण । तुवाण । तुहाण । तुहाण । तुब्भ । तुम्ह । तुज्ज ।
वो । भे⁴ । तु । इति चयोविशति । ङसा ।

तुब्भतहितोतुम्ह⁵ ङसिना ॥ ११ ॥

युष्मत ङसिना सह तुब्भ⁶ तहितो तुम्ह इति षीणि रूपाण्यापद्यते ।
-तुब्भेत्यस्य⁷ वा न्हञ्ज्ञो⁸ । तुब्भ⁹ । तुम्ह । तुज्ज । तहितो । तुम्ह ।
अथ ङसी परे प्रकृत्यादेशा उच्यन्ते ।

तुनुङ्ग¹ डिम्डसी ॥ १२ ॥

डिप् सप्तमो । सप्तम्या ङसो च परतो युष्मद्यथासंख्य तु तुह
इत्येतावापद्यते । डिम्डस्योर्यथामात्रं तुवादय आदेशा भवन्ति ।

तुवतुमतुहतुब्भ¹⁶ ॥ १३ ॥

डिपि ङसो च परे युष्मत तुव तुम तुह तुब्भ¹ इति चत्वार्यापद्यते ।
तुब्भेत्यस्य² वा न्हञ्ज्ञो³ । डिम्डस्योर्यथामात्रमेव⁴ । इत्येतद्यथासंख्य

¹ तुम्हाण° Tri °तुम्ह° (without anusvara) R and T
°तुम्हाण° R and T °तुवाणतुमाण° Tri¹ and Tri², °तुम्हवोहे°
R and T °तुम्ह तुम्हाण तुम्ह R तुम्ह तुम्हाण इत्यनयोवा T
² x 3 — F adds इति न्हञ्ज्ञादेशी ° उम्हाणतुम्हाण° R
उम्हाणतुम्हाण° T ° x 14 ° तुम्ह । तुम्ह । तुज्ज R and T
तुम्हाण । तुम्हाण R and T the latter places them after तुज्जाण
° तुम्ह R and T ° ह R and T ° तुब्भ° Tri¹ and Tri²
तुम्ह° Tri³, R and T °तुहितो° Tri⁴ ° तुम्ह R and T
¹¹ तुम्ह° R and T ° x 3 ° तुम्ह R and T
¹² °तुम्ह Tri¹ ° तुब्भ Tri¹ and Tri² °तुम्ह Tri¹, °तुम्ह R and T
¹³ तुम्ह R and T ° तुम्ह° R and T ° x 3
¹⁴ °तुम्ह Tri¹ ° तुब्भ Tri¹ and Tri² °तुम्ह Tri¹, °तुम्ह R and T
¹⁵ तुम्ह R and T ° तुम्ह° R and T ° x 3
¹⁶ °मेवमोषित° T

सिद्धयो योगविभाग । तत्र तुह¹ इत्यादेशादुत्तरस्य ङसे पुनपुसकयो-
 नुंगपि ङसिङसोरिति योआदेशो हितो इत्यादि चतुष्टय² च ।
 स्त्रियां तु ङसेग्यागिशे इति³ चतुष्टय⁴ च । तुवादिपङ्के पुनपुसकयो
 युगादेशो⁵ हितो इत्यादि चतुष्टय⁶ च । स्त्रियां तु पूर्वषत् । तथाकारा-
 न्तत्वेन टापि नातयेति निषेधाच्छादेशोऽनदन्तत्वात्तासीति केचिदाहुः ।
 अथे तु वाङ्मलादच टाप न क्रियते । ततश्च शादेशादयथ⁷ भवन्तीत्याहुः ।
 तत्र तुह⁸ आदेशो । तुहणो । तुहंहितो । तुहणो । तुहणो । तुहंउ ।⁹
 तुवादिपङ्के । तुवा । तुवाहि । तुवाहितो । तुवणो । तुवाणो । तुवाउ ।
 एव तुमा । तुहा । तुम्मा¹⁰ । तुम्हा । तुम्हा । इत्यादयः प्रथिक¹¹ पञ्चिदा
 खु¹² । इति पुनपुसकयोऽङ्गनादेशे¹³ सह ङनी षट्चत्वारिंशद्भिदा ।
 स्त्रियां तु । तुहंअ । तुहंआ । तुहंइ । तुहंए । तुहंहितो । तुहणो । तुहणो ।
 तुहंउ ।¹⁴ तुवादिपङ्के । तुवाअ । तुवाआ । तुवाइ । तुवाए । तुवा ।
 तुवाहि । तुवाहितो । तुवणो । तुवाणो । तुवाउ । एव तुमाअ । तुहाअ ।
 तुम्माअ¹⁵ । तुम्हाअ । तुम्हाअ । इत्यादयः प्रथिक¹⁶ दश भिदा । इति
 टावभावपक्षे चित्सति¹⁷ । टापि षड्पञ्चाशत्¹⁸ । एताश्च भिदा प्रक्रिया
 वशीन प्रदशिता । यथादर्शनं प्रयोग्यम् । न हि वचिरन्तिपरं प्रयुज्यते
 इति हि भाष्यम्¹⁹ । भसि ।

उम्होहनुहनुम्भ⁰ भ्यसि¹ ॥ १४ ॥

भसि परे युष्मत् उम्ह उम्ह तुह तुम्भ² इति चत्वार्यापयते ।
 भ्यसन् यथाप्राप्तम् । तुम्भेत्स³ वा म्हुम्भा⁴ । उम्हामुतो । उम्हेमुतो⁵ ।
 उम्हाहि । उम्हेहि⁶ । उम्हाहितो । उम्हेहितो । उम्हणो । उम्हाणो ।

- ¹ x 12 ² iv 54 ³ iv, 21 ⁴ x 8 ⁵ iv 23
⁶ iv 21 ⁷ x 7 ⁸ x 7 ⁹ 11 23 and 24 शादेशादेशो च R
¹⁰ T adds wrongls एव तुआदेशेऽपि ¹¹ तुहहा P and T, which
 places it after तुम्हा ¹² R om this word ¹³ T om खु
¹⁴ x 11 ¹⁵ T adds again एव तुआदेशेऽपि ¹⁶ तुहहाअ
 R and T which places it after तुम्हाअ ¹⁷ R om this word
¹⁸ षट्सप्तति T ¹⁹ अष्टपञ्चाशत् T ²⁰ The *Suddhānta* anumati
 तिहने अदादयः, before Pā 10 4 83 says —वच परिभाषणे ।
 वक्ति । वक्त । अयमन्तिपरो न प्रयुज्यते ²¹ तुम्भ Tr. तुहह R and T
²² T om भसि तुहह R and T ²³ तुहहे R and T ²⁴ x 3
²⁵ R om this word ²⁶ T places the two words after उम्हाउ

उम्हाउ । एव उय्हासुतो । तुय्हासुतो । तुब्हासुतो¹ । तुम्हासुतो ।
 तुज्हासुतो । इत्यादयो नव नव भिदा । आहत्य पुनपुसकयोश्चतुष्पञ्चाशत्
 भिदा । स्त्रियां तु टावभावे पूर्ववच्चतुष्पञ्चाशत् । टापि तु । उम्हासुतो ।
 उम्हाहितो । उम्हन्तो । उम्हाओ । उम्हाउ । एव उय्हासुतो । तुय्हासु-
 तो । तुब्हासुतो² । तुम्हासुतो । तुज्हासुतो । इत्यादयः पञ्च पञ्च भिदा ।
 आहत्य चिञत् । ङी । ङिट्ठाभ्यां तुमएतदतएनुमाइतुमे³ इत्यादेशपञ्चके ।
 तुमए । तइ । तए⁴ । तुमाइ । तुमे । तुतुर ङिम्हसाविति⁵ तु तुआदेशे
 ङेमिरिति⁶ मिरि । तुम्मि । तुव तुम तुह तुब्भ⁷ तुम्ह तुज्ज⁸ इत्यादेशपङ्के⁹ ।
 डेत्यस्मिन्मि¹⁰ । अनिदमेतदस्तु कियत्तदस्त्रिया च हि¹¹ । ङे¹² । इत्या-
 देशेषु । तुवत्य । तुवम्मि । तुवम्मि । तुवहि । तुवे । एव तुमत्य । तुहत्य ।
 तुब्भत्य¹³ । तुम्हत्य । तुज्जत्य । इत्यादयः पञ्च पञ्च भिदा । आहत्य पुन
 पुसकयोरेकचिञ्चिदा¹⁴ । ञ्जन्तादेशे¹⁵ सह षट्चिञ्चत् । स्त्रियां तु न
 मिरादेशो¹⁶ डेत्यस्मिन्मि इत्यादेशपञ्चक¹⁷ च । तुअ । तुआ । तुर । तुए ।
 तुवाअ । तुवाआ । तुवाइ । तुवाए । एव तुमाअ । तुहाअ । तुब्हाअ¹⁸ ।
 तुम्हाअ । तुज्हाअ । इत्यादयश्चतस्रश्चतस्रो भिदा । आहत्य टावभाव
 पचे¹⁹ अष्टाविंशति । ञ्जन्तादेशे²⁰ सह चयस्त्रिंशत् । टापि । तुवादिपङ्के²¹
 तिस्रस्त्रिंशो भिदा । त्यादेशे²² चतस्र । इति ञ्जन्तादेशे मह²³ सप्तविं-
 शति । सुपि । तुतुर²⁴ ङिम्हसाविति²⁵ त्यादेशे तुवादिपङ्के च²⁶ त्वासु
 योरिति²⁷ बिन्दुविकल्पे । तूमु । तूमु । तुवेमु । तुवेमु । इत्यादयो निङ्ग-
 चयेऽपि चतुदश भिदा । असि ङिपि च पुनपुसकवत् ॥

इति पुष्पदशब्दविभागे ॥

¹ तुहहा° R and T T om this word ² तुहहा°
 R and T ³ *तुहृतुए R and T x 7 ⁴ तुह । तुए P and T
⁵ x, 12 ⁶ iv, 10 ⁷ तुहह R and 1 ⁸ P om these two
 words ⁹ x, 13 ¹⁰ iv 36 ¹¹ iv 31
¹² तुहहत्य P and T ¹³ *शब्देदा T ¹⁴ टाक्ता° P and T, x 7
¹⁵ iv, 30 ¹⁶ See notes 11-13 ¹⁷ तुहहाअ R and T See
 the commentary on x 13 ¹⁸ x, 7 ¹⁹ तुहहादि° R, x 13
²⁰ x, 12 ²¹ R om these two words x, 7 R and T
 om: तुह x 12 x 14 ²² iv, 14

FIFTH SECTION

अथाप्यदशब्दं प्रदध्यते ३

मो ।

III 103

अस्मात्पुना अस्मिहमहसमतमहम्म्यस्मि^१ ॥ १ ॥

अस्मात्पुना सह अस्मादि पदमापद्यते । अस्मि^१ । इ । अहम् । अम् ।
अहम् । अस्मि । अमि ।

III 106

मोभेयञ्ज जमा ॥ २ ॥

अस्माज्जमा सह मो भे यञ्ज इति बीणादेशानापद्यते^१ ।

III 106

अम्हेअम्होअम्ह ॥ ३ ॥

अज्जजमा सह अम्हे अम्हो अम्ह इति चापद्यते । योगविभाग उत्तर
राय । मो । भे^१ । यञ्ज^२ । अम्हे । अम्हो । अम्ह ।

III 107

मणेणमिमिममममप्यस्मिअहअम्हमम्ह अमा ॥ ४ ॥

असदमा सह म ने इत्यादि दशकमापद्यते । म । ने । म । मि ।
मिम^१ । मम^२ । अस्मि । अह । अम्ह । मम्ह । शमि ।

III 108

णे च जसा ॥ ५ ॥

जसा सहाय्यत ने इति चकारात् अम्हे अम्हो अम्ह इति^१ चापद्यते ।
ने । अम्हे । अम्हो । अम्ह । तृतीयकवचने ।

III 109
110

मिममममादममे डिटा ॥ ६ ॥

असत् द्विवचनेन टावचनेन च सह मोत्यादि पञ्चकमापद्यते । मि ।
मह । ममाह । मए । मे ।

^१ मि or मि for अहमि Tri ^२ भे^१ Tri^१ and Tri^२ • हृ^३
Tri^३ P and T • यञ्ज Tri • यञ्ज R and T ^४ हे यञ्ज l. and T
^५ R om आदेशान् ^६ हे P and l ^७ यञ्ज T मि^८ for मिम T,
मम for मम Tri^१ and T म R • मम्हअम्ह Tri ^९ मि^१ T
^{१०} मम R and T ^{११} xi c

ममणेमञ्चाइममए¹ टा ॥ ७ ॥

He III, 2

असट्ठावचनेन सह मम णे मञ्चाइ¹ ममए इति चतुर आदेशानापद्यते ।
मम । णे । मञ्चाइ¹ । ममए । भिसि ।

णेअम्हेहाम्हाहाम्हेअम्ह भिसा ॥ ८ ॥

He III, 3

स्म/ अर्थात् भिसा सह णे इत्यादि पञ्चकमापद्यते । णे । अम्हेहि । अम्हाहि ।
अम्हे । अम्ह । डसि ।

अम्हमञ्जमञ्जमइमहमहमे च डसा ॥ ९ ॥

He III, 4

असत् डसा सह अम्ह इत्यादि मत्तक चकारादम्हममी चापद्यते² ।
अम्ह । मञ्ज । मञ्ज³ । मइ । मह । मह । मे । अम्ह । मम । आमि ।

अम्हेअम्होअम्हाणममाणमहाणमञ्जाणमञ्जाम्हा- म्हणेणो आमा ॥ १० ॥

He III, 5

असदामा सह अम्हे इत्यादिषोडशकमापद्यते⁴ । क्वासुपोरिति⁵
विन्दुविकल्प । अम्हे । अम्हो । अम्हाण । अम्हाण । ममाण । ममाण ।
महाण । महाण । मञ्जाण । मञ्जाण । मञ्ज । अम्ह । अम्ह । णे ।
णो । इति पञ्चदश । डसी ।

मइमममहमञ्ज डसी ॥ ११ ॥

He III, 6

असत् डसी परतो मइ इत्यादि चतुष्कमापद्यते । डसेस्तु यथाप्राप्तम् ।
तत्र समादिवयादुत्तरस्य डसे हितो इत्याद्यादेशपट्टे अष्टादश भेदा ।
मइ इत्यस्यादुत्तरस्य तु हितो इत्यादिचतुष्के⁶ नुनपोति⁷ णोआदेशे पञ्च
भेदा । मइणो । मइहितो । मइत्तो । मइणो । मइउ । ममा । ममाहि ।
ममाहितो । ममत्तो । ममात्तो । ममाउ । एव महा । मञ्जा । इत्यादय
षट् षट् भिदा । इति पुनपुनकयोस्त्रयोविंशति । स्त्रियां तु मइ
इत्यादेशादुत्तरस्य आदि चतुष्के⁸ हितो इत्यादि चतुष्क⁹ च । ममादुत्त
रस्य तु पूर्ववदशक मत्तक वा¹⁰ । मइअ । मइआ । मइइ । मइए ।

¹ मञ्चाइ Tri, ममाइ R and Γ

² *मञ्जा* for *मञ्ज* T

³ xi, 12

⁴ मञ्जा T

⁵ इत्यादिषु T

⁶ iv, 11

⁷ इत्यादेश T, iv, 21-21

⁸ इत्यादेशचतुष्के T iv 21

⁹ iv, 54

¹⁰ 1, 8

¹¹ iv, 21

¹² See the commentary on x 13

मर्हितो । मर्हत्तो । मर्ह्यो । मर्हत् । ममाश्च । ममाश्च । ममाह । ममाह ।
ममा । ममाहि । ममाहितो । ममत्तो । ममाश्चो । ममाह । एव महाश्च ।
मज्झाश्च । इत्यादि । आहत्याष्टविंशद्विंशद्विंशदा भेदा । भूमि ।

अम्हमम भ्यसि ॥ १२ ॥

भूमि परे अम्हात् अम्ह मम इत्येतावापयते । भ्यसस्तु यथाप्राप्तम् ।
तत्र सुतो इत्याद्यादेशेषु^१ । अम्हामुतो । अम्हेमुतो । ममामुतो ।
ममेमुतो । इत्यादिनवभिदा । आहृत्य पुनपुनकयो स्त्रियां टावभावापये^२
षाष्टादश भेदा । टापि तु । अम्हामुतो । अम्हाहितो । अम्हत्तो ।
अम्हाश्चो । अम्हाह । एव ममामुतो इत्यादिपञ्च । आहृत्य दश भेदा ।
हो । मिमहममाहमममे डिट्यादेशपञ्चकम्^३ ।

अम्हमममभ्ममह डिपि ॥ १३ ॥

डिपि मत्तस्यां परतोऽस्मादम्हादि चतुष्कमापयते । डिपो यथाप्राप्तम् ।
तत्र डिट्यस्मिन्मीत्याद्यादेशपञ्चके^४ । अम्हत्त्य । अम्हस्मि । अम्हस्मि ।
अम्हहि । अम्हे । एव ममत्य । मज्झत्य । महत्य । इत्यादय पञ्च पञ्च
भेदा । आहृत्य पुनपुनकयोर्विंशति । ज्ञानादेशे^५ सह पञ्चविंशति ।
स्त्रियां तु । अम्हाश्च । अम्हाश्चा । अम्हाह । अम्हाह । एव ममाश्च ।
मज्झाश्च । महाश्च । इत्यादयतसप्ततस्त्रो भिदा । आहृत्य टावभावापये^६
योडश । टापि द्वादश । ज्ञानादेशे सह एकविंशति सप्तदश वा भेदा ।
सुपि । अम्हमममज्झमह डिपीत्यम्हादिचतुष्के^७ विन्दुविकल्पे^८ । अम्हेसु ।
अम्हेसु । ममेसु । ममेसु । मज्जेसु । मज्जेसु । महेसु । महेसु । इत्यष्टौ
भेदा^९ । भिस्मभ्यसुपीत्येव^{१०} विकल्पेन केचिद्व्यवृत्ति । तथापि । अम्हसु ।
अम्हसु । इत्यादयोऽष्टौ भेदा । अम्हादेशे आत्मनोपपन्नानि केचित् ।
अम्हामु । अम्हामु । इति तदाहृत्य पुनपुनकयो स्त्रियां टावभावे^{११}
षाष्टादश भेदा । टापि तु । अम्हामु । अम्हामु । इत्यादयोऽष्टौ भेदा ॥
अवाप्यनिङ्गलपचे ढसी योऽश्चदेशावभावात्^{१२} द्वाविंशतिर्भेदा । भ्यसि
डिपि च पुनपुनकवत् ॥

इत्यस्मादृशब्दविभाग ॥

^१ iv, 27

^२ See the commentary on x 13

^३ xi, 6

^४ मीत्यादेशः T see p 13 notes 11-13

^५ xi, 6

^६ See the

commentary on x, 13

^७ xi 6

^८ xi 13

^९ iv 14

^{१०} इत्यादयोऽष्टौ भिदा T

^{११} iv 16

^{१२} See the commentary

on x, 13

^{१३} iv 54

see the commentary on xi 11

TWELFTH SECTION

अथ प्रातिपदिकावस्थायामेव केषांचित्प्रक्रियाविशेष प्रदश्यते ॥
दर्शयाम् । मन्विनी । अतिमुक्तकम्^१ ।

श्रुतयत्नवज्जेष्वित्^२ ॥ १ ॥

XII 1

शं यं^३ इत्येतयोस्तप्ते षष्ठे च सयुक्तस्यान्त्यहल प्रागित्य वा भवति ।
शील्लमिति^४ सन् । न इति^५ णत्वम् । दरिसण । पचे ।

स्वरेभ्यो वक्रादौ ॥ २ ॥

XII 2

यक्रादिषु यथादर्शन प्रथमादिभ्य स्वरेभ्य परी विन्दुर्भवति ।
रेफलोप^६ । दशन । तु समुदादावित्यात्वम् । वलोप^७ । द्वितीयस्वरात्प
रतो विन्दुश्च^८ । माणसिणी ।

णो वातिमुक्तके ॥ ३ ॥

XII 3

अतिमुक्तके तवगस्य णत्व वा भवति ।

कामुकममुनाचामुगडातिमुक्तके मो डलुक् ॥ ४ ॥

XII 4

कामुकादिषु मकारस्य डानुपम्यो लुगभवति । डिस्वाच्चेप स्वर सा
मुनासिकोच्चार^९ । कण्टड इति^{१०} सयुक्तककारस्य लुक् । प्रायो
लुगित्यस्यककारस्य^{११} लुक् ।

यश्रुतिर^{१२} ॥ ५ ॥

XII 5

इति यश्रुतित्वम्^{१३} । तृतीयस्वरात्परतो विन्दुश्च^{१४} । अणित्तत्त्वं ।
अरुत्तत्त्वं^{१५} । अणित्तत्त्वं^{१६} । अइमुत्तत्त्वं । इति च दृश्यते ॥
विद्यास । वलोपे^{१७} ।

^१ अतिमुक्त R and T ^२ श्रुतं Tri ^३ शयं R and T ^४ य प
R and T ^५ 11 29 ^६ 14 47 ^७ 14 32 ^८ viii 8
^९ 11 32 ^{१०} लोप R ^{११} 11, 2 ^{१२} 11, 11 ^{१३} 14 45
^{१४} 14, 26 ^{१५} यश्रुति Tri^१ and Tri^२ ^{१६} यश्रुति Tri^३ R, and T
^{१७} xii 2 ^{१८} अइत्तत्त्वं R ^{१९} T om this word ^{२०} 14 32

He : 43

शौर्लुप्रयवरणोर्दि ॥ ६ ॥

शयसानां मुप्रयवरणयसानामादे स्वरस्य दीघो भवति । सयोमे
उपयधोवर्तमानानां यवरणयसानां लोपे सति येऽवशिष्टा शयसानेपा
मादेरघो दीघो भवतीत्यर्थः । शेषादेशश्चेति¹ द्वित्वे प्राप्ते ।

He II ७०

दीर्घान्न ॥ ७ ॥

लाघणिकादन्नाचणिकाच्च दीघात्परयो शेषादेशयोदित्य² न भवति ।
वीसामो ॥

तीथम् । दु धम् । दक्षिण³ । दीर्घः ।

He II 91

न वा तीर्थद्व खदक्षिणदीर्घे ॥ ८ ॥

एषु सयुक्तस्य हत्य न वा भवति ।

He I 104

तीर्थे ह्यूल⁴ ॥ ९ ॥

तीर्थे ईत्त ऊत्त भवति । हि⁵ । हकारे सति । तूह । हत्वाभावपक्षे⁶ ।
तित्य । दुह । हत्वाभावे । कण्टक इति⁷ पिङ्गामूक्षीयलोपे । दुवत् ।

He I 43

हे दक्षिणेऽस्य ॥ १० ॥

दक्षिणशब्दादेरवणस्य दीघो भवति । हे । चस्य हकारे सति ।
दाहिणो । पथे । च इति⁸ खल्व् द्वित्व च⁹ । दक्षिणो ।

He II 11

रो दीर्घान्त ॥ ११ ॥

दीर्घशब्दात्साधे रो वा भवति । दीहरो । राभावे । दीहो ॥
स्वप्न ।

He II 108

नात्स्वप्ने ॥ १२ ॥

स्वप्ने सयुक्तस्य नकारात्प्राप्तित्व भवति ।

He I 46

स्वप्नादाविल् ॥ १३ ॥

स्वप्नादिष्वादेरवणस्य इत्त भवति । नित्वान्नित्यम्¹⁰ । नवरासधयेति¹¹
वलोप । पो व¹² ।

¹ R 4² R and T³ ह्यूल Tri¹⁴ T om हि⁵ भावे P⁶ R, 45

XII, 6

⁷ XII II⁸ IV, 4⁹ II, 4¹⁰ IV, 32¹¹ IV 63

नीवीस्वप्ने वा ॥ १४ ॥

He I, 259

अनयोवस्य मो वा भवति । सिमिणो । सिमिणो ॥
अभिज्ञ ।

ज्ञो जोऽविज्ञाने ॥ १५ ॥

He II 83

ज्ञानवन्धिनी अकारस्य मुखा भवति । विज्ञानशब्दे^१ न भवति ।
व्ययधर्माभिनि^२ इत्यम् । शेषादेशेति^३ अकारस्य द्वित्वम् । अहिष्णो ।
नुगभावपथे ।

ज्ञो ॥ १६ ॥

He II 42

ज्ञ न इत्येतयोणस्य भवति ।

ज्ञो योऽभिज्ञादौ ॥ १७ ॥

He I, 56.

अभिज्ञादिषु^४ अकारादेशस्य यस्यापणस्य उत्त्व भवति । अहिष्णू ।
ण इति किम् । अहिष्णो । अभिज्ञादाविति किम् । प्राज्ञ । पणो ।
पणो ॥

धारम् ।

उत्तरवल्लीद्वारमाचच ॥ १८ ॥

He I 58,
"9, 81

उत्तरवल्लीद्वारशब्देषु माचप्प्रात्यये च आदेरवणस्य एत्वं तु^५ भवति ।

द्वोर्द्वारे ॥ १९ ॥

He II 79

द्वारे दकारवकारयो धयायेण नुगभवति ।

वा च्छन्नपद्ममूर्खद्वारे ॥ २० ॥

He II 112

एषु स्रोतस्यस्य इत्य^६ प्रागुत्स वा भवति । देर । वेर । वार ।
दुवार ॥

आद्रम् ।

वार्दे उदोत् ॥ २१ ॥

He I 82.

आर्द्रशब्दे आदेरवणस्य उत्तमोत्त च वा भवति ।

^१ विज्ञाशब्दे R and T

११ ५

^३ ११, ५

^५ आदौ T

^६ ११, ३

^८ १ ८

*रन्त्यहल R

लो पाद्रे ॥ २२ ॥

पाद्रे नीमल^१ वा भवति । नी क इति^२ कस्य । उरु^३ । चोरु^४ ।
 चरु^५ । उरु । नीले । चरे ।
 शया ।

Ms. 1. 8

गम्यादौ ॥ २३ ॥

गम्यादिष्वादेर्यगस्य एव भवति ।

Ms. 11. 21.

द्यम्ययां ज ॥ २४ ॥

द्य द्य द्य इति तेषां प्रकारो भवति । संयोग इति^१ गच्छपेक्ष इत्यं ।
 धेज्जा ।
 उपात्त ।

Ms. 1. 6*

न चाप्ययोत्खातादौ ॥ २५ ॥

अथ येनूत्खातादिषु न चादेरात्तो^१ इत्यो न वा भवति । पूर्वमुपरि
 नगद्युज इति^२ दिक्तेन कथार । उक्तयो । उक्तयो ।
 प्रकाश ।

Ms. 1. 43

स्त ॥ २६ ॥

लकारस्य चो भवति ।

Ms. 1. 68

घञि वा ॥ २७ ॥

घञनिमित्तस्यादिभूतव्याकारस्य^१ इत्यो वा भवति । पत्यमो ।
 यत्यामो । क्वचिन्न भवति । राग । राघो ।
 पानीयम् ।

Ms. 1. 101

वा पानीयगे ॥ २८ ॥

पानीयादिष्वादेरीकारस्य इत्य वा भवति । पाणिश्च । पानीश्च ।
 युधिष्ठिर ।

^१ 1. 8^२ 11. 63^३ 11. 21^४ आदेरात्तो R and T^५ 11. 5^६ Pā m 3. 27

उ युधिष्ठिरे¹ ॥ २९ ॥

Ms i 96

युधिष्ठिरे आदेरित उत्स वा भवति ।

मुकुलादौ ॥ ३० ॥

Ms i 107

मुकुलादिष्वादेशकारस्य अद्भवति । खघघभामिति² इत्यम् ।
कगटदेति³ प्रकारलोप ।

हरिद्रादौ ॥ ३१ ॥

Ms i 254

हरिद्रादिषु रस्य लस भवति । कुम्भट्टिको । जम्भट्टिको । मुहिट्टिको ॥
उच्छ्रास । उत्सव ।

दोदोऽनुत्साहोत्सन्न⁴ ऊ शसि ॥ ३२ ॥

Ms i 114

शकारभकारयो परयोऽदित्युपसगस्य दकारेण सह उत्स भवति ।
उत्साहोत्सन्नशब्दौ वर्जयित्वा । ऊसासो । ऊसवो ।
पुष्करम् ।

ष्कस्कोर्नान्नि ॥ ३३ ॥

Ms. II, 4

ष्क स्क इत्येतयोर्नान्नि सञ्ज्ञायां खो भवति ।

स्ती ॥ ३४ ॥

Ms i 116

सपुल्ले परे आदेशत ओत्स भवति । पोक्कुर ॥
बृहस्पति ।

तु बृहस्पती ॥ ३५ ॥

Ms i, 139

बृहस्पती अत इदुती तु⁵ भवत ।

भ्यी⁶ बृहस्पती तु बही ॥ ३६ ॥

Ms II 137

बृहस्पती भकारहकारयोऽयथासम्य भकारयकारौ तु⁵ भवत ।

घेष्मबृहस्पती तु फो ॥ ३७ ॥

Ms II 55

अनयो फोर्द्वितीयस्य सपुल्लस्य⁷ फो भवति तु⁵ ।

¹ उयुधि* Tri¹ ² ri 4 ³ iv 45 ⁴ दोदोऽ Tri
उदोदोऽ R and T ⁵ ii 3 ⁶ Thus Tri² ⁷ द्यौ all other MSS
⁷ हकार* R and T ⁸ T on this word

He 1 139

सो बृहस्पतिवनस्पत्यो ॥ ३८ ॥

अनयो मयुक्तस्य सकारणम्^१ भवति । विहस्पदः । बृहस्पदः । बृहस्पदः ।
विहस्पदः । बृहस्पदः । बृहस्पदः । मयस्पदः^२ । मयस्पदः^३ । आदेशाभावे
कगटदेति^४ सलोपः । विहस्पदः । बृहस्पदः । मयस्पदः^२ । बृहस्पदः । इति
छाटश भिदा ॥

आदृतः ।

He 1 143

दिरादृते^५ ॥ ३९ ॥

आदृते अतो दिरादेशो भवति । कगटदेति^६ दलोपः । दीपान्तेति^७
द्वित्वप्रतिषेधः । आदिभ्यो ॥

इति ।

He 1 144

हमेऽरि प्रा ॥ ४० ॥

हमे अतः प्रकारतकाराभ्यां सह अरि इत्यादेशो भवति । दरिभ्यो ॥
अरिदि ।

He 1 140

केवलस्य रि^८ ॥ ४१ ॥

केवलस्य व्यञ्जनेनासपृक्तस्य अतो रिर्भवति । रिभ्यो ॥
सदृशः । सदृशः । सदृशः ।

He 1 142

दृशि टक्सक्क्षिपि^९ ॥ ४२ ॥

टक् सक्^{१०} क्षिप इत्यितदन्ते दृशि धातो अतो रित् भवति ।
पूर्वव्याकरणप्रक्रियया^{११} टक् सक्^१ क्षिपिति व्यवहारः । अह इति^{१२}
निर्दिधात् दित्वाभावः । सरिती । सुहादित्वाच्चत्वम्^{१३} । सरिच्छो ।
अन्यलोपः^{१४} । सरी ॥

युष्मादृशः ।

He 1 246

अथपरे तो युष्मदि ॥ ४३ ॥

अथपरे युष्मच्चन्द्रे यस्य तकारो भवति ।

१ ३ २ हृश्च R and T ३ १४ ४५ ४ दि आदृते R
५ १४ ४५ ६ ११ ७ रि Tr ८ T om this Sūtra
९ स for सक् R and T १० क्षिनि Tr १ and Tr ११ १२—See Pischel on
HC 1 142 १३ स I and f १४ प्रतीत्या T १ स R and T
१५ १४ १ १६ १४ २ १७ ११ २

प्रमपमसत्त्वामसररश्मौ म्ह ॥ ४४ ॥

H² 11 74

प्रम पम सत्त्वा इत्येतेषां म्ह इत्यादेशो भवति । सररश्मिशब्दयोः
भवति । तुम्हारिसो ॥

दित्वा ।

दैत्यादौ ॥ ४५ ॥

H² 1, 151

दैत्यादिप्रादेरच अइ इत्यादेशो भवति ।

त्योऽचैत्ये ॥ ४६ ॥

H² 11 13

चैत्यवजिते त्यस्य चो भवति । इरचो ॥

धिर्यम् ।

इ धैर्ये ॥ ४७ ॥

H² 1 153

धैर्ये एच इत्थ भवति ।

धैर्ये र ॥ ४८ ॥

H² 11 64.

धैर्ये र्यस्य रो वा भवति । धीर । यस्वर्या अ इति¹ अत्वम् । धिष्ण ।
चयोदश । अष्टादश । चयोविंशति ।

एत्साभ्रला चयोदशगेऽच ॥ ४९ ॥

H² 1 165

चयोदशादिप्रादेरच साचुके परेण हला सह एत्थ भवति ।

रल् सप्तत्यादौ ॥ ५० ॥

H² 1 210

सप्तत्यादौ तवर्गस्य रत्थ भवति । लिप्तास्त्रित्थम्² ।

प्रत्यूषादिवसदशपाषाणे तु ह ॥ ५१ ॥

H² 1, 263

प्रत्यूषादिषु शेषमाणां हकारस्तु³ भवति । तेरह⁴ । तेरस ।

263
11 14

ए ॥ ५० ॥

H² 11 34

एस्य ठो भवति । अट्टारह । अट्टारस ।

¹ XII 24

11 4

² 11 3

⁴ तेरहो R and P

॥ १३ ॥
७३.

विशतिषु त्या घोषल् ॥ ५३ ॥

विशतिषुकारेषु ति ह्रस्वपदान् वहा विष्टो विष्टिच^१ ओषो भवति ।
विशतिषुकारेषु दीर्घ^२ । अदन्तात् टाप्^३ । तथोमा ।
स्फटिकः ।

॥ १४ ॥

स्फटिके ॥ ५४ ॥

स्फटिके ह्रस्वस्य ओ^४ भवति ।

॥ १५ ॥

निकपस्फटिकचिकुरेषु ह ॥ ५५ ॥

एष अणस्य ह्रस्व भवति । चिकुरो ।
भट ।

॥ १६ ॥

टो ट ॥ ५६ ॥

अव्युत्पन्नाणां गितभाष परस्मै टकारस्य डसं भवति । भटो ।
पद्यम् । पद्यागत । दत्त ।

॥ १७ ॥

पञ्चदशदत्तपञ्चाशति ण ॥ ५७ ॥

एष लोपकारो^१ भवति । पञ्चरमः । अक्षयोप^२ । पञ्चामा । स्वप्न
दाविनितीत्यम्^३ । दिना ।
मन्मथ ।

॥ १८ ॥

मन्मथे ॥ ५८ ॥

मन्मथे आदिमस्य यो भवति ।

॥ १९ ॥

नो म ॥ ५९ ॥

अस्य नो भवति । वम्भो ।
अजाटम् ।

॥ २० ॥

लो ललाटे च ॥ ६० ॥

ललाटे आदिर्भकारस्य यो भवति ।

^१ ॥ ४ ^२ ॥ ६ ^३ P^१ १४, १५ ^४ R and T on
this Sūtra (Tr १ ३ २) ^५ की L and T ^६ दत्त R and T
१ ६ ^७ Tom this word १५ २ ^८ xu १३

पक्काङ्गारललाटे तु ॥ ६१ ॥

Hs I 47

एषादेरस इत्थ तु^१ भवति । टो ङ इति ङत्वम् ।

ललाटे डलो^२ ॥ ६२ ॥

Hs II 123

ललाटे ङनयोर्यथयो^३ भवति । णिडाळ । णडाळं ॥

सूच^४ ।

स्यूले रलूतश्चैत् ॥ ६३ ॥

Hs I 124
255

स्यूले लस्य सिद्धत्वं^५ भवति । तत्सन्नियोगेन च कृत ऋत्त्व भवति ।
घोरी ॥

मुषा ।

मुषाया एह फो ॥ ६४ ॥

Hs I 261

मुषाशब्दे फो द्वितीयस्य शो^६ एह इत्यादेशेषु^७ भवति । मनयामिति^{१०}
नकारलोप । मुषहा । मुसा ॥

विन्ध्य । याह्यम् ।

ध्यहोर्भल् ॥ ६५ ॥

Hs II 26

ध्य ह्य इत्येतयोर्भित्^{११} शत्व भवति । हलि ङनयनानिति^१ विन्दु^{१२} ।
वर्गेऽस्य इति जत्वम्^{१३} । विन्ध्यो^{१४} । पचे विन्दुरेव । विन्ध्यो^१ ॥

वतुलम् ।

तस्याधूर्तादी ट ॥ ६६ ॥

Hs II, 30

तस्य टो भवति । धूर्तादी न । वटुळ । अधूर्तादाविति किम् । धुत्तो ।
मनु । चिङ्गम् ।

^१ II 3 ^२ XII, 56

^३ डनो Tr, डस्को R and T

^४ डऊयो R and T

^५ सूच R and T

^६ II 4

^७ *या Tr, *या R and T

^८ I 4

^९ II 3

^{१०} IV, 48

^{११} II 4

^{१२} VI, 2

^{१३} VI 6

^{१४} इत्यादावित्यस्य R and T

^१ वन्ध्यो I and T

^{१३} The Prākṛit form of याह्यम् is yaḥyag

वा नान्धी मनुचिह्नयो ॥ ६७ ॥

अनयोर्थयामस्य सयुक्तयो^१ न न् इत्येती वा भवत । मनु ।
मण । चिध । याङ्मकादादिरपि चकारस्य प्रायो भुमिति भुकि ।
इध । पपे । अण्यज्जल्लक्षणा^२ यह इति^३ यहदेश । चिह्न ।
पुष्पम । मन्दनम् ।

प्यस्यो फ ॥ ६८ ॥

प्य स इत्येतयो फो भवति । पुष्कं । फदण ।
ब्रह्मचर्यम् । आचार्य । सौन्दर्यम् ।

स्यान्नप्यचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ ६९ ॥

स्यात् भव्य चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च सयुक्तस्य यकारात्प्रागित्त
भवति । 'मध्यमल्लामिति'^४ न्हादेश । बन्धचरिष ।

गौण्डगे^५ ॥ ७० ॥

गौण्डादिष्वादेरिष^६ उत्त भवति । मुदरिष ।

डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च ॥ ७१ ॥

ब्रह्मचर्यसौन्दर्ययोश्चकारादाद्यर्थे च र्यस्य ङिदेर^७ इति भवति ।
बन्धचेर । मुदेर ।

आचार्ये चो हृष ॥ ७२ ॥

आचार्ये चकारसमन्विग आतो ह्रस्वो भवति । चकारादित्य च ।
आचरिषो । आरिषो ।
पर्यन्त ।

वा पर्यन्ते ॥ ७३ ॥

पर्यन्ते यस्य डेरो वा भवति । परेती । पपे । यद्यथा ज^८ । यज्जतो ।
आद्यर्थम् ।

^१ T om this word

^२ is 26

^३ R and T om ह

^४ v, l

^५ xii 44

^६ Thus Tr

^७ गौण्डगेषु Tr^१ and Tr

गौण्डागेदिषु R and T

T adds च

देरच T

^८ is 7

^९ xii 24

अररीअरिज्जमाश्चर्ये¹ ॥ ७४ ॥

आयये र्यस्य अर रीअ² रिज्ज इत्यादेशा भवन्ति । अयत्सप्तामिति³
हत्वम्⁴ । अच्अर । अच्अरीअ⁵ । अच्अरिज्ज । डेरो ब्रह्मचर्येति⁶
डिटादेशे । अच्अर । चोर्यसमत्वात्⁷ । अच्अरिअ ॥

आयिष्ट ।

आयिष्टे लघौ ॥ ७५ ॥

आयिष्टे सयुक्तयोर्यथासख्य मधौ भवत । आळिडो ॥
सख्य ।

ठढौ स्तब्धे ॥ ७६ ॥

स्तब्धे सयुक्तयोर्यथासख्य ठढौ भवत⁸ । ठड्ढो ॥
आरब्ध⁹ ।

तो ङो रश्चारब्धे तु¹⁰ ॥ ७७ ॥

आरब्धे सयुक्तस्तत्कारो भवति । तत्सन्धियोगेन रस्य च ङ । आङन्तो ।
मवधोरभेदास्तवराति¹¹ लुक् । आरङ्गो ।
प्रेम । स्त्रीत । यौवनम् ।

तैलादी ॥ ७८ ॥

तैलादिषु यथादशममन्थस्यानन्थस्य च ह्रस्वो द्वित्व भवति । तैऋळ ।
पेम् । मोत्त । ऐच एङ¹² । आदेश¹³ । जोषण¹⁴ ॥
घा । रत्नम् ।

क्षमारत्नेऽन्यहल ॥ ७९ ॥

क्षारत्नशब्दयो सयुक्तस्यान्यहल प्रागत्वं भवति ।

¹ रीअ Tr¹ रिअ Tr², Tr³ I and T ² रिअ P and T
³ viii 11 ⁴ हत्व P and T ⁵ अच्अरिअ R and T
⁶ xii 71 ⁷ xii 61 ⁸ स T ⁹ R and T om this word
¹⁰ ii 3 ¹¹ ii 12 ¹² v 17 ¹³ vii 33

H 1 41

वा नान्यो मनुचिह्नयो ॥ ६७ ॥

अन्योयथाभ्य मनुक्तयो^१ वा न्य इत्येता वा भवत । मनु ।
मणू । चिध । याङ्मनकाटादेरपि चकारस्य प्रायो मुमिति मुक्ति ।
इध । पये । अण्वानुहृत्ता^२ एह इति^३ एहादेश । चिण्ठ ।
पुण्यम् । मन्दनम् ।

H 1 53

प्यस्यो फ ॥ ६८ ॥

प्य स इत्येतयो फा भवति । पुष्क । फदण ।
ब्रह्मचयम् । आचार्य । सीन्दर्यम् ।

H 1 10*

स्याद्भयचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ ६९ ॥

स्यात् भय चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च समुक्तस्य यकारात्प्रागित्त्व
भवति । सम्पन्नह्यामिति^४ एहादेश । बन्धुपरिच ।

H 1, 160

श्रीरङ्गे^५ ॥ ७० ॥

श्रीरङ्गादिष्वादेरेच उत्प भवति । मुदरिच ।

H 1 63
1, 63

डेरो ब्रह्मचर्यसीन्दर्ये च ॥ ७१ ॥

ब्रह्मचर्यसीन्दर्ययोयकारादाद्यर्थे च र्यस्य डिदेर^६ इति भवति ।
बन्धुवेर । मुदेर ।

H 1, 7

आचार्ये चो हृष्य ॥ ७२ ॥

आचार्ये चकारसवन्धिना यातो ह्रस्वो भवति । चकारादित्त्वं च ।
आचरिचो । आहरिचो ।
पर्यन्त ।

H 1 53
1, 53

वा पयेन्ते ॥ ७३ ॥

पयेन्ते यस्य डेरो वा भवति । परतो । पये । ययया अ^७ । पय्यती ।
आयर्यम् ।

^१ Tom this word

12 26

^२ P and Tom ह्र^३ 1^४ XII 44^५ Thus Tri^१श्रीरङ्गेषु Tri^१ and Tri^२

श्रीरङ्गादिषु P and T T adds च

देरच T

13, 7

^६ XII 21

अररीअरिज्जमाश्चर्ये¹ ॥ ७४ ॥

Hs II 6

आश्चर्ये² यस्य अर रीअ³ रिज्ज⁴ इत्यादेशा भवन्ति । अश्चत्सप्सामिति⁵
हत्वम्⁶ । अच्अर । अच्अरीअ⁷ । अच्अरिज्ज । डेरी ब्रह्मचर्येति⁸
डेरादेशे । अच्अर । चोयसमत्वात्⁹ । अच्अरिअ ॥

आस्रिष्ट ।

आस्रिष्टे लघौ ॥ ७५ ॥

Hs II, 49

आस्रिष्टे सयुक्तयोर्यथासंख्य नधो भवत । आस्रिष्टो ॥
लघ्व ।

ठढौ स्तब्धे ॥ ७६ ॥

Hs II, 39

स्तब्धे सयुक्तयोर्यथासंख्य ठढौ भवत¹⁰ । ठढौ ॥
आरब्ध¹¹ ।

तो ढो रश्मारब्धे तु¹² ॥ ७७ ॥

Hs II 138

आरब्धे सयुक्तस्य तकारो भवति । तत्सन्नियोगेन रस्य च ढ । आढत्तो ।
यययोरभेदात्प्रवरामिति¹³ मुक्त । आरब्धो ॥
प्रेम । स्रोत । दौघनम् ।

तैलादौ ॥ ७८ ॥

Hs II 100

तैलादिषु यथादर्शनमन्यस्यानन्यस्य च हलो द्वित्व भवति । तैल्ल ॥
पेम् । स्रोत । ऐच एड¹⁴ । आदेश¹⁵ । जोघ्नण ॥
आ । रत्नम् ।

क्षमारत्नेऽन्यहल. ॥ ७९ ॥

Hs II 101

क्षारत्नप्रत्ययो सयुक्तस्यान्यहल प्रागस्य भवति ।

¹ रीअ Tri¹, रिअ Tri² Tri³ R and T ² रिअ R and T
³ viii 11 ⁴ हत्वम् R and T ⁵ अच्अरिअ R and T
⁶ xii 71 ⁷ xii, 6¹ ⁸ अ T ⁹ R and T om this word
¹⁰ ii, 3 ¹¹ iv, 32 ¹² v, 17 ¹³ vii 73

He II 12

ह्माया की ॥ ८० ॥

पृथिव्या वर्तमाने आशब्दे^१ भो^२ हो भवति । ह्मा । रषय ।
येय । प्तागम् ।

He II 106

लादकीवेयु ॥ ८१ ॥

मयुक्तस्य लकारात्प्रागित्ते भवति । स्त्रीयप्रकारिण^३ न । सिद्धेऽसौ ।
मिक्काण । अस्त्रीवेद्विति^४ किम् । स्त्रीय^५ । कोषो^६ । वयोरभेदात्प्राची
मुमिति^७ मकारलोपः ।
विग्रहम् ।

He II 107

स्त्रिग्धे त्वदिती^८ ॥ ८२ ॥

स्त्रिग्धे मयुक्तस्य नात्प्रागत्त्वमित्त्व च भवत । सपिठ । मिषिष्ठ ।
पथे । विष्ठ ।

स्नेह । स्नेहात्तयोर्वैत्त्वत्त्वम्^९ । सनेहो । पथे । येहो ।
हृष्य ।

He II 110

कृष्णे वर्णे ॥ ८३ ॥

वर्णवाचिणि हृष्यशब्दे मयुक्तम्यास्त्वहण प्रागदिती तु^{१०} भवत ।
कस्यो । कमिणो । कएहो । वर्ण इति किम् । कएहो । विष्णु ।
आत्मानम्^{११} ।

He II 112

लनोरालाने^{१२} ॥ ८४ ॥

आलाने^{१३} लकारणकारयोर्व्यत्ययो भवति । आणाळ ।
हरिद्रा । छाया । हरिद्रादाविति^{१४} नत्त्वम् ।

He II 114

मूषिकविभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिध्रुत्यत् ॥ ८५ ॥

मूषिकादिध्वादेरिकारस्याकारो भवति । रेकलोप^{१५} ।

He III 111

हरिद्राच्छाये ॥ ८६ ॥

अनयोर्द्वौ वा भवति । हृक्हो । हृक्हो ।

^१ वर्तमानस्य आशब्दस्य T 18 ^२ Thus Tr 4 and
Tr 3 *स्त्रिग्धेषु all other MSS ^३ स्त्रीय for स्त्रीय R and T
^४ कस्यो R and T ^५ n 26 n 3 ^६ iv 46 स्नेहाप
चेत्यस्य R and T ^७ n 3 ^८ आकारं P ^९ कर्मो Tr 1
and R कर्मो T राकारे Tr 1 Tr 2 and R *राकारे T
^{१०} आकारे R आकारे ककारणकार P ^{११} xii 31 ^{१२} iv 32

छायाया होऽकान्ती ॥ ८७ ॥

Hs I, 249

छायाशब्दे यस्य इत्वं तु^१ भवति । कान्ती^२ न । छाही^३ । छाहा ।
छारं । छाया । अकान्ताविति किम् । मुहच्छाया । मुखशीमेत्यर्थः ॥
कुक्षरी ।

प्रत्यये ॥ ८८ ॥

Hs III 81

टिदादिप्रत्ययान्तविहितो ङीविह^४ वा भवति । कुक्षरी । पचे
विकल्पसामर्थ्यादेव टापि^५ । कुक्षरा ॥

शत्रुशानजन्तयोर्भेदः । हसे हसने । पहे मपणे । हस् अतः । सह आण ।
इति स्थिते ।

शत्रुशानच^६ ॥ ८९ ॥

Hs III, 181

शत्रुशानचीमाण न इत्येतीं प्रत्येक भवतः ।

हलोऽक् ॥ ९० ॥

Hs IV, 239

हलन्तस्य धातोरगागमो भवति ।

वा लङ्लोटछतृपु^७ ॥ ९१ ॥

Hs III 188

लटलोटशतृपु^८ परतोऽत एत्वं वा भवति । हसेतो । हसतो ।
हसेमाणो । हसमाणो । सहेतो । सहतो । सहमाणो । सहमाणो ।
स्त्रियां तु ।

स्त्रियामी च ॥ ९२ ॥

Hs III 187

स्त्रियां शत्रुशानची स्थाने ईत्वं चकारात् माण न इत्येतीं च
भवन्ति । हसरं । पुंसोऽजातेर्ङीविधेति^९ ङीप् । हसमाणो । हसेमाणो ।
हसती । हसेती । पचे । हसमाणा । हसता । अप्राप्ते विभाषात्वाच्छ्रु-
देशमाणांताभ्यामिध विभाषा न भवति । तच्च स्थानिवद्भाषेनोगित्वात्^{१०}
उगितयेति^{११} प्राप्ते ङीप्प्रत्यय प्रत्यय इति सूत्रेण^{१२} विकल्पेन

१ II 3

२ T add. तु

३ III 96, छाह R and T

४ Pī II, I 15

५ Pī II I 4

६ शानच Tr शानची

R and T

७ लङ् Tr ८ लट् Tr ९ Tr R and T

१० लटृपु R

११ III 4

१२ Pī I I 56

Pī II I 6

L III, 88

भवतोत्थाङ्ग । हर्भेतो । हमती । हुसेमाणी । हुसमाणी । हुसेता ।
हसता । हुसेमाणा । हुसमाणा ॥

पतिगृहम् । वेषुवनम् । यमूनातटम् । वधुमुषम् ।

He II 144

अपती धरो गृहस्य ॥ ९३ ॥

गृहस्य घर इति वा भवति । पतिशब्दो न चत्पर ।

He I 4

दिहौ मिथस्से ॥ ९४ ॥

से समासे¹ दीघहस्ता अन्योन्यस्य वङ्गन भवत । परधर । परधर ।
वेषुवण । वेषुवण । कामुकयमुनेति² लुक । समुदायापेक्षयानादित्वा
त्माथौ लुगिति³ तकारस्य लुक । अउणश्चड । अउणश्चड । वङ्गमुह ।
वङ्गमुह ॥

कुमुममकर । आनागलस्य ।

He II 8

स्तम्भे ॥ ९५ ॥

स्तम्भे स्त्री सपुक्तस्य खकारस्तु⁴ भवति । हलि डञ्जणनामिति⁵ मकारस्य
विन्दु । खभो । पचे । ख इति यत्नम् । यभो ।

He II 87

वा से ॥ ९६ ॥

से समासे शेषादेशयोहित्व वा भवति । कुमुमपञ्चरो । कुमुमपञ्चरो ।
आणाऊक्खभो⁶ । आणाऊक्खभो ॥

प्रमुक्त । परवश ।

He II, 9

कश्यक्तमुक्तदष्टमृदुत्वरुग्णेषु ॥ ९७ ॥

एष स्त्री⁷ ककारो वा भवति ।

प्रमुक्तगे ॥ ९८ ॥

प्रमुक्तादी समासे यथादृशेन व्यञ्जनस्य द्वित्व वा भवति । पम्पुक्को ।
पम्पुक्को । पम्पुक्को । पम्पुक्को । परवसो⁸ । परवसो ।

एकम् एकम् । एकेन एकेन । एक वङ्गप्रीहिवदिति⁹ वङ्गप्रीहिवद्वावेन
नित्यं सुपो जुक्ति¹⁰ प्राप्ते ।

¹ Tr II 1 8

² *वम् ।

³ xii 4

⁴ iv 26

⁵ ii 3

⁶ vi 6 but this rule does not include म

xii 26

⁷ xii 84

⁸ 1, 8

⁹ परवसो T

¹⁰ Pā viii 1 9

¹¹ Pā ii 4 71

वीप्सार्थात्तदचि सुपो मस्तु ॥ ९९ ॥

Hs III, 1

वीप्सार्थात्पदात्परस्य सुप स्थाने तदचि वीप्सार्थसन्धिव्यचि परे मस्तु^१ भवति । एकमेकं । एकमेकेण । पचे सुपो लुकि लोप इत्यकारलोपे^२ च । एक्के^३ । इत्यादि । समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्यत्वानन्यत्वयो रभयोरपि सभवादन्यलोपस्य^४ भावाभावा प्रयोगतोऽनुसृत्यौ । यथा । सज्जन । सज्जणो । सज्जणो । सज्जिषु । सम्भिकरू । सभिकरू । तद्गुणा^५ । तद्गुणा । तद्गुणा । इत्यादि । सद्वा । उख्य । इत्यत्र तु अथदुदीति^६ निषेधः । तत्र च^७ बाङ्गलकात्तत्त्वमेव सधिः ॥

निस्सह । दुस्सह ।

निर्दुरि वा ॥ १०० ॥

Hs I, 13

निर्दुरोरन्यहजो लोपो वा भवति । निस्सहो ।

दुरो रलुकि तु ॥ १०१ ॥

Hs I 115

दुरो रेफलोपे सति आदेशत कस्य तु^१ भवति । दूस्सहो । दुस्सहो । अन्यलोपाभावे कण्ठडेति^{१०} सलोपे शोर्लुप्रत्यवरणोदिरिति^{११} दीर्घः । योसहो । दूस्सहो । बाङ्गलकात्तलोपाभावे । निस्सहो । दुस्सहो ॥

मन्तमणवन्तमाञ्जालुञ्जालडरडल्लउल्लडत्ता^{१२} मनुप ॥ १०२ ॥

Hs II 159

मनुभ्रत्ययस्य मन्तावादेशा यथाप्रयोगं भवन्ति । पुणमतो । धणमतो । भत्तिवतो । हणुमा । शेहाळू । लोप इति^{१३} लोपः । जहाळो । गहिरो । सोहिळ्ळो । दम्पुळ्ळो^{१४} । माणरत्तो^{१५} । अत्र लोपो बाङ्गलकात्त भवति ॥ एतावत् । यावत् । तावत् । इयत् । कियत् ।

वतुपो^{१६} डित्तिञ्च एतल्लुक् चैतद्यत्तद ॥ १०३ ॥

Hs II, 156

एतद्यत्तञ्च परस्य वतुपो डित्^१ इत्तिञ्च इति भवति । एतदो लुक् च । एतावत् । इत्तिञ्च । यावत् । जित्तिञ्च । तावत् । तित्तिञ्च ।

^१ II 3

Pi II 71

^३ III 7^४ एक्के P and T^५ III 2^६ तद्गुणा T^७ III 2^८ Tom च^९ II 3^{१०} IV 10^{११} XII 6^{१२} *आलुञ्जाल* Tri *आळुञ्जाल* R and T^{१३} *इळ्ळ* T *इत्ता Tri^१, *इता Tri^२, Tri^३ P and T^{१४} III, 7^{१५} दम्पिळ्ळो R^{१६} *इतो R and T^{१७} मनुपो Tri^१^{१८} IV, 7

III 11 137

किमिदमश्च डेत्तिश्चडित्तिलडेद्दह¹ ॥ १०४ ॥

किमिदमामेतच्चत्तश्च² परस्य चत्तुपो डित³ एत्तिच⁴ इत्तिम एद्दह⁵
इत्यादेशा भवन्ति । एतद्वयं च । केत्तिच । कित्तिम । केद्दह । एत्तिच⁶ ।
इत्तिम । एद्दह । एत्तिच⁷ । इत्तिम । एद्दह⁸ । जेत्तिच । जित्तिम । जेद्दह ।
तित्तिच⁹ । तेत्तिच । तित्तिम । तेद्दह ॥

घुप्पदीय ।

III 11 137

केर इदमर्थे ॥ १०५ ॥

इदमर्थे¹⁰ विहितस्य कप्रत्ययस्य¹¹ केरो भवति । अथपर इति¹² तकार ।
तुम्हकेरो ॥

पीणत्तम् ।

III 11 134

त्वस्य तु हिमात्तणी ॥ १०६ ॥

त्वप्रत्ययस्य डित¹³ इमा त्तण रत्थेती तु¹⁴ भवत । पीणिमा । पीणत्तण ।
पथे । पीणत्त । त्येति किम् । पीणथा । पीणदा ॥
चन्द्र ।

III 11 184.

स्वार्थे तु कश्च ॥ १०७ ॥

स्वार्थे कप्रत्ययस्य¹⁵ भवति । ककारोच्चारण विद्याधिकभाषाथम्¹⁶ ।
चदथो ॥

हसिता ।

III 11 145

इरश्यालाद्यर्थस्य ॥ १०८ ॥

शीलधर्मसाधनविहितस्य तुनादे¹⁷ प्रत्ययस्य इर इति भवति ।
इसगशील । हसिरो ॥

III 11 182

तादर्थ्ये डेस्सु ॥ १०९ ॥

तादर्थ्ये डे सस्सु¹⁸ भवति । देवस्स¹⁹ । देवाय । देवायमित्यर्थः ॥

¹ *डेद्दह Tr *डोद्दह R and I ² R and Tom च ³ IV 7
⁴ एत्तिह R and T ⁵ एत्तिच R ⁶ Tom these three words
जेत्तिच R and T ⁷ xii 101 ⁸ I 1, iv 3 120
⁹ Thus Tr¹ and Tr² Tr³ I 1⁴ R and Tom छ I 1, iv 3 1
¹⁰ xii 43 ¹¹ IV 7 ¹² ii 3 ¹³ xv 4
¹⁴ P 1 iii 2 135 ¹⁵ iv 18, ii 3 ¹⁶ देवस्स R and T

THIRTY-FOURTH SECTION

अथाव्ययविभागः ।

पुनर¹ ।

शिष्टमुद्नपुनरि तु ॥ १ ॥

Hs 1 65

मपुनरशब्दे² अस्त्यहल शिदिकारो³ जुक्त च तु⁴ भवति । एउणाह ।
एउणा । पचे । एउण । एउणो इति तु सिद्धावस्थायामतो ङो विसर्ग
इति⁵ ङोष्पादेजे द्रष्टव्यम् । पुणाह इति च दृश्यते ॥

उपरि ।

त्वदुत उपरिगुरुके ॥ २ ॥

Hs 1 109
109

उपरिगुरुकधोरादेरकारस्य अत्त्व तु⁶ भवति । स्वरिभ्यो वकादाविति⁷
बिन्दु । अवरि । उपरि⁸ ॥

यथा । तथा । अथवा । न चाव्ययोत्पत्तादाविति⁹ इत्य । अह ।
अहा । तह । तहा । अहव । अहवा ॥

सदा ।

इत्तु सदादौ ॥ ३ ॥

Hs 1 72

सदादिष्वादेराकारस्य इत्त्व तु¹⁰ भवति । सद् । सप्ता ॥
इति भणितम् ।

इतो तो वाक्यादौ ॥ ४ ॥

Hs 1 91

वाक्यादिभूते इतिशब्दे तकारसवन्धिन इत अग्नवति । इत्त भणितम् ॥
यावत् । तावत् ।

एवमेवदेवकुलप्रावारकयावज्जीवितावटावर्तमानता-
वति व ॥ ५ ॥

Hs 1 271

एवमेवादिष्वन्तर्वर्तमानस्य वकारस्याच्चा सहितस्य¹¹ भ्रुव्या भवति ।
अन्त्यालोप¹² । जा । जाय । ता । ताव ॥

इदानीम् ।

¹ I om this word² R and T om न³ 11 5⁴ 11 3⁵ vii 28⁶ xii 2⁷ उपरि । उपरि T⁸ xii 25⁹ *स्याच्सहितस्य T¹⁰ T om this word vii 2

अभ्युपगमे आम्^१ ॥ १३ ॥

He II 177

अभ्युपगमे आम्^१ इत्यव्यय प्रयोक्तव्यम् ॥

त वाक्योपन्यासे ॥ १४ ॥

He II, 178

त इत्यव्यय वाक्योपन्यासे प्रयोक्तव्यम् ॥

एदचेअचिअच्च^२ एवार्थे ॥ १५ ॥

He II 184

अवधारणार्थे^३ एद चेअ विअ च^४ इति चत्वार प्रयोक्तव्या^५ ॥

हृदि^६ निर्वेदे ॥ १६ ॥

He II 192

निर्वेदे हृत्तीति प्रयोक्तव्यम् ॥

मिवपिवविवविअवच्च^७ इवार्थे ॥ १७ ॥

He II 182

इवार्थे^८ मिव पिव विव विअ च च इति षट् वा^९ प्रयोक्तव्या ॥

किरडरहिर किलार्थे ॥ १८ ॥

He II 186

किर डर हिर इति किलार्थे वा प्रयोक्तव्या ॥

अम्मो^{१०} आश्चर्ये ॥ १९ ॥

He II 208

अम्मो इत्याश्चर्ये प्रयोक्तव्यम् ॥

आनन्तर्ये एवरिअ^{११} ॥ २० ॥

He II 188

एवरिअ इत्यानन्तर्ये प्रयोक्तव्यम् ॥

केवले एवर^{१२} ॥ २१ ॥

He II 187

केवलेऽर्थे एवर इति प्रयोक्तव्यम् ॥

वा सख्या मामिहळाहळे^{१३} ॥ २२ ॥

He II 195

सख्या आमन्त्रणे^{१४} मामि हळा हळे इति वा प्रयोक्तव्यम् ॥

^१ आम् Tr^१ and T ^२ अच Tr^१ अच् R and T ^३ एदार्थे R

^४ च्छ R and T ^५ प्रयोक्तव्या T ^६ हृदी He II, 192

^७ I om this word ^८ T om वा ^९ अहो Tr^१ अहो Tr^१

and T ^{१०} एवरि Tr^१ ^{११} T om this Sūtra. ^{१२} एवलाहळे

Tr^२ and Tr^३ ^{१३} सख्यामन्त्रणे T

III 11 105

दे समुपकीकरणे च ॥ २३ ॥

समुपकीकरणे चकारात्मक्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोग्यम् ॥

VI 11 3

अणुणाद नञर्थे ॥ २४ ॥

नञर्थे अणु नाह इति प्रयोग्यम् ॥

III 11 107

मले¹ विमर्जे ॥ २५ ॥

विमर्जे मले इति प्रयोग्यम् ॥

III 11 101

माह² मार्थे ॥ २६ ॥

माह इति मार्थे प्रयोग्यम् ॥

III 11 103

लक्षणे जेणतेण ॥ २७ ॥

जेण तेण इत्येतो मघणे प्रयोग्यी ॥

III 11 12

त्वोऽवायोता ॥ २८ ॥

अत अप उत इत्येते ओ इति तु¹ प्रयोग्या । ओच्चारो । अवतार अप्पका-
रो² वा । ओ विरहमि । उत विरहयामि³ । पथे । अवचारो । इत्यादि ।
प्रत्येकम् ।

III 11 210

प्रत्येकम् पादिण्पाडिक्⁴ ॥ २९ ॥

पादिण्⁵ । पाडिक्⁶ ॥

III 11 212

इह्रा इतरथा ॥ ३० ॥

III 11 211

उञ्ज⁷ मण्य ॥ ३१ ॥

उञ्ज⁸ इति च दृश्यते ॥

इति सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धस्य न सुमुता

सिहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतछपावतारे

प्राकृतभाषायां मुबन्तविभाग समाप्तः ॥

¹ मले Tri ² माह Hc 11 191 ³ त्वोद्वा⁴ Tri² and Tri³
पोल Tri¹ and Tri², पोती Tri² and Tri³ पोत P and T
⁴ u 3 ⁵ Thus Tri अपतारो R and T ⁶ Thus Tri
वितामि R वितामि T ⁷ R and T om this word ⁸ R and
T om this Sūtra (Tri 11 1, 69) ⁹ T om this word ¹⁰ उञ्ज
Tri¹ उञ्ज Tri² Tri³ R and T ¹¹ उञ्ज Tri¹, उञ्ज Tri² and
Tri³ इवह R and T

FOURTEENTH SECTION

अथ तिङन्तविभक्तयः ¹ प्रदर्शयेत् ॥

हसे हसने । यह मर्षणे । वर्तमाने लट् ² । हम् ति । सङ्गति । इति स्थितिः ।

लटस्तिप्ताविजेच् ³ ॥ १ ॥

Hs III, 1

लडादेशो तिप् त इत्येता प्रत्येकमिच् एच् इति भवतः । चकारो ऊरचितीति ⁴ विशेषणार्थाः । इडादीनां प्रत्येकं तिवाद्यादेशत्वाच्च धातूनां परस्मिपदित्वादिति विशेषाभावः । हलोऽगित्यगामः ⁵ । वा लङ्लोटित्वम् ⁶ । अपद इति ⁷ निषेधादयादेशगुणवृत्तयो ⁸ न भवन्ति । हसेह । हसह । हसेह । हसह । सहेह । सहह । सहेह । सहह । द्वित्वविषयायां द्विवचनस्य वज्रवचनमिति ⁹ शिष्टी भवतः ।

भिक्षौ न्तिन्तेदरे ॥ २ ॥

Hs III 1

लडादेशो भिक्षौ ¹⁰ । तयो ¹¹ न्ति न्ते दरे इति चयो भवन्ति । हसेति । हसते । हसेदरे । हसति । हसते । हसदरे । सहति । सहते । सहदरे । सङ्गति । सहति । सहते । सहदरे । इडादेशे एत्त्वपक्षे लोप इत्येकारलोपे ¹ । हसिरे । सहिरे । इति रूपमित्यर्थः ।

सिप्थास्सेसि ¹² ॥ ३ ॥

Hs III: 1

लडादेशो सिप्थामा प्रत्येकं से सि इति भवतः । हसेमे । हससे । हसेसि । हससि । सहेमे । सहसे । सहेसि । सहसि ।

यध्वमित्थाहचौ ॥ ४ ॥

Hs III 14

लडादेशो यध्वमी प्रत्येकमित्या हच् इति ¹⁴ भवतः । इचि चकार इहहचोर्हस्वेति ¹⁵ विशेषणार्थाः । वा लङ्लोटित्वम् ¹⁶ लोप इत्येकारलोप ¹ । हसित्था । सहित्था । एत्वाभावपक्षे वज्रलाधिकारादेकपदे ऽपि ¹⁷ गुणे ¹⁸ सयोग इति ⁹ स्वरूपेण ह्रस्वे च । हसेत्था । सहित्था । हादेशे । हसेह । हसह । सहह । सहह ।

¹ तिङ्गविभक्तयः R Pī III 2 123 ² विचेचि Trī ¹,
³ विचेच् Trī ⁴ XIV 13, हचितीति T ⁵ XII 90 ⁶ XII 91
⁷ III 2 ⁸ Pī VI 1 78 87, and 88 ⁹ IV 8 ¹⁰ Pā III 4 78
¹¹ R om this word ¹² III 7 ¹³ सो Trī ¹ and Trī ²
¹⁴ T om इति ¹⁵ XVII 10 ¹⁶ XII, 91 ¹⁷ III 7
¹⁸ वाङ्मलाधि° T, III 1 and 2 ¹⁹ Pā, VI 1 87 ²⁰ IV 25

He II 196

दे समुखीकरणे च ॥ २३ ॥

समुखीकरणे चकारात्सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोज्यम् ।

He II, 190

अणुणाड नञर्थे ॥ २४ ॥

नञर्थे अणु णाड इति प्रयोज्यम् ।

He II 190

मणे^१ विमर्शे ॥ २५ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोज्यम् ।

He II 191

माड मार्थे ॥ २६ ॥

माड इति मार्थे प्रयोज्यम् ।

He II 193

लक्षणे जेणतेण ॥ २७ ॥

जेण तेण इत्येतां नञर्थे प्रयोज्या ।

He I 172

त्वोऽवापोता^२ ॥ २८ ॥

अथ अप उत इत्येते ओ इति तु^३ प्रयोज्या । ओआरी । अपतार अपका
रो^४ वा । ओ विरचमि । उत विरचयामि^५ । पचे । अवचारी । इत्यादि ।
प्रत्येकम् ।

He II 210

प्रत्येकम् पाडिएक्कपाडिक्क^६ ॥ २९ ॥

पाडिएक्क^७ । पाडिक्क ।

He II 210

उहरा इतरथा ॥ ३० ॥

He II 211

उच्च^{१०} पयय ॥ ३१ ॥

उच्च^{११} इति च दृश्यते ।

इति सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धघञ्जग मूनुना

सिहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतकृपावतारे

प्राकृतभाषार्था सुबन्धविभाग समाप्तः ।

^१ मणे Tri माड He II 191 त्वोऽवा^२ Tri^३ and Tri^४
पोता Tri^५ and Tri^६, ओतो Tri^७ and Tri^८, ओत R and
^९ u^{१०} ^{११} Thus Tri अपतारी R and T ^{१२} Thus Tri
वित्यामि P वित्यामि T ^{१३} R and T om this word ^{१४} R
T om this Sūtra (Tri II, I 69) ^{१५} T om this word ^{१६}
Tri^{१७} उव Tri^{१८} Tri^{१९} R and T ^{२०} उच्च Tri^{२१} उवह Tri^{२२}
Tri^{२३} एवह P and T

FOURTEENTH SECTION

अथ तिङन्तविभक्तयः ¹ प्रदर्शने ॥

हसे हसने । पह मर्पणे । वर्तमाने लटः ² । हसति । सहति । इति स्थिते ।

लटस्तिभाविजेच् ³ ॥ १ ॥

Ms III, 130

लडादेशो तिप् ॥ इयिती प्रत्येकमिप् एच् इति भवत । चकारो ऽरचितीति ⁴ विशेषणार्था । इष्वादीनां प्रत्येक तियाद्यादेशत्वाद्ध धातूनां परस्मिपदत्वादिति विशेषाभाव । हलोऽगित्त्वगागमः ⁵ । वा लङ्लोडित्वत्त्वम् ⁶ । अपद इति ⁷ निषेधादयादेशगुणवृद्धयोः ⁸ न भवन्ति । हसेद् । हसद् । हसेए । हसए । सहेद् । सहद् । सहिए । सहए । द्वित्वविवचायां द्विवचनस्य बङ्गवचनमिति ⁹ सिद्ध्यो भवत ।

भिष्मौ न्तिन्तेडरे ॥ २ ॥

Ms III, 142

लडादेशो भिष्मौ ¹⁰ । तयोः ¹¹ क्ति स्ते डरे इति चयो भवन्ति । हसेति । हसेते । हसेडरे । हसति । हसते । हसडरे । सहेति । सहेते । सहेडरे । सहति । सहते । सहडरे । इरादेशे एत्त्वपक्षे लोप इत्येकारलोपे ¹² । हसिरे । सहिरे । इति रूपमित्यन्ये ।

सिप्थास्सेसि ¹³ ॥ ३ ॥

Ms III, 140

लडादेशो सिप्थासौ प्रत्येक से सि इति भवत । हसेसे । हससे । हसेसि । हससि । सहेसे । सहसे । सहेसि । सहसि ।

यध्वमिप्थाहचौ ॥ ४ ॥

Ms III, 143

लडादेशो यध्वमो प्रत्येकमित्या हच् इति ¹⁴ भवत । हचि चकार इहहचोहस्तेति ¹⁵ विशेषणाय । वा लङ्लोडित्वेत्सि ¹⁶ लोप इत्येकारलोप ¹⁷ । हसित्या । सहित्या । एत्वाभावपक्षे बङ्गनाधिकारादेकपदेऽपि ¹⁸ गुणे ¹⁹ संयोग इति ²⁰ स्वरूपेण हस्ते च । हसेत्या । सहित्या । हादेशे । हसेह । हसह । सहेह । सहह ।

¹ तिङ्गविभक्तय R

² Pī m 2 123

³ *विचेचि Tr 1,

*विपेचि Tr 2 ⁴ xiv 13, इचितीति T ⁵ xii, 90 ⁶ xii 91

⁷ m 2 ⁸ I i vi 1 ⁹ 87 and 88 ¹⁰ iv, 8 ¹¹ Pī m 1 78

¹² R om this word ¹³ m 7 ¹⁴ *सो Tr 1 and Tr 2

¹⁵ T om इति ¹⁶ xviii, 10 ¹⁷ xii 91 ¹⁸ m, 7

¹⁹ वाङ्मनाधि* T m 1 and 2 ²⁰ Pī vi 1 87 ²¹ xv 25

10 LITERARY SECTION

यस्य तिर्यङ्गविभक्तयः^१ मदर्थेभिः ।

हमे हमेने । यह मयसे । यत्तमामे जट^२ । हम् ति । मह ते । इति
लिते ।

लटस्तिमाविजेच^३ ॥ १ ॥

अडादेर्गो तिए न इत्येती प्रत्येकमिच एष इति भवत । यत्प्रा^४
रवितीति^५ विशेषणाया । इमादीना प्रत्येके तिषायादिशब्दादय
धातूना परस्मिपदित्वादिति विशेषाभावा । हमेऽगित्यगाम^६ । या
कह्मोदित्यग^७ । अपद् इति निषेधादयादेशमुपयुक्त्या^८ न भवति ।
हमेह । हमेह । हमेह । हमेह । महह । महह । महह । महह ।
द्वित्वित्प्राया द्वित्वनम्य वज्रवचनमिति^९ सिद्धी भवत ।

किर्की निन्तेहरे ॥ २ ॥

अडादेर्गो सिद्धा^{१०} । तयो^{११} किं भि हरे इति चयो भवति ।
हमेति । हमेने । हमेहरे । हमेति । हमेने । हमेहरे । महति । महति ।
सहिहरे । महति । महत । महहरे । हरादेशे एतापथे लोप इत्यकारलोप^{१२} ।
हमेह । सहिरे । इति रूपमित्यर्थः ।

सिष्यामेसि ॥ ३ ॥

अडादेर्गो सिष्यागो प्रत्येके भि ति इति भवत । हमेने । हमेने ।
हमेति । हमेति । सहमे । महमे । सहमि । महमि ।

अध्यमित्प्रात्ची ॥ ४ ॥

अडादेर्गो अध्यमा प्रत्येकमित्या एष इति^{१३} भवत । एषि प्रकार
रहस्योर्ध्वमिति^{१४} विशेषणाया । या अडादेर्गोदित्ये^{१५} लोप इत्यकारलोप^{१६} ।
हमित्या । सहित्या । एताभापथये वज्रभाधिकारादेकपदेऽपि^{१७} युजे^{१८}
संयोग इति^{१९} अरूपेण द्वौ न । हमेत्या । सहित्या । हादेशे । हमेह ।
हमेह । सहह । सहह ।

^१ तिर्यङ्गविभक्तयः II

^२ Pu iii 2 123

^३ *विधेयि Tri^१,

*विधेयु Tri^२ ^४ xiv, 13 इतितीति T ^५ xii 90 ^६ xu 91

^७ ih 2 ^८ Pt vi 1, 78 87 and 89 ^९ iv 8 ^{१०} Pū iii, 1 78

^{११} Il om this word ^{१२} lu 7 ^{१३} *मी Tri^१ and Tri^२

^{१४} T om इति ^{१५} xviii, 10 ^{१६} xii, 91 ^{१७} iii, 7

^{१८} वाङ्मलाधि^० T, iii, 1 and 2 ^{१९} Pū vi, 1, 87 ^{२०} iv, 25

Mā III 141

मि मिचिटी^१ ॥ ५ ॥

सडादेशा मिचिटी मि इति भवति ।

Mā III, 142

तु मा ॥ ६ ॥

अदनादातोमा परे आत्तु भवति । हसामि । यये एत्तेम^२ । हसमि ।
उभयाभावपये । हसमि । एव महामि । महमि । सहमि ।

Mā III 144

मोममु मम्महिद^३ ॥ ७ ॥

मडादेशा मम्महिदो मो म सु इति चयो भवति ।

Mā III 1 १

मोममुष्विच्च ॥ ८ ॥

अकारानादातोमाममुप परेसु चत इत्य अकारादात्तु च तु^४ भवति ।
हसिमो । हसिम । हसिमु । हसामो । हसाम । हसामु । उभयाभावे एत्ते^५ ।
हमेमो । हमेम । हमेमु । मर्षाभावपये^६ । हसमो । हसम । हसमु ।
एव सहिमो । सहिम । सहिमु । सहामो । सहाम । सहामु । सहेमो ।
सहेम । सहेमु । सहमो । सहम । सहमु ।

भू सत्तायाम् ।

Mā IV 60

होहुवहवा भ्रुवस्तु ॥ ९ ॥

भयतेधातो ही ऊव ह्य इति चय आदेशास्तु भवति । होह । होह ।
उपर । ह्य^७ ।

Mā IV 238

अचोऽचाम् ॥ १० ॥

धातुष्वयां छागे अचो वङ्गस भवति । हियह । शेष दसिवत् ।

Mā IV 240

त्वनत ॥ ११ ॥

अकारान्तवर्जितस्यावन्तस्य धातोर्जागमस्तु भवति । तिप्पिपो
रजादिषु चतुर्ध्वपि^८ प्राप्तेषु^९ ।

^१ मिमिचिटी Tr १ ^२ ॥ ३ ^३ xii १1 ^४ *हिह Tr 1 *हिडी
R and T ^५ सवामावे R ^६ रजादिष्वपि चतुर्ध्व T ^७ xiv, 1 and 3

अत एवैचमे ॥ १२ ॥

He iii, 145

इति तिप्थिपोरादेशी एच से¹ इत्येतावकारान्तादेव भवती नान्यस्मा
दिति नियमात् एच से इत्येता² न भवत । वा सङ्ख्योडित्त्वम्³ ।
होएइ । होएए । होअइ । होअए । होइ । होएसे । होअसे । होएसि ।
होअसि । होसि । अचादी⁴ ।

हुरचिति⁵ ॥ १३ ॥

He iv, 61

चिद्वजिते प्रत्यये परे भुयो ङ इत्यादेशस्तु⁶ भवति । खनत इत्यगागमे⁷ ।
ऊएति । ऊअति । पचे । ऊति । आदेशाभावपचे । होएति । होअति ।
होति । ऊएते । ऊअते⁸ । ऊते । होएते । होअते । होते । ऊएरे ।
ऊअरे । ऊरे । होएरे । होअरे । होइरे । अत एवैचमे इति⁹
नियमात् से न भवति । ऊएसे । ऊअसे । ऊएसि¹⁰ । ऊअसि । ऊसि ।
ऊएइत्या । ऊअइत्या । होएइत्या । होअइत्या । होइत्या । हचि¹¹
चित्त्वेन आदेशाभाव¹² । होएह । होअह । होइ । ऊआमि । ऊएमि ।
ऊअमि । ऊमि । होआमि । होएमि । होअमि । होमि । ऊइमो । ऊइम ।
ऊइमु । ऊआमो । ऊआम । ऊआमु । ऊएमो । ऊएम । ऊएमु । होइमो ।
होइम । होइमु । होआमो । होआम । होआमु । होएमो । होएम ।
होएमु । होअमो । होअम । होअमु । ऊमो । ऊम । ऊमु । होमो ।
होम । होमु । आदेशानामभावपचे । भू इ । इति स्थिते ।

उवर्णस्याच ॥ १४ ॥

He iv 233

धातोरन्यस्योवर्णस्य अच इत्यादेशो भवति । भवइ । शेष इतिषत् ।
आदेशे¹³ तु विधानसामर्थ्याद्वादेशाभाव । अवादेशे क्रियमाणे
हवादेशेनैव¹⁴ सिद्धत्वात् व्यर्थ स्यात् ।

पुनरपि हसादिषु नद्येव विशेष प्रदर्शिते ।

¹ xiv 1 and 3 ² xiv 91 ³ आदी T xiv 2 ⁴ ऊरचिति
Tri² and Tri³, ऊरचि Tri¹, ऊचिति R and T ⁵ ii, 2

⁶ xiv 11 ⁷ P om this word ⁸ xiv 12 ⁹ R om
this word ¹⁰ xiv 4 ¹¹ xiv 13 ¹² xiv 9 ¹³ आदेशे R

Re L, 1stलङ्लटोश्च जर्जार्¹ ॥ १५ ॥

मङ्गटोश्चकारादिभ्यादिषु च विहितस्य स्थाने रिती² न वा इत्येती भवतः ।

Hs III 159

ज्जाज्जे³ ॥ १६ ॥

ज्जा ज्ज इत्येतयो परतोऽत⁴ एत्वं भवति । इतिञ्च । हुषेज्जा । पुष्पवयेऽयेते एव रूपे ॥

Hs III, 1 8

मध्ये चाजन्तात् ॥ १७ ॥

अजन्तादातो महतिप्रत्यययोमधि चकारात्मकयागी च स्थाने रिती⁵ न वा इत्येती भवतो मङ्गटोर्विभ्यादिषु च । होज्जर् । होज्जाह । इत्यादि । न ख्यगत इत्यगागम⁶ । ज्जाज्ज इत्येत्तम् । होएज्जाह । होज्ज । होज्जा । होएज्ज । होएज्जा । ज्जादी । ऊज्जहरे । ऊज्जहरे⁷ । इत्यादि । ऊएज्जहरे । ऊएज्जहरे । ऊज्ज । ऊज्जा । ऊएज्ज । ऊएज्जा । अये ख्येयामासि नकाराणांमिमावादेशाविच्छन्ति । होज्ज । भवति भवेत् भवतु अभवत् अभूत् बभूव भूयात् भविता भविष्यति अभविष्यद्वा ॥

विभ् चयने । धुम् खम्पने ।

Hs IV 211

खो हश्च विजिपूथुपूस्तुहुलूभ्य⁸ ॥ १८ ॥

वि जि पू थु धू लु ऊ लू इत्येतेभ्य परो य⁹ इत्यागमो भवति । तत्सन्धियोगेन हश्च । दीघस्य च ह्रस्व¹⁰ । विणह । अचोऽधामित्यधि¹¹ । पुणह । पुणह¹² । वज्जनाधिकारात्कविदिवक्ष्य¹³ । तच्च ।

Hs IV 22

योरेड् ॥ १९ ॥

इय उय यु । तस्य धातोर्विषणोवर्णयोरेदीतो यथासप्य भवतः ।

¹ ज्जार्जो Tr. ² Iā m 3 161 ³ iv 19 ⁴ ज्जाज्जे Tr
ज्जाज्जो R and T ⁵ Tom इत ⁶ xiv, 11 ⁷ xiv, 16
⁸ xiv 2 ⁹ ऊज्जहरे । ऊज्जहरे R and T ¹⁰ Tom
this compound ¹¹ य Tr खो R and T ¹² दीघस्य ह्रस्वस्य R
¹³ xiv 10 ¹⁴ Tom this word. ¹⁵ m 1

उच्चिण्ड । उच्चिण्ड । उच्चिण्ड^१ । इत्यादि । अस्योवर्णस्याव इत्यस्य
प्रयोगवशात् व्यवसाय द्रष्टव्या । शेषं पुन्यवत् ॥

दुक्तञ्च करणे ।

कृञ् कृण ॥ २० ॥

He iv, 65

कृञ् कृण इति तु^२ भवति । कृण्ड । ह्रस्वित्प्रक्रिया । पथे ।

अर उ ॥ २१ ॥

He iv, 234

धातोरन्त्यस्य आवर्णस्य अर इति भवति । करड ॥

मृप सेचने । कृप आकर्षणे । मृप तितित्वायाम् । दृप तुष्टी ।

अरि वृषाम् ॥ २२ ॥

He iv, 235

मृपप्रकाराणां धातूनामुपस्य अरि इत्यादेशो भवति । श्रोत्रम्^३ ।
ह्रस्वोऽक^४ । वरिसड् । करिसड् । मरिसड् । हरिसड् ॥

दृप रोपे । मृप शोषणे । पुष पुष्टौ । दृष वेष्टि । तुष प्रीती ।

रूपगेऽचा^५ दि ॥ २३ ॥

He iv 236

रूपादिषु धातुष्वचो दीघो भवति । रूसड् । मूसड् । पूसड् । दूसड् ।
तूसड् ॥

ग्रक्तु गतौ । पथ सेचने । चुट छेदने । कुप कोपे । यश्च अदर्शने ।

शकगे ॥ २४ ॥

He iv 230

शकादिप्यन्त्यस्य द्वे रूपे भवत । सक्षड् । सक्षर । तुष्टड् । कुप्पड् ।
यम्पड् । अचोऽचामिति वाङ्मल्लके दीर्घः । क्षासड् । नासड् वा ॥

अस भुवि । अस इ । अस ए । इति स्थिते । अक्षेरिति वतमाने ।

तिडात्थि ॥ २५ ॥

He III 148

अक्षेष्टिमादिना सह अत्थि इत्यादेशो भवति । तिडाशब्देन तिदाया
देशा इजादय^६ परिगृह्यन्ते । अत्थि सो । अत्थि ते । अस सि । अस से ।
इति स्थिते ।

^१ उच्चिण्ड R and T ^२ xiiv 14 ^३ ii 3 ^४ iv, 29 ^५ xii 90

^६ ऽचो Tri , R and I om it ^७ xiv 10 ^८ xiv, 1

Pr 11 146

सिना मिल्' ॥ २६ ॥

अस्ते सिना मध्यमपुष्पेकवचनेन सह निजि^१ इति भवति । तुम मि ।
मेशादेशे तु । अति तुम । यज्वचने । अति तुम्हे । उचामपुष्पे ।

Pr 11 147

त्वस्तेर्महाम्हि' ममोमिना' ॥ २७ ॥

अस्तेम मो मि' इत्यादेशे सह यथासंख्यं महं महो मह इत्यादेशान्मु'
भवन्ति । अस्ति । मिह । य । मह । महो । पसे । अति अह । अति अह ।
निदलोदो । विधिगन्तव्यामन्तव्याधीष्टमप्रमाद्यनेषु निद लोद
धेति निदलोदो ।

Pr 11 148

एकस्मिन्नथमादेर्विध्यादिषु दुसुमु ॥ २८ ॥

विध्याद्यथविहितानां प्रथमादिषु कपालात्मिके च तत्मानानां प्रथयानां
ख्याने यथासंख्यं दु मु मु इत्यादेशा भवन्ति । हसठ । लोटि । वा
लदलोदित्येत्तम्' । हसेठ । सवष एत्ताभावे लिटवदूपम् । हसेत् हसतु
वेत्यथ । मध्यमपुष्पेकले ।

Pr 11 149

लुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽत ॥ २९ ॥

अकारात्परस्व' भीमज्ज हज्जहि हज्जमु हज्जे इति चय आदेशाय तु'
भवन्ति । हस^{१०} । यज्जनाधिकारादेकपदेऽपि^{११} गुणे' । हसेज्जहि । हसेज्जमु ।
हसेज्जे । लोटि एत्ते' । हसे । हसेरज्जहि । हसेरज्जमु । हसेरज्जे ।

Pr 11 150

सोस्सु' हि ॥ ३० ॥

सौमध्यमपुष्पेकवचादेशस्य^{१२} हि इत्यादेशसु' भवति । हसहि । लोटि ।
हसेहि । द्यादेशाभावे । हसमु । हसेमु । सवष हसे हस वेत्यथ । हसमु ।
लोटि एत्ते' । हसेमु । अत्र भीममुष्विज्ञेतीत्य^{१३} न भवति । तत्र माहचर्येण
यज्वचादेशस्य मु इत्यस्य यद्व्यात् । हमेय हमाणि वेत्यर्थ ।
यज्वत्तद्विवक्षायां ।

^१ Trs, P om the Sūtra ^२ n 4 ^३ Trs and
Trs om तु ^४ मिममोमुना T ^५ अस्तेम म मो मु T ^६ n 3
^७ Pā. III 3 161 and 162 ^८ n 91 ^९ अकारान्तात्परस्य T
^{१०} P om हस ^{११} III 1 and 2 ^{१२} P r 1 ९७ ^{१३} सेसु Trs
and Trs ^{१४} xiv 28 ^{१५} xiv, 8 ^{१६} सेल्लेत्त R and T

वहौ' नुहमो ॥ ३१ ॥

He iii 176

विध्याद्यर्थविहितानां वज्रत्वे वतमानाणां प्रथमपुरुषादिप्रत्ययानां स्थाने यथामख्य नु ह मो इत्यादेशा भवन्ति । हसतु । हसेतु । हसन्तु हसेयुर्वा । हसह । हमेह । हसेत हमत वेत्यथ । मोममुष्विच^१ । हसिमो । हमामो । हसेमो । हममो । हमेम हसाम वेत्यथ । एव सहउ । सहैउ^२ । होअउ^३ । होउ^४ । इत्यादि । तत्र होआदेशे त्वात् इत्यनागमाभावे अत इति वचनात्^५ लुगादयो ऽ भवन्ति । होहि । होमु । वडनृटोय अर्जारित्यादेशयो^६ निडि ।

त्विज्जाम्निड ॥ ३२ ॥

He iii 185

लिहस्त्यादेशाज्ज इत्यस्यात्पर इकारस्तु^{१०} प्रयोक्तव्य । आज्ज इत्येतत्त्वम्^{११} । हसेज्जइ । पवे । हसेज्ज । जारादेशे । हसेज्जा । मथे चाजन्तादित्य नयोरादेशपवे^{१२} । होज्ज^१ । मध्यभूते । होज्जउ । जारि । होज्जाउ । होज्जा । लोटि । हसेज्ज । हमेज्जा । होज्जउ । होज्ज । होज्जाउ । होज्जा ॥ नृलुटो ।

भविष्यति हिरादि ॥ ३३ ॥

He iii, 186

भविष्यदर्थविहिते प्रत्यये परे तस्मिन्नादि हि इति प्रयोक्तव्य ।

एच्च क्तातुतव्यभविष्यति ॥ ३४ ॥

He iii 157

क्तातुतव्येषु भविष्यत्कानविहिते^{१३} च प्रत्यये परे^{१४} अत एत्वं चकारादित्वं च भवति । इजादो हिलुक च वेति^{१५} चापकासटस्तिप्ता विति^{१६} लडविषयोक्ता इजादयो लृलुटोभवन्ति । हसेहिह । हसिहिह ।^{१७} हमेहिह । हसिहिह^{१८} । हसेहिति । हसिहिति । हसेहिते । हसिहिते । हसेहिहरे । हसिहिहरे । हसेहिते । हसिहिते । हसेहिसि । हसिहिसि । हसेहित्या । हसिहित्या । हसेहिह । हसिहिह । उत्तमपुरुषकत्वे ।

^१ वहौ Tr, वह्नां P and T. In om this word xiv 8
^२ सहह । सहह R and T ^३ होअइ T ^४ होइ T, हो P
^५ xiv, 11 ^६ xiv, 29 ^७ xiv 1 ^८ 11 3 ^९ xiv 16
^{१०} xiv, 17 ^{११} होज्जा R and T ^{१२} विहितेषु R and T
^{१३} च प्रत्ययेषु च परेषु T ^{१४} xiv 40 ^{१५} xiv 1
^{१६} T add हसेहि ^{१७} हसिह T

It is 109

सं ॥ 34 ॥

धातो परं भविष्यति म्यामि मे म्यामि मं इति या भवति । याञ्जका
दादेरपि रिफक्षतंथा । हमेणा । हसिमा ।

It is 116

हासा मिमोमुमे या ॥ 35 ॥

भविष्यदेवं उत्तमपुद्गलं जेमु मि मो म मु इतिमेपुं परेपु सेयामेवादी
हा गा इत्येतो वा प्रयोक्तव्यी । हसिहामि । हमेहामि । हसिमासि ।
हमेमासि । पचे । हमेहिमि । हसिहिमि । वरुह ।

It is 129

हिस्साहित्या मुमोमस्य ॥ 39 ॥

भविष्यति मु मो म इत्येतेषां म्याने हिस्सा हित्या इत्येतेषां धातो परं
वा प्रयोक्तव्या । हमेहिमा । हसिहिमा । हमेहित्या । हसिहित्या । हासा
मिमोमुमे मिति¹ हासादेशयो । हमेमासो । हसिमासो । हसिमासु ।
हसिमासु । हमेमास । हसिमास² । हमेहाम । हसिहाम । याञ्जकादापि
विषयेभ्यो परतो हा भ भवति । हमेहामो । हमेहामु । पचे । हमेहिमो ।
हसिहिमो । हमेहिमु । हसिहिमु³ । हमेहिम । हसिहिम⁴ । एव महोदर ।
महिहिम⁵ । इत्यादि ।

कमि । कपयत्येति वतमाने ।

It is 214

सा भूतभविष्यति च कृज ॥ 36 ॥

कर्मोऽभयस्य सा इत्यदिशो भवति भूतभविष्यत्प्रत्यये¹ । चकारात्
तत्प्रत्ययस्य च परत । काहहिह । कपदेऽपि याञ्जकात्प्रत्ययो² । कादी ।
करिष्यति कता चेत्यथ । उत्तमपुद्गलत्वे ।

¹ मम् Tr¹ and Tr² स³ Tr², रस T 14, 10 ² xiv
5 and 7 ⁴ R om this word ⁵ xiv 36 ⁶ P om this word
हाहामो । हाहामु R हसामो । हसामु 7 ⁸ हसिमु T ⁹ R om
the e two words ¹⁰ सहिहि I ¹¹ I om भवति भूत^o
¹² m 1 and 2

कृदो ह¹ ॥ ३९ ॥

Hs iii 170

करोतेदंदातेय भविष्यति विहितस्य मे स्नामे ह इति वा प्रयोक्तव्यम्²।
कारहं । पषे । काहिमि । इत्यादि ॥

दृशिर प्रेषणे । गम्भृ गतो ।

डच्छ³ दृशिगम इजादौ हिलुक् च वा ॥ ४० ॥

Hs iii 172

दृशिगमिभ्यां भविष्यदादेशेऽपिजादिपु⁴ परेषु डिदच्छ⁵ इति वा
भवति । हेर्लुक् च वा भवति । एष स्नातुमित्यकारेकारो⁶ । दच्छेह ।
दच्छिह । दच्छेहिह । दच्छिहिह । गच्छेह । गच्छिह । गच्छेहिह । गच्छिहिह ।
पषे । दरिसिहिह । इत्यादि ।

भिदिविदिच्छिदो डेच्छ ॥ ४१ ॥

Hs iii 172

भिदिविदिच्छिदिभ्यो भविष्यदादेशेऽपिजादिपु⁷ डिदेष्व⁸ इति वा
भवति । हिलुक् च वा । भेच्छेह⁹ । भेच्छिह । भेच्छेहिह । भेच्छिहिह । एव
वेच्छेह । वेच्छिह । इत्यादि ।

डोच्छ¹⁰ वचिमुचिरुदिप्रभुज ॥ ४२ ॥

Hs iii 172

वचिमुचिरुदिप्रभुजिभ्यो भविष्यदादेशेऽपिजादिपु डिदोष्व¹¹ भवति ।
हिलुक् च वा । वोच्छेह¹² । मोच्छेह । रोच्छेह । सोच्छेह । भोच्छेह ।
इत्यादि । सप्तोत्तमपुरुषकले ।

ड मेष्ठास्त¹³ ॥ ४३ ॥

Hs iii 171

उच्छडेच्छडोच्छानां यस्कारस्तत परस्य मेईदमित्यादेशो¹⁴ वा
भवति । दच्छ । गच्छ । भेच्छ । वेच्छ । छेच्छ । मोच्छ । रोच्छ ॥

नृटि त्वविशेष । नृट्टोय जजाडु¹⁵ । हसेज्ज । हसेज्जा । इत्यादि ।
मध्ये चाजन्तात्¹⁶ । होज्जेहिह । होज्जिहिह । होज्ज¹⁷ । होज्जाहिह ।
होज्जा । इत्यादि ॥

नृडि ।

¹ कृदो ह Fr, कृदोह R and T भवति T ³ डेच्छ R
⁴ xiv 1, R and T add च ⁵ डिदेष्व R, iv 7 ⁶ स्नातु.
R and T xiv, 34 ⁷ T adda च ⁸ iv 7 ⁹ भेच्छेह P and T
¹⁰ डोचे R ¹¹ डिदोच R iv 7 ¹² वोचेह etc R ¹³ मेच्छा T
¹⁴ iv, 7 ¹⁵ xiv 15 ¹⁶ xiv 17 ¹⁷ होज्जा T

He III 189

माणनील् च लृड ॥ ४४ ॥

मृडो नितो¹ माणनी² पकाराद्रितो³ ज्ञो च भवत । अच मृड
स्थाने⁴ माणनी⁵ आदेशो⁶ । न तु तदादेशानां तियादीनां स्थाने । न तु
मृद्धाचस्य । ता माणनान्तयो छदत्त्वात्प्रातिपदिककार्यं स्यात् ७ स्याद्य
जानान्तयोरित्याहुः । अच च प्रमाण यङ्नाधिकारसङ्गत⁸ प्रयोग ।
एष ज्ञातुमित्यकारिकारो । हसेमाण । हसिमाण । हसंत । हसित ।
ज्ञाञ्च इत्येत्थम्⁹ । हसेञ्च । हसेञ्चा । अहसिष्यदित्यर्थः ॥

लुङ्लङनिटसु ।

He III 190

हल ईञ्च¹ ॥ ४५ ॥

हलन्तादातो परस्य भूताद्यस्य लुडादिप्रत्ययस्य ईञ्च¹⁰ इत्यादेशो भवति ।
हसीञ्च¹¹ । अहामीत् अहमन् अहाम वा । याङ्मलकादङामनाभावो
ऽगागमाभावश्च¹² । अच विषये गयगागागमस्यालोप इलोप इत्यस्ये ।
अह पेच्छद्¹³ रजतगर्भो । इत्यादिषु भूताद्येषु वर्तमानाद्यप्रयोगात्
तद्व्यत्ययचेति¹⁴ व्यात्ययवर्धनेन बाधकः ॥

दुष्कृतं करणे ।

He III 192

भूताद्यस्य सीञ्चहीञ्चही¹ ॥ ४६ ॥

भूताद्यस्य लुडादिप्रत्ययस्य स्थाने सीञ्च हीञ्च ही इति त्रयी भवन्ति ।
हल ईञ्च¹⁶ इति विधानात्स्वरान्तादय विधिः । आ भूतभविष्यतीत्या
कार¹ । कासीञ्च । काहीञ्च । काही । अकार्षेति अचरोत् चकार वा ॥
अस भुवि ।

He III 194

अहेस्यासी तेनास्ते ॥ ४७ ॥

अनेल्लेण भूताद्येन प्रत्ययेण सह अहेसि आसि इति भवत । अहेमि
सी । तुम । अह वा । एवम् आसि ॥

भावकर्मणो । वभावकर्मणि तु यल्लुक चेति¹⁵ वर्तमाने ।

¹ m, 4 T adds आदेशो 2 iv 19 ⁴ लृङ्स्थाने T ⁵ Tom
this word ⁶ m 1 ⁷ iv 24 ⁸ vi 16 ⁹ ईञ्च Tr
ईञ्चा T ¹⁰ इञ्चा T ¹¹ हसीञ्चा T ¹² I i vi 4, 71 an, 90
¹³ पेच्छद् T ¹⁴ iv 61 ¹⁵ सीहीञ्चही Tr ¹⁶ सिंहिञ्चहि Tr
and Tr ¹⁷ ईञ्चा T xiv 45 ¹⁸ xiv 28 ¹⁹ xiv, 21

द्वे गमिगे ॥ ४८ ॥

Hs iv 24

गमादिधातोरन्यस्य द्वे रूपे भवतो भावकर्मणि । तत्संनियोगेन यको
युक् च । हसद् । हसए । पधे ।

ईन्द्रज्जौ यक् ॥ ४९ ॥

Hs iii 16

ईष इज्ज इत्येतौ यगापयते । हसीञ्चद् । हसीञ्चए । हसिज्जद् ।
हसिज्जए । पूषवदयाममाभाव ¹ ॥

बुद्धश्च करणे ।

ईर हकृतृज्जाम् ² ॥ ५० ॥

Hs iv, 25

हृत्तृज्जुणामन्यस्य भावकर्मणि ईर इति तु ³ भवति । तत्संनियोगेन
यनुक् च । कीरद् । कीरए । पधे । अर उ ⁴ । करीञ्चद् । करीञ्चए ॥
यु यवणे ।

वर्भावकर्मणि तु यग्लुक् च ॥ ५१ ॥

Hs iv, 242

भावकर्मणोद्यजिपूषधूषुज्जलूय ⁵ परी रित् यगागमसु ⁶ भवति ।
यग्लुक् च तत्संनियोगेन । मुघद् । मुघए । पधे यागमे ⁷ । मुयीञ्चद् ।
मुयीञ्चए । मुयिज्जद् । मुयिज्जए ॥

जिह्वोटी । हसउ । हसीञ्चउ । हसिज्जउ । कीरउ । करीञ्चउ ।
करिज्जउ । नकारपधेऽपि नजादेश्यो ⁸ । हसीज्ज ⁹ । हसीएज्ज । हसिज्जज्ज ।
हसीज्जा । हसीएज्जा । हसिज्जज्जा ¹⁰ । कीरेज्ज । कीरेज्जा । करीएज्ज ¹¹ ।
करीएज्जा । करिज्जज्ज ¹² । करिज्जज्जा । इत्यादि ॥

अथ लिट्येव विशेष । त्यिज्जाक्षिड ¹³ । हसीज्जद् । हसीएज्जद् ।
हसिज्जज्जद् ¹⁴ । कीरेज्जद् । करीएज्जद् । करिज्जज्जद् ¹⁵ । इत्यादि । अन्येषु
नकारेषु भावकर्मविषयस्याप्रसिद्धत्वात् न प्रपद्यते ॥

¹ See the commentary on xiv, 1. ² °तृज्जाम् for °तृज्जुणाम्
R and T ³ u 3 ⁴ इ R and T, xiv, 21 ⁵ T om तु
⁶ R and T om उ xiv 18 ⁷ iv 19 ⁸ Pā i, 1, 16
u, 3 ⁹ xiv 18 ¹⁰ xiv, 10 ¹¹ हसीज्ज R and T ¹² हसीज्जा ।
हसीएज्जा । हसिज्जज्जा R and T ¹³ T om this word
¹⁴ करिज्जज्ज R, करिज्जज्जा T ¹⁵ xiv, 32 ¹⁶ हसीज्जद् ।
हसिज्जज्जद् । हसिज्जज्जद् R and T ¹⁷ करिज्जज्जद् R and T

INTELNTH SECTION

अथ शिक्षनाविभागः ॥

हस इ । इति स्थितिः ।

He iii, 149

णिजदेदावावे ॥ १ ॥

अत् एत् आत् आवे इति चतुरो णिजाप्नोति । तकारस्तावन्मा
चदशमाध ।

He iii 1

अदेसुक्तात्पौरत ॥ = ॥

अत् एत् लुक^१ इत्येतेषु णिच स्थाने विहितेषु आदेरकारस्य आत्
भवति । हामइ^२ । हासेइ । हमावइ । हमावेइ । तावन्माचदशमाध
तकारादाव^३ आवे इति द्वयोरपि ग्रहणात्^४ स्वास्विज्ञानि^५ न भवन्ति ।
हासति । हसिति । हमावति । हमावेति । हासमि । हासेमि । हमावमि ।
हमावेमि । हासह । हासेह । हमावह । हमावेह । हासमि । हासेमि ।
हमावमि । हमावेमि । हासमो । हासम । हासमु । हासेमो । हासेम ।
हासेमु । हमावमो । हमावम । हमावमु । हमावेमो । हमावेम ।
हमावेमु । एवमेकादिष्वप्युदाहारम्^६ । तथा । माइइ । होअइ ।
कारइ । हासेज्ज । हासेज्जा । होएज्जइ । होएज्जइ । होएज्ज ।
होएज्जा^७ । इत्यादि यथाप्रयोगमुत्तयेत् ॥

भावकर्मणोः ।

He iii, 152

लुगाविल् भावकर्मस्ते ॥ ३ ॥

भावकर्मविहिते प्रत्यये तत्प्रत्यये च परे लुक लितमाधि^८ च णिजाप्नोति ।
हासीअइ । अदेसुकोत्तात्त्वम्^९ । हमावीअइ । हासिज्जइ । हमाविज्जइ ।
अजादेशयो^{१०} । हासिज्जिज्ज । हासिज्जिज्जा । हमाविज्जिज्ज । हमाविज्जि
ज्जा^{११} । इत्यादि ॥

^१ T om लुक ^२ हमाइ T ^३ मार्यतकारा T ^४ xi 1
^५ तात्त्व xiv 5 इत्त्व xv 8 ^६ xi 1 ^७ होअहि T
^८ हासज्ज । हासज्जा । होअज्जइ । होअज्जाइ । होअज्ज । होअज्जा
R and T ^९ xi 4 ^{१०} xv, 2 ^{११} xiv, 10 ^{१२} विज्जिज्जा T

SIXTEENTH SECTION

अथ धात्वादेशा केचिदुच्यन्ते ॥

रुधो न्यम्भौ ॥ १ ॥

He iv, 218

रुधेरन्यस्य न्य भ्रा इत्येतो भवत । रुधर । रुभर ॥

छिदिभिदो न्द¹ ॥ २ ॥

He iv 218

छिदिभिदीरन्यस्य न्द इति भवति । छिदर । भिदर ॥

वेष्टे ॥ ३ ॥

He iv 221

वेष्ट वेष्टन इत्यस्यान्यस्य ङो भवति । फगटङेत्यादिना यनीप ।
वेष्टर ॥

अन्यस्य हनखनो ॥ ४ ॥

He iv 244

हमष्यनोरन्यस्य भाषकमणो रिन्वकारसु² भवति । तत्सन्धियोगेन
यग्लुक् च । हुम्मर । हुणिज्जर । खम्मर । खणिज्जर । याङ्लकादन्ती
कर्तयपि । हुम्मर । हुन्तीत्यथ ॥

वन्धो न्य ॥ ५ ॥

He iv 247

वन्धे न्य इत्यस्य भावकर्मणि रित् झस्तु³ भवति । यग्लुक् च । वज्जर ।
वधिज्जर ॥

अर्जेर्विढप्प ॥ ६ ॥

He iv 251

अर्ज आजन इत्यस्य भावकर्मणि विढप्प इति तु⁴ भवति । यग्लुक् च ।
विढप्पर । अर्जिज्जर ॥

शप्पणज्जौ ज्ञ ॥ ७ ॥

He iv 252

जानातेर्भावकर्मणि शप्पणज्जौ तु⁴ भवत । यग्लुक् च । शप्पर ।
शप्पज्जर । पप्पे ।

¹ *भिदो न्द Tri and R, *भिदीर्द् T ² iv 45 ³ iv 19,
ii 3 ⁴ ii, 8

Ms iv 7

आणमुणी ज ॥ ८ ॥

इति आणमुणादेशयो^१ । आणिअइ । मुणिअइ । अघोरिति^२ णत्वे ।
याइअइ ॥

Ms iv ~ 6

यहेघेप्प ॥ ९ ॥

यहेभायकमणि घेप्प इत्यादेशसु^३ भवति । यगुक् च । घेप्पइ ।
गहिअइ ॥

Ms iii 181

दीसल् हगे ॥ १० ॥

दुष्टेभायकमणि नित^४ दीग इत्यादेशो भवति । यगुक् च । दीमइ ॥

Ms iv 49

रावो रज्जयते ॥ ११ ॥

रज्जयतेतिपलाछ राव इति वा भवति । रावेइ । रक्षिइ^५ ॥

Ms iv 35

आसघस्सभावे ॥ १२ ॥

सभायतेरासघ इति वा भवति । आसयइ । संभावेइ ॥

Ms iv 4*

वळ^६ आरोपे^७ ॥ १३ ॥

आरोपे वळ इत्यादेशो वा भवति । वळइ । आरोवेइ^८ ॥

Ms iv 41

आवेरोशळपवाळी^९ ॥ १४ ॥

माययते औशाळ पशाळ इत्यादेशो वा भवति । औशाळइ ।
पशाळइ । पावेइ ॥

Ms iv 39

दुशेदीवदक्खावदसा^{१०} ॥ १५ ॥

दशयतेदीव दक्खाव दस इति चय आदेशा वा भवति । दावइ ।
दक्खावइ । दसइ । पवे । दरिअइ ॥

^१ देशो T ^२ चाओ R and T xii, 16 ^३ u 3 ^४ u 4
R places नित before भवति ^५ रक्षिइ R and T ^६ वलव Tr^१
and Tr^२ वळ Tr^३ ^७ आरोपे Tr^१ आरोपे R and T
^८ आरोवेइ R ^९ औशाळपशाळी Tr^१ and Tr^२ औशाळपशाळी
Tr^३ ^{१०} दक्खव Tr^१

यापेर्जव ॥ १६ ॥

He iv, 40

यापयतेर्जव इत्यादेशो वा भवति । जवइ । जावेइ^१ ॥

स्त्यस्सम खा ॥ १७ ॥

He iv 15

सपूर्वस्य स्थायते खा भवति । सखाअइ । सखाइ ॥

विस्सु पम्हुसविसरौ^२ ॥ १८ ॥

He iv 75

विस्सरते पम्हुसविसरौ भवत । पम्हुसइ । विसरइ । विम्हरइ इति तु सम्यक्प्रामिति^३ म्हेत्वे द्रष्टव्यम् ॥

धो दह^४ अइ ॥ १९ ॥

He iv 9

अदित्यथात्परस्य धाओ दह इति भवति । अयदुदोत्पत्त्यनोपाभाव^५ । सहइइ ॥

नेस्सदेर्मज्ज ॥ २० ॥

He iv 123

निपूर्वस्य सदेर्मज्ज इति भवति । द्वितीयप्रवासिष्वित्युत्पत्त्य^६ । गुमज्जइ । गुमज्जइ ॥

पृच्छे पुच्छ^७ ॥ २१ ॥

He iv 97

पृच्छे पुच्छ इति भवति । पुच्छइ ॥

तुवरजअढी^८ त्वरे ॥ २२ ॥

He iv 170

स्वरते तुवर जअढ इत्यादेशो भवत । तुवरइ । जअढइ ।

अतिडि तुर ॥ २३ ॥

He iv, 172

तिडवर्जिते तुरो भवति । तुरिओ ।

अतृतिडि तूर^९ ॥ २४ ॥

He iv, 172

अतरि तिडि च स्वरे तूर इति भवति । तरतो । तूरइ ॥

अथ वैकल्पिकाधिकार ।

^१ आपइ R and T ^२ ओसरो Tri^१ and Tri^२ ^३ xu 44.
^४ दह Tri, R and T ^५ vii 2 ^६ ix, 44 पुच्छ पृच्छे Tri^१
 पुच्छ पृच्छे Tri^२, पुच्छ मज्ज Tri^३ ^७ जअढो Tri^४ ^८ Tri places
 तूर before अतृ ^९ तिडो Tri^२

आणमुणी झः ॥ ८ ॥

इति आणमुणादेशयो^१ । आणमुण^२ । मुणिवर^३ । अणोरिति^४ यने ।
साहचर्य^५ ॥

योर्येष्य ॥ ९ ॥

यहभावकमणि यष्य इत्यादेशगु^१ भवति । यन्मुख य । यष्य^२ ।
रहित^३ ॥

दीसल् हगे ॥ १० ॥

हृशभावकमणि नित^१ दीम इत्यादेशो भवति । यन्मुख य । दीम^२ ।

रायो रञ्जयते ॥ ११ ॥

रञ्जयतेपिञ्जलाद्य राय इति या भवति । रावे^१ । रञ्जि^२ ॥

आसघस्मभाये ॥ १२ ॥

सभावयोरामघ इति या भवति । आसघ^१ । अभावे^२ ॥

वळ^१ आरोपे^२ ॥ १३ ॥

आरोपे^१ वळ इत्यादेशो या भवति । वळ^२ । आरोवे^३ ॥

आवेरोशाळपयाळी^१ ॥ १४ ॥

सावयते औद्याळ पयाळ इत्यादेशो या भवति । औद्याळ^१ ।
पयाळ^२ । पावे^३ ॥

हगेदीवदक्तावदसा^{१०} ॥ १५ ॥

दशयतेदाव दक्ताव दस इति यय आदेशा या भवति । दाव^१ ।
दक्ताव^२ । दंस^३ । दसि^४ ॥

^१ 'देशो T ^२ 'आयो R and T xii 10 ^३ ॥ 3 ^४ ॥ 4,
R places नित before भवति ^५ 'रञ्जि R and T ^६ 'यन्मुख Tri^१
and Tri^२ यन् Tri^३ ^७ 'आरोपे Tri आरोपे R and T
^८ 'आरोवे R ^९ 'रोञ्जालपञ्जाली Tri^१ and Tri^२ 'रोञ्जालपञ्जाली
Tri^३ ^{१०} 'दक्ताव Tri

यापेर्जव ॥ १६ ॥

He iv, 40

यापयतेजव इत्यादेशो वा भवति । जवर् । जावेर्^१ ॥

स्त्यस्सम खा ॥ १७ ॥

He iv 15

सपूर्वस्य स्यायते ग्या भवति । सखाच्छर् । सप्ताह ॥

विस्सु पम्हुसविसरी ॥ १८ ॥

He iv 75

विस्सरते पम्हुसविसरी भवत । पम्हुसह । विसरह । विम्हरह इति
तु पम्पम्पल्लामिति^३ म्हुत्वे द्रष्टव्यम् ॥

धो दह^४ अद् ॥ १९ ॥

He iv, 9

अदित्यव्यधात्परस्य धात्रो दह इति भवति । अयदुदीत्यन्यनोपा-
भाव^५ । सहहर् ॥

नेस्सदेर्मज्ज ॥ २० ॥

He iv, 1-3

निपूर्वस्य सदेर्मज्ज इति भवति । द्विनीनुप्रवासिधित्युत्पन्न^६ ।
नुमज्जह । नुमज्जह ॥

पृच्छे पुच्छ^७ ॥ २१ ॥

He iv 97

पृच्छे पुच्छ इति भवति । पुच्छह ॥

तुवरजञ्जढी^८ त्वरे ॥ २२ ॥

He iv, 170

त्वरते तुवर जञ्जढ इत्यादेशी भवत । तुवरह । जञ्जहर् ।

अतिडि तुर ॥ २३ ॥

He iv 172

तिङ्गवजिते तुरो भवति । तुरिणो ।

शतृत्तिडि तूर^९ ॥ २४ ॥

He iv, 171

शतरि तिङि च त्वरे तूर इति भवति । तूरंतो । तूरह ॥

अथ वेकव्ययाधिकार ।

^१ जावर् R and T ^२ *वीसरी Tr^१ and Tr^२ ^३ xii 44

^४ दह Tr^१ R, and T ^५ vii 2 ^६ xi 14 ^७ पुच्छ पृच्छे Tr^१,

पुच्छ पुच्छे Tr^२, पुच्छ प्रह Tr^३ ^८ *जञ्जढी Tr^२ ^९ Tr^१ places

तूर before शतृ* ^{१०} *तिङ्गो Tr^२

Hs iv 62

पृथक्स्पष्टे शिष्ट¹ ॥ २५ ॥

पृथग्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवो शिष्ट इत्यादेशो भवति । शिष्टर ।
पृथक् स्पष्टो वा भवतीत्यर्थः ।

Hs iv 63

प्रभो हुष्य ॥ २६ ॥

प्रभुकृत्कस्य ऊष्यो भवति । पश्यद् । पश्यद् ।

Hs iv 66

रा वेर्लिय ॥ २७ ॥

विपूषस्य लोद् येष्य इत्यन्य रा इति तु² भवति । विराचद् ।

Hs iv 69

ध्रुवो धूज ॥ २८ ॥

ध्रुवो ध्रुव इति तु³ भवति । ध्रुवद् । ध्रुवद् ।

Hs iv 68

हृणप्रशृणोते⁴ ॥ २९ ॥

शु अचण इत्यस्य हण इति तु⁵ भवति । हणद् । मुणद् ।

Hs iv 102

विमूरश्च खिते ॥ ३० ॥

खिद् दैन्य इत्यस्य विमूरश्चकाराञ्जूरश्च वा भवति । विमूरद् ।
जूरद् । विञ्जद्⁶ ।

Hs iv 106

भाराक्रान्ते नमेर्णिसुड⁷ ॥ ३१ ॥

भाराक्रान्ते कर्तरि नमेर्णिसुड⁸ भवति । णिसुड⁹ । भाराक्रान्तो
भवतीत्यर्थः ।

Hs iv, 109

भयेर्बुद्ध ॥ ३२ ॥

भयेर्बुद्ध इति तु¹⁰ भवति । बुद्धद् । भसद्¹⁰ ।

¹ निष्ठड Tr¹ जिष्ठड Tr¹ निष्ठड Tr¹ ² वेर्लोय Tr¹
³ ॥ ३ ⁴ R places तु after भवति ॥ ३ ⁵ हृणप्रशृ Tr¹ and Tr¹
हृण प्र¹ Tr¹ R and T ⁶ T om this word नमेर्णिसुड Tr¹
and Tr¹ नमेर्णिसुड Tr¹ T om the Sūtra ⁷ नमेर्णिसुडस्तु T
॥ ३ ⁸ निमुडद् T ⁹ हसद् R

सदिशोऽप्याह ¹ ॥ ३३ ॥

Hs iv 180

सदिशेरप्याह इति वा भवति । अप्याह । सदिश ।

विसट्टो दले ॥ ३४ ॥

Hs iv 176

दलेर्विसट्ट इत्यादेशो वा भवति । विसट्ट । दनर ।

विकसे कोआसवोसट्टौ ॥ ३५ ॥

Hs iv, 193

विकसते कोआस वोसट्ट इत्यादेशो तु¹ भवत । कोआस । वोसट्ट ।
विश्वस ।

वळग्गचडमारुहे ⁴ ॥ ३६ ॥

Hs iv 206

आरूपूर्वस्य वहेर्वळग्ग चड इत्यादेशो वा भवत । वळग्ग । चड ।
आवह ।

SEVENTEENTH SECTION

अथ हात्तु विशेष प्रदर्शिते ॥

हे ॥ १ ॥

Hs iii 156

तप्रत्यये परे अत इत्थ भवति । हसिअ । हसिअ । नमिअ वा ।

हू हे ॥ २ ॥

Hs iv 64

तप्रत्यये परे भुवो ह इति भवति । ह । विज्जो² तु । भुगाविन्न
भावकर्मत्त इति³ भुगाविन्नो । हसिअ । हसाविअ । केचिदप्या
भवमिच्छन्ति । हसाविअो अणो सामञ्जीए ।

गुर्वादिरविर्वा ॥ ३ ॥

Hs iii 150

गुर्वादिषोऽवि इति वा भवति । सोसविअ । सोसिअ । तोसविअ ।
तोसिअ ।

¹ सदिशेरप्याह T विसोट्टो दळे Tr¹ u 3 ² वलग्ग
Tr¹ •चडचड्ठा आवहे Tr¹ ³ •तोषु T ⁴ xv, 3 हसा• T

हसितय । इति गिते । हसोऽमित्यगम^१ । एष ह्नातुमित्यकारो । मन्थामिति^२ यकारभोपो द्वित^३ च । हमेच^४ । हमिच^५ ।

III १ १४०.

तुमन्तुआणतृणा स्तु ॥ ४ ॥

ह्नाप्रत्ययस्य तुम अग तुभाप तुप इति चत्वार ऋ । हमेउ । हमित । हमेच । हमिच । हमेउभाप । हमेउभाप । हमितभाप । हमेकण । हमेऊण । हसिऊण । हमितय । तुमुनि तुमादेशवद्दयम ।

यह उपादाने ।

III १४ ११०

घेत्तुतयक्तासु यहि^१ ॥ ५ ॥

तुतयक्तासु परतो यहिघेदिति भवति । घेत्तु । अतोऽरिति^२ निषेधात्मायो मुञ्चन भवति । घेत्तय । ह्ना^३ । घेत्तु । अदादेशे^४ माऊमकात् घेदादेशो न । तय । यहिच । इत्यादि भवति । घेत्तुभाप । घेत्तुभाप । घेत्तुण । घेत्तुण ।

III १४ १११
११२

अन्यस्य वचिमुचिरुदिभुजा दौत् ॥ ६ ॥

वचिमुचिरुदिभुजानामन्यस्य तुतयक्तासु परतो दौदौत्^१ भवति । माऊमकादौदित्यत्र तकारस्येत्संज्ञा न भवति । वीत्तु । वीत्तय । वीत्तुभाप । वीत्तुण । वीत्तु । वीत्तय । वीत्तुभाप । वीत्तुण । वीत्तु । वीत्तय । वीत्तुभाप । वीत्तुण । वीत्तु । वीत्तय । वीत्तुभाप । वीत्तुण ।

III १४ ११३

ता दौ^१ दृण ॥ ७ ॥

इशेरन्यस्य तुतयक्तासु परतयोषामेव प्रत्ययानामादिना तकारेण मह द्वित्यकारो^२ भवति । अतोऽदित्यकार^३ । ददु । ददृण । ददुभाप । ददुण ।

छणि । आ भूतभविष्यतोत्थाकार^४ । काच । काचय । काचभाप । काचण ।

इति छदिभाग ।

इति^५ मकलविषाविशारदस्य समुद्रबन्धयज्वन मनुना
सिहराजनामधेयिग विरचिते प्राकृतरूपावतारे
प्राकृतभाषायां तिदन्तविभाग समाप्तः ।

^१ XII 90

XIV 34

^२ IV 48

^३ IV 4

^४ ग्रहे Tri^५

^५ Tri 2 3 7

^६ IV 26

^७ Tom ह्ना

^८ XVI 4

^९ II, 7

^{१०} दौ T

^{११} एकारो T

^{१२} IV 3

^{१३} XIV 38

^{१४} Rom इति

EIGHTEENTH SECTION

अथ शीरसेन्यादिविभाग प्रदर्शयते ॥

तत्र शीरसेन्या तावत् । कुत्त इण । एघ एद । इति ग्न्यते ।

अन्यादिदेति मो ए ॥ १ ॥

He iv 29

अन्यान्मकारात्परो एकारो वा भवति । इदेति । इकारे एकारे च परे । कुत्तणिण । एघयेद । पचे ।

शेष प्राकृतवत् ॥ २ ॥

He iv 286

उक्तादन्यत्काय प्राकृतवदेव भवति । इति प्राकृतवद्भावात्तोऽपि चेति^१ मकारे । कुत्तणिण । एघमेद । तदभावे । बिन्दुलिति^२ बिन्दो । कुत्त इण । एघ एद ॥

आयश्चन्दस्य भेद ।

र्यो य्य ॥ ३ ॥

He iv 288

र्य इत्यस्य य्य इति वा भवति^३ । शेष प्राकृतवत्^४ । अय्यो । पचे । चर्यय्यो अ इति^५ जत्वम् । अय्यो ।

अतो डसेर्दुदोश् ॥ ४ ॥

He iv 276

अकारात्परस्य डसे शितो^६ दुदो इति भवत । हितो इत्याद्यपवादाय वचनम् । अय्यादु । अय्यादो । अज्यादु । अज्यादो । अज्जवचने मुतो इत्यादी^७ । अय्यामुतो । अय्येमुतो । इत्यादि ॥

पितृशब्दस्य भेद ।

दस्तस्य शीरसेन्यामखोरचोऽस्तो ॥ ५ ॥

He iv 260

शीरसेन्यामखोरच^८ परस्मात्तोस्तकारस्य^{१०} दकारो भवति । विधा नसामर्थ्यात्प्रायो जुब्ब^{११} भवति । पिदरो ॥

कथाशब्दस्य भेद ।

^१ m 11 ^२ m 10 ^३ इति भवति वा T ^४ xviii 2 ^५ xv 24

^६ m 5

L. 17 267

थो ध ॥ ६ ॥

अक्षोरक्षीरच^१ परस्य यस्य धो वा^२ भवति । कथा । पचे^३ । कथा
भगवत्शब्दस्य भेद ।

H. 17 268

भवताम् ॥ ७ ॥

भयत्प्रकाराणां सौ परे नकारस्य सो भवति । विन्दु^४ । स्वर
विन्दुमि^५ । भयव ॥
राजन्शब्दस्य भेद^६ ।

H. 17, 269

म ॥ ८ ॥

आमन्थे सौ परे नकारस्य मकारो वा भवति । हे रात्र । प
अन्त्यलोप । भो रात्र ॥
कसुमिन्शब्दस्य भेद ।

H. 17 263

आत्सौ वामन्थ^७ उनो न ॥ ९ ॥

इनो नकारस्यामन्थे सो परे आत्स वा भवति । भो कसुमि
पचे । डोमुकाविति^८ मुकि । कसुमि । कसुमि ॥
इदशब्दे । इदश^९ अमितोहादेशे ।

H. 17 268

इहहचोर्हस्य ॥ १० ॥

इदशब्दस्य यधमित्याहचाविति^{१०} विहितस्य हचप्रत्ययस्य
हकारस्य धकारो वा भवति । इध । इह ॥
अथाव्ययानि ॥

H. 17 262

तावति खोर्वा ॥ ११ ॥

तावच्छब्दे आदेशस्य टो वा भवति । माहृतवद्वावादन्यलोप
च एवमेवेति^{११} वलोपस्य । ता । दा । दाव । ताव ॥

^१ XVIII 5 ^२ 'Tom this word' ^३ vi 4 ^४ iii, 10 ^५ v

^६ 'Tom the text and commentary of XVIII 8' ^७ vii

^८ आत्सौ वा^८ 'Tri' आत्सावा 'Tri' आ सावा^९ 'Tri', R and

^{१०} iv 10 ^{११} इहह R and T vii 14 ^{१२} xiv 4 ^{१३} xviii

vii, 1 ^{१४} xvii 11

इदानीमो लदाणि^१ ॥ १० ॥

Hs iv, 277

इदानीमो लिहाणि^२ भवति । दाणि^३ ॥

तस्मात्तोता^४ ॥ १३ ॥

Hs iv, 278

तस्माच्छब्द तो ता इति भवति^५ । तो । ता ॥

ए नन्वर्थे ॥ १४ ॥

Hs iv 283

अम्महे^६ हर्षे ॥ १५ ॥

Hs iv, 284

हीही चैदूपके ॥ १६ ॥

Hs iv 285

चैदूपकसमन्धिनि हर्षे हीही इति प्रयोग्यम् ॥

एवार्थे व्येज ॥ १७ ॥

Hs iv, 286.

अवधारणार्थे^७ व्येज^८ इति प्रयोग्यम् ॥

हजे चेद्याहाने ॥ १८ ॥

Hs iv 281

अथ तिङन्ते विशेष ॥

इजेचोर्दं ॥ १९ ॥

Hs iv, 273

तिप्तादेशयोरिजेचोर्दंटागमो^९ भवति । टित्त्वादादि^{१०} । हसदि । हसदे । मध्यमयङ्ले । इहहचोर्हस्थिति^{११} धकार । हसध । हसह । इत्यादि ॥

भुवो भ^{१२} ॥ २० ॥

Hs iv 269

भवत्यादेशस्य^{१३} हकारस्य^{१४} भकारी या भवति । भोदि । होदि । भुवदि । ऊवदि । इत्यादि ॥
भुडछटो ।

^१ लदाणि Trs, लदाणी R and T ^२ ली R and T ^३ ॥, ४
^४ दाणी R and T ^५ तस्मात्ता Trs ^६ भवत R ^७ अम्महे Trs.
^८ एज Trs and T ^९ अवधारणे R ^{१०} एज T ^{११} xiv 1
^{१२} P i 1, 46 ^{१३} xviii 10 ^{१४} भ Trs इमा R इमी T
^{१५} xiv, 9 ^{१६} हकारो T, ह R

MS IV 78

भविष्यति स्मि ॥ २१ ॥

भविष्यत्यस्ये भविष्यति । हिम्मादीनामपवाद^१ । हविष्मि
भविष्मिदि । हविष्मिदि ।

MS IV 81

उत्सृज्यो क^२ ॥ २२ ॥

क्रामत्यस्य इष्य दृग इति वा भवति । हविष्य । हविष्य^३ ।

MS IV 82

कृगमा उत्सृ^४ ॥ २३ ॥

लग्नमिभ्यां परस्य क्रामत्यस्य इति^५ अदुष्य इति वा भवति
कदुष्य । पथे । करिष्य । कविष्य ।

MS IV 218

लग्नमिष्यमासाम् ॥ २४ ॥

गम इष्य यम आत इत्येतिषामस्यस्य रित्^६ लो भवति । गवि
गविष्य ।

इति शौरसेनीविभागः ।

FIFTEENTH SECTION

अथ भागधीविभागः ।

पुष्यपञ्चमस्य भेदः । शेषं प्राकृतवदिति प्राकृतवद्भाषा ।

MS I 110
111

रोभ्रुकुटिपुरुषयोरित्^७ ॥ १ ॥

भुकुटिपुरुषयो रेफसवन्विन उकारस्य इत्वं भवति । रोभ्रु
सम् ।

MS IV 288

सोऽग्यो^८ ॥ २ ॥

सकाररेफयो लो शकारलकारो यथामस्य भवतः । पुनिष्य
इति स्थिति^९ ।

^१ XIV 33 ff

^२ कृ Tri कृ R and T

^३ लग्नमो ड°

लग्नमो ड° P and T °दुष्य Tri^१ and Tri^२ °दुष्य Tri^३, R and

^४ IV 7 ^५ इति भवति वा T ^६ IV 19 ^७ XVI

^८ रो भ्रुकुटो° Tri^१ and Tri^२ Tri^३ and T om इत् ^९ IV

^{१०} सोऽग्यो R and T ^{११} Instead of the text and commenta

XIV 3 T has only पुनिष्ये

सी प्रस्येलत. ॥ ३ ॥

He iv 287

पुलिङ्गे अकारस्य निदेकारो^१ भवति सी परे । सोर्नुक् । पुलिङ्गे ।

त्वाद्वाहो डस ॥ ४ ॥

He iv 290

अवर्णात्परस्य डसो डिद्वाह^२ इति तु^३ भवति । पुलिङ्गाह । पुलिङ्गस्य ।

आमो हित^४ ॥ ५ ॥

He iv 300

अवर्णात्परस्यामो डाहादेशो डिद्वा भवति । डिच्वात्सानुभासि
कोच्चार^५ । पुलिङ्गाह^६ । पुलिङ्गाह । पुलिङ्गाह । डसी ।

मागध्या गौरसेनीवत् ॥ ६ ॥

He iv 302

मागध्यामुक्तादन्यत्काञ्च गौरसेनीवद्बुध्यम् । इति गौरसेनीवद्भावात्
अतो डसेर्दुदोशिति^७ दुदोशा । पुलिङ्गाह । पुलिङ्गाहो ।

हस्तिशब्दस्य भेद । कण्ठहेति^८ गणोपे प्राप्ते ।

सस्सपोस्सयोगेऽयीप्पे ॥ ७ ॥

He iv 289

सकारपकारयी सयोगे वतमानयो सकारो भवति । सीप्पशब्दे न
भवति । हन्तो । संवृद्धौ गौरसेनीवद्भावात्^९ आत्सी वागमन्य एमो
न इत्यात्मन्^{१०} । हस्तिश्चा । पथे । हन्तो^{११} । हन्ति ।

अथ प्रातिपदिकावग्याया विशेष ॥

पिच्छेन ।

छोऽनादी अः^{१२} ॥ ८ ॥

He iv 329

अनादी वतमानस्य अस्य शकाराकाशयकारो भवति । पिच्छेने ॥
राचय ।

द्या^{१३} Xक् ॥ ९ ॥

He iv 330

अयो^{१४} चकारस्य जिह्वामूलोयाप्राप्त सकारो भवति । श्रीरद्या^{१५} ।
सयोग इति^{१६} ब्रह्म । सXक्ने ॥

^१ ii, 1 ^२ iv 6 ^३ iv 7 ^४ ii, 3 ^५ आहो मित R ^६ ii (

^७ xviii, 1 ^८ iv, 15 ^९ xiv, 6 ^{१०} आ भावा R and 1

xviii, 0, इति नख R ^{११} I om those two words ^{१२} स T

^{१३} स T ^{१४} xix 2 ^{१५} iv, 2,

रुष्क । समायोसयोग इति¹ मकार । गुम्मे ॥
अभिगन्तु । पुण्यवान् । माद्य । धनत्रय ।

III 17 23

न्यायजन्ना जर् ॥ 90 ॥

न्य ए य डा इत्येतेषां रिभ्रजकारो¹ भवति । अहिमञ्जु² । मन्तम
शब्दोति³ यन्तादेश । पुञ्जयते । पञ्जे⁴ । अष्ट अस्त्रविधान अष्टोरिति⁵
यस्त्रयाधनाधम । धनञ्जय ॥
जल । धानम् । मद्यम् ।

III 17 24

जयद्या य ॥ 91 ॥

जकारयकारयकाराणां यकारो भवति । यणी । याण । मय्यं ।
यस्य यस्त्रविधानमादेज इत्यस्य याधनाधम ॥
कीष्टानामर । पट्ट ।

III 17 25

ष्टट्टौ स्टम् ॥ 92 ॥

यकाराकान्तष्टकारो द्विरुक्तष्टकारय सकाराकान्त टकारमापद्येते¹ ।
कोस्टागाल । पस्टे ॥
उपस्थित । अद्यपि ।

III 17 26

स्यर्षी स्तम् ॥ 93 ॥

स्य य इत्येतेषां सकाराकान्त तकारमापद्येते । दस्येति¹ दसम् ।
उपस्थिते । अक्षयदी ।
अहम् । वयम् ।

III 17 27

हगेऽहवयमो¹⁰ ॥ 94 ॥

अहवयमोर्हगे¹⁰ भवति । हगे¹⁰ ॥
अथ तिङन्ते विज्ञेय ॥

¹ xix 7 iv, 19 ² अभिञ्जु T ³ xii 102 ⁴ पञ्जी R
⁵ xii 16 ⁶ viii d3 ⁷ अपद्यते T ⁸ xviii 5 ⁹ हगे Tri¹
and Tri² भगे Tri³ P and I

जो¹ वजे ॥ १५ ॥

He iv, 204

प्रजतेप्रकारस्य अर्² भवति । एजेचोर्दडिति³ दडागम । वज्रदि ।
वज्रदे⁴ ॥

स्क प्रेक्षाचक्षे.⁵ ॥ १६ ॥

He iv, 207

प्रेक्षतेरावचतेय चस्य स्को भवति । Xकस्यापवाद⁶ । पेस्कदि ।
षाचस्कदि ॥

चिष्टस्तिष्ठस्य⁷ ॥ १७ ॥

He iv, 208

तिष्ठ इत्यस्य चिष्ट⁸ इति भवति । चिष्टदि⁹ ॥

इति भागधीविभाग ॥

TWENTIETH SECTION

अथ पैशाची ॥

प्रणिपतनशब्दस्य भेद ।

जेष शौरसेनीवत् ॥ १ ॥

He iv, 373.

इति शौरसेनीवत्त्वात्प्राकृततज्ज्ञावस्यापि सिद्धत्वात्¹⁰ लवरामधयेति¹¹
रेफलोप ।

नो नणो पैशाच्याम् ॥ २ ॥

He iv, 306

पैशाच्यां नणोर्भा भवति । नस्य नत्वविधानं यत्नवाधनार्थम्¹² ।

तल्¹ तदो ॥ ३ ॥

He iv, 307

तकारदकारयोर्निष्तो¹³ भवति । तस्य तत्वविधिरादेशान्तरवा
धनायम् ।

¹ ज्यो अर् Tr¹, अर् Tr¹, जे Tr¹ जो R जो T अर् Tr¹
and Tr¹ जो R, जो T iv 19 ² xviii 19 ³ वज्रदि । वज्रदे R
वज्रदि । वज्रदे T ⁴ चक्षि Tr¹ R and T चक्ष Tr¹ चक्ष Tr¹
⁵ कम्पा R, तस्या T xix 9 चिष्ट Tr¹ and Tr¹ चिष्ट Tr¹,
चिष्ट R चिष्ट T ⁶ चिष्टदि R चिष्टदि T ⁷ xviii, 2 ⁸ iv, 32
⁹ iv 47 ¹⁰ तम Tr¹ तम R and T ¹¹ ii 4

III iv 34 न प्रायोमुद्रादिच्छल्पदगम्यन्तसूचोक्तम् ॥ ४ ॥
प्रायो मुद्रागच्छेत्तादिना^१ क्षम पटगमन्मुद्राशावमप्रपत्ते^२ इत्यन्ते
म भवति । इति तकारस्य मुद्रन भवति पकारस्य वत्^३ च । पनिपत
उगो ।

III iv 321 दमेस्तातुगतः^४ ॥ ५ ॥
अकारात्परस्य दमे शिती तो मु इत्येता भवत । पनिपतनात
पनिपतनातु^५ ।

गशिगच्छेत् भेद । शोमानिति^६ मसो न प्रायोमुद्रादोति^७ निपे
गपोस्त ॥ ६ ॥

गपो सौ भवति । समो । सवुर्दो शीरमेनीवत्तावात्^८ आत्
वेद्याप्ति । ससिद्धा । यचे । समो । समि ।
तदिदशब्दयोन्मृतोथेकवचने ।

III iv 322 टा^९ नेन तदिदमा ॥ ७ ॥
तदिदमोष्टावचनेन सह नेन इति भवति । नेन ।

III iv 322 नाए स्त्रियाम् ॥ ८ ॥
स्त्रिया^{१०} तदिदमोष्टावचनेन सह नाए इति भवति । नाए ।
रात्रनशब्दस्य भेद । सवुर्दो । न इति^{११} मत्वे । भो रात्र । भो रा
शमादी ।

III iv 304 राज्ञी ज्ञी वा चिञ्^{१२} ॥ ९ ॥
रात्रशब्दे ज्ञस्य चिञ्^{१३} इति वा भवति । रात्रिभी भञ्जु । रा
भञ्जित्यथ ।
अथ प्रातिपदिकावस्थावाम् ।
मन्तु । पुष्टम् । प्राज्ञ । व्यष्ट्यज्ञा अर्^{१४} । मञ्जु । पुमञ् । यञ्जो
यादृश । तादृश । अन्यदृश ।

^१ iv 26 = Trn 1 3 8 ^२ Trn 1 3 90 ^३ See note
^४ iv 62 = Trn 1 3 90 ^५ पनिपतन R ^६ शु शिती 5
ii 0 ^७ पनिपत R ^८ ii 29 = Trn 1 3 67 ^९ मुद्रादि
I and T xx 4 ^{१०} नीवत्तात् P xx 1 ^{११} आ स
R and T, xviii 9 ^{१२} टा Trn तटा R and T ^{१३} I on
this word ^{१४} xviii 11 ^{१५} चिञ् Trn चिञ् R, चिञ् T ^{१६} xix 10

दुस्तिर्याद्दशगे ॥ १० ॥

He iv, 317

यादृशादिषु दृ इत्यस्य तिर्भवति । यातिसो । तातिसो । न्यष्णञ्ज्ञां
प्ररिति^१ प्ररि । अञ्प्रयातिसो ॥

कमजम् । लो ऊ इति^२ ऊत्तम् । कमऊ ॥

हृदयम् ।

य पो हृदये ॥ ११ ॥

He iv 310

हृदये यस्य पो भवति ।

इल् कृपगे ॥ १२ ॥

R 6 i 128

कृप इत्यादिषु शब्दिषु आदे घृतो लिदिस्त्वं^३ भवति । तम् तदो^४ ।
हितम् ॥

भार्या । स्नानम् । कष्टम् ।

र्यस्रष्टा रिञ्चसिनसिटा क्वचित् ॥ १३ ॥

He iv 314.

र्य स्त ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य रिञ्च सिन सिट इति क्वचित् भवन्ति^५ ।
भारिञ्चा । सिनाम् । कसिट^६ । क्वचिदिति ज्ञानानुसारेण । अय्यो । मुसा ॥
अथ तिङन्ते विशेष ॥

तडिजेचो^७ ॥ १४ ॥

He iv 318,
319

इजेचोस्तद्भवति^८ । हसति । हसते ॥

दय्यो यक ॥ १५ ॥

He iv, 315

यक इत्य इति भवति । हसिष्यते ॥

कृजो डीर ॥ १६ ॥

He iv, 316

कृज परस्य यको डिदीरो^९ भवति । कीरते ॥
कृजुटो ।

^१ xix, 10

iv 63

^३ ii 4

^४ xx 3

^५ रिचुसिनसिटा र्य स्त ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य भवन्ति क्वचित् T

^६ कसिट R and T ^७ तडिजेचो R and T ^८ xiv 1 Pā i 1, 46

^९ iv, 7

He iv 324

न प्रायोमुक्तादिच्छलपद्मम्यन्तसूत्रोक्तम् ॥ ४ ॥

प्रायो लङ्गयचर्ज्यादिमा¹ कन् यद्गमीमुधाशावसप्तपणै² इत्यनेनोक्त
न भवति । इति तकारस्य लुङ्ग³ भवति पकारस्य चत्⁴ घ । पणिपतन ।
डसो ।

He iv 325

उसेस्तोनुगत⁵ ॥ ५ ॥

अकारात्परस्य डसे शिती⁶ तो तु इत्येती भवत । पणिपतनातो⁷ ।
पणिपतनातु⁸ ॥

शनिशब्दस्य भेद । शोस्सलिति⁹ सत्रो न प्रायोमुक्तादिति¹⁰ निषिधे ।

He iv 309

गपोस्स ॥ ६ ॥

गपो सो भवति । ससो । सघुदी शीरसेनीवस्त्रावात्¹¹ आर्त्ता¹²
वेत्यात्वे । ससिधा । पचे । समो । मसि ॥

तदिदशब्दयोभुतीधिकवचने ।

He iv 322

टा¹³ नेन तदिदमो ॥ ७ ॥

तदिदमोष्टावचनेन सह नेन इति भवति । नेन ।

He iv 322

नाए स्त्रियाम् ॥ ८ ॥

स्त्रिया¹⁴ तदिदमोष्टावचनेन सह नाए इति भवति । नाए ।

राजन्शब्दस्य भेद । समुदा । न इति¹⁵ मत्वे । भो राज । भो राज ।
प्रसादी ।

He iv 304

राज्ञो ज्ञो वा चिञ्¹⁶ ॥ ९ ॥

राजञ्छब्दे ञ्स्य चिञ्¹⁶ इति वा भवति । राचिभो भञ्सु । राञ्जे
भञ्जस्त्रियाद्य ।

अथ प्रातिपदिकावस्थायाम् ॥

मन्यु । पुण्यम् । प्राञ्ज । व्यस्यसञ्ज्ञा ऋ¹⁷ । मञ्जृ । पुञ्ज । पञ्जो ।
यादृश । तादृश । अन्यादृश ।

¹ iv 26 = Trn 1, 3 8 Trn 1, 90 ² See note 1
⁴ iv 62 = Trn 1 3 55 ³ पणिपतन R ⁶ शु शिती T
⁷ ii 5 ⁵ पणिपत R ⁸ iv 23 = Trn 1 3 87 ¹⁰ मुक्तादिति
R and T xx 4 ¹¹ नीवस्त्रात् R xx 1 ¹² आ सो
R and T, xviii 11 ¹³ टा Trn तटा R and T ¹⁴ T om
this word ¹⁵ xviii 8 ¹⁶ चिञ् Trn चिञ् P चिञ् T ¹⁷ xix 10

दुस्तिर्यादृशगे ॥ १० ॥

He iv, 317

यादृशादियु दृ इत्यस्य तिर्भवति । यातिसो । तातिसो । न्यस्यज्ञां
अरिति^१ अरि । अम्भातिसो ॥

कमलम् । लो ऊ इति^२ ऊलम् । कमऊ ॥

हृदयम् ।

य पो हृदये ॥ ११ ॥

He iv 310

हृदये यस्य पो भवति ।

इल् कृपगे ॥ १२ ॥

He i, 128

इल् इत्यादियु शब्दियु आदे अतो लिदित्त्वं^३ भवति । तल तदो^४ ।
हितम् ॥

भाया । खानम् । कष्टम् ।

र्यस्रष्टां रिश्रसिनमिटा क्वचित् ॥ १३ ॥

He iv, 314

य क ए इत्येतेषां यथासंख्य रिश्र मिग सिट इति क्वचित् भवन्ति^५ ।
भारिशा । सिगा^६ । कसिट^७ । क्वचिदिति लक्ष्यानुसारेण । अय्यो । मुसा ॥
अथ तिङन्ते विशेष ॥

तडिजेचो^८ ॥ १४ ॥

He iv, 318
319

इजेचोमहभवति^९ । इसति । इसते ॥

इय्यो यक ॥ १५ ॥

He iv, 316

यक इय्य इति भवति । इसिय्यते ॥

कृजो डीर ॥ १६ ॥

He iv, 316

कृज परस्य यको ढिदीरो^{१०} भवति । कीरते ॥

कृमुटो ।

^१ xix 10

^२ iv, 63

^३ ii 4

^४ xx, 3

^५ रिश्रसिनमिटा र्य स ए इत्येतेषां यथासंख्य भवन्ति क्वचित् T

^६ कसिट R and T ^७ तडिजेचो R and T ^८ xiv, 1 Pa 1, 1, 46

^९ iv, 7

II 17 370

एय्य एव भविष्यति ॥ १७ ॥

भविष्यति इति चो^१ स्थाने एय्य इत्ययमेव भवति । न तु भिरित्यादि^२ ।
इमेय्य । भवेय्य ॥

II 17 312

क्ता तून ॥ १८ ॥

क्ता तूनमापद्यते । हसितून । हसितून ॥
दृष्टा ।

II 17 312

दृष्टा^३ ददूनत्पूनी^४ ॥ १९ ॥

कृतदृष्ट^५ क्ता दूनत्पूनावापद्यते । ददून । ददून ॥
इति पेशाधीविभाग ॥

TWENTY FIRST SECTION

अथ चूळिकापेशाधी ॥

नरगन्दस्त्र भेद ।

II 17 328

जेय प्राग्वत् ॥ १ ॥

चूळिकापेशाद्यामुक्तादव्यत प्राग्वत् प्राक्तनपेशाधीवद्भवति । इति
पेशाधीवद्भावात् नो नष्टो पेशाद्यामिति^६ नन्य न ।

II 17 370

रो लस्तु चूळिकापेशाद्याम्^७ ॥ २ ॥चूळिकापेशाद्या^८ रेफस्य सत्य तु^९ भवति । नष्टो । नरो ।

II 17 3 5

गजददवघभूदधभा कचटतपखछठथफाल्^{१०} ॥ ३ ॥

गजहादीनां कचटादयो नितो^{११} यथासख्यं भवन्ति । नगरम्
नकल । रात्रा । राषा । मण्डमम् । सटम् । सदा । सतमो । बालक
पालको । मेघ । मितो । निश्वर । मिच्छन्तो । गादम् । फाठ । मधुरम्
मधुर । भगवतो । फकवती ॥

इति चूळिकापेशाधीविभाग ॥

^१ xiv 1 ^२ xviii 21 ^३ दृ Tri^३ ^४ दृ Tri^३ and Tri^३
^५ दृ Tri^३ ^६ दृ Tri^३ ^७ Ic कृत दृष्ट यस्य स ^८ cx 2
^९ चूळिका Tri and T ^{१०} 3 ^{११} फाल Tri फल R and T
^{१२} 11 4 ^{१३} चूळिका T

TWO-TH SECOND SECTION

अथापधशविभाग ¹ ॥

अकारान्त पुष्टिद्वयमुर्मुखशब्द । प्रायोऽपधश्च इति वर्तमाने ।

शीरसेनीवत् ॥ १ ॥

He iv, 4

अपधश्चे प्राय शीरसेनीवत्कार्यं भवति ।

अचोऽस्तवोऽस्त्री कस्तथपफा गघटधवभान् ॥ २ ॥ He iv 39

अथ परे अस्तवोऽभादी² वर्तमाना क ख त य प फ इत्येते ग घ द ध य भ इत्येताः प्रायो यथासंख्यमापद्यन्ते । शीरसेनीवत्त्वापेन प्राप्तवत्त्वावात्³ नवरामधयेति⁴ रेफलोप । अथ वाक्यविभक्त्यपेक्षया मकारस्यादित्त्वानादित्वे संभवत । तच्च यद्गानादित्वाङ्गीकारस्तदा ।

तु मो दुम् ॥ ३ ॥

He iv, 39

अथ परोऽसमुक्तीऽभादी⁵ वर्तमाने मकारो दित्⁶ वत्त्वापद्यते⁷ । दित्त्वात्त्वानुनासिकोच्चार⁸ । स्वार्थे तु अयेति⁹ य । शेषादेशस्येति¹⁰ द्वित्वम् । चतुर्ध्वज¹¹ । इति स्थिते ।

अडडडुल्लास्स्वार्थिककलुक्¹² च ॥ ४ ॥

He iv 429

नाम्न परतो अ इति¹³ द्विती¹⁴ अड उल्ल¹⁵ इत्येती च प्रत्यया भवत । तत्सन्निधौनेन स्वार्थिकस्य कप्रत्ययस्य लोपश्च ।

तद्योगजाश्च ॥ ५ ॥

He iv 430

अडडडुल्लानां¹⁶ योगभेदेभ्यो ये¹⁷ जायन्तेऽडड इत्यादयः प्रत्यया तेऽपि स्याथ प्रायो भवन्ति । योगभेदजाश्च । अडड । डडश्च¹⁸ । अडुल्ल ।

¹ अथापधश्च 1 Tom अथ ² अस्तवः 3 अचोः 4

⁵ २१११ 2 ⁶ iv, 32 ⁷ दित् R and T ⁸ तु ॥ 3

⁹ ॥ 6 ¹⁰ २११ 107 ¹¹ iv 4 ¹² चतुर्ध्वज R चतुर्ध्वज F

¹³ अड for अ R and T, ¹⁴ अडुल्ल Tri¹⁵ ¹⁶ अडुल्ल Tri¹⁷ and F

¹⁸ Thus Tri, R and Tom अ इति ¹⁹ ॥ 7 ²⁰ अड उल्ल Tri

अडड डडुल्ल R अडड अडुल्ल 1 ²¹ अडडुल्लानां P and F

²² Thus Tri R and Tom ये ²³ अडडश्च R and T

दुत्तय । दृढदुत्तय । दुत्तय । अदृढदुत्तय । अदृढदुत्तय । दृढदुत्तय ।
 दुत्तयदृढ । अदृढदुत्तय । दुत्तयदृढ । इति द्वादां भवति । तत्र
 द्वादां नो उकारानां मध्यमांतिः किं पुनरेवेतादृशस्य^१ श्रुतिता
 द्वादांमध्यमादिरस्यापि ममवासीय । प्राचीयद्वादेतेषामभावे
 साधितं ३^२ । पठे तदभाषय । प्राचीयद्वादेतेषामभावे
 साधितमिति^३ इति । मदास्यादिरप्ये^४ वत्तदिति^५ न
 भवति । गी ।

XXI ८५

ओत्ती^१ मुसि तु^२ ॥ ६ ॥

पुर्विद्धिः कारण्यं नो परं चोत्त तु^३ भवति । पठे ।

XXI ८५

स्वम्यत उत्त ॥ ७ ॥

स्वमा परयोऽकारण्यं चकारी भवति ।

XXI ८५

सूस्सो ॥ ८ ॥

सुत्त प्रथमा । अत द्वितीया । तयोर्नित्यं भवति । अदृष्टपक्षो^१ ।
 पदुष्टपक्षो । द्वितीयाभावे^२ । अदृष्टपक्षो^३ । अदृष्टपक्षो^४ । अदृष्टपक्षो^५ ।
 अदृष्टपक्षो । अदृष्टपक्षो^६ । अदृष्टपक्षो । प्राचीयद्वादेतेषामभावे^७ ।
 अदृष्टपक्षो । मध्यमाभावे^८ । अदृष्टपक्षो^९ । अदृष्टपक्षो^{१०} ।
 द्वितीयाभावे । अदृष्टपक्षो^{११} । अदृष्टपक्षो । अदृष्टपक्षो^{१२} । अदृष्टपक्षो ।

^१ दुष्ट R and T ^२ संक्षिप्तं १ ^३ xii, 107 ^४ xii 2
^५ xi, 1 ^६ See the commentary on xii 2 ^७ xii 3
^८ ओ मी Tr and Tr^१ ^९ ओ मी मुसि Tr^१ ^{१०} 11 3
^{११} P and T om this word In accordance with xii 3 all
 the e forms of अदृष्टपक्षो in which the m is replaced by r ought
 to be written with an *anunāṭa* In the following list six of
 the twelve possible forms are referred to twice each ^{१२} 11, 3
^{१३} अदृष्टपक्षो I, T om it ^{१४} P om this word ^{१५} अदृष्ट R
^{१६} अदृष्ट R, T om this word ^{१७} xii 2 ^{१८} xii 3
^{१९} I om this word R adds once more मध्यमाभावे
^{२०} अदृष्टपक्षो T ^{२१} अदृष्ट I and T ^{२२} T om this word

चतुमुघञो । चतुमुघञो । इति खस्य घत्वे¹ द्वादश भेदा । हत्वे² ।
चदुमुहञो । इत्यादयो³ द्वादश । प्रायोयहणात्मस्य अथये । चदुमुघञो⁴ ।
इत्यादयो द्वादश । इति षट्चिञ्जेदा⁵ । पथे उकारेऽथैव⁶ चदुमुघञ ।
इत्यादयो द्वादश द्वादश । इति षट्चिञ्जेदा । एव चदुमुघञो ।
चदुमुघञु । इत्यादय । चदुमुघञो⁷ । चदुमुघञु⁸ । चदुमुघञो ।
चदुमुघञु । इत्यादय । चदुमुघञो⁹ । चदुमुघञु¹⁰ । इत्यादय ।
चदुमुघञो । चदुमुघञु । इत्यादय । चदुमुघञो¹¹ । चदुमुघञु ।
इत्यादय । चदुमुघञो । चदुमुघञु । इत्यादय ।¹² चदुमुघञु ।
चदुमुघञु । इत्यादय¹³ । इति प्रत्येक¹⁴ क्षामप्रतिभेदा । इति
योगायोगयोर्भेदानामशीत्यधिक सहस्रं समवति ।

दिहौ मुपि ॥ ९ ॥

Ms iv, 330

मुपि परे अन्त्यस्य दीर्घह्रस्वी प्रायो भवत । इति प्रायोयहणादुका
राभावे¹⁵ दीर्घे¹⁶ । चदुमुघञा । इत्यादय षट्चिञ्ज¹⁷ षट्चिञ्जेदा ।
इति चत्वारिंशदधिकानि पञ्च शतानि । प्रायोयहणादुकारादीनामभावे
पूर्ववदीकारोकारयो¹⁸ । चदुमुघो । चदुमुघु । इत्यादयो क्षामप्रतिभेदा ।
तत्रय दीर्घे । चदुमुघा । इत्यादय षट्चिञ्ज¹⁹ । इति चतुर्मुखस्यस्य सौ
परे अष्टाविंशत्यधिकसप्तशताधिक सहस्रं²⁰ भेदानां समवति²¹ । मकारस्या
द्वित्वपथे खस्य घत्वे ह्रस्वस्य अथयेषु । चदुमुघञो । चतुमुघञो²² । चतुमुघञो ।
चदुमुहञो । चतुमुहञो²³ । चतुमुहञो । चदुमुहञो²⁴ । चतुमुहञो ।
चतुमुघञो । उकारेऽथैव चदुमुघञ । इत्यादयो नव नव । एव
चदुमुघञो²⁵ । चदुमुघञु²⁶ । इत्यादयो नव नव भेदा । इति योगा
योगयो सप्तत्यधिक शतद्वयम् । दीर्घे । चदुमुघञा । इत्यादयो नव नव

¹ xxii, 2, द्वित्वे T

² vi 1

³ चदुमुह इत्यादिका 1

⁴ चदुमुघञो R, *खयो T

⁵ R om भेदा

⁶ xxii 7

चदुमुघञो R

⁷ चतुमुघञो P

⁸ चतुमुघञो T

⁹ चतुमुघञु T

¹⁰ चतु* R ¹¹ R adds चदुमुघञुञञ । इत्यादय । ¹² R om this

word ¹³ xxii 7

¹⁴ *भावदीर्घा T

¹⁵ T om this word

¹⁶ xxii 6 and 7

¹⁷ *चिञ्जता R

¹⁸ 1080 + 540 + 72 + 36 =

1728 ¹⁹ *यति T

²⁰ *मुघञो P

²¹ *मुघञो R

²² चतु* R

²³ चतुमुघञो T चदुमुघञो । चदुमुघञो P

²⁴ चदुमुघञु R,

चतुमुघञु T

भिदा । इति पञ्चविंशदधिक शतम्^१ । अष्टदशभावे । चदुमुषो ।
चदुमुषु । इत्यादयोऽष्टादश भेदा । तत्रैव च दीर्घं । चदुमुषा । इत्यादयो
भव । इति द्वाविंशदधिकानि चत्वारि शतानि^२ भेदानां संभवानि ।
एवमष्टादशभवेन प्रतिशब्दमनेके भेदा संभवन्ति । त एते प्रसिद्धिपञ्चन
प्रयोज्या । न अष्टदशद्वय सर्वेऽपि सप्तकाणि प्रसिद्धा । क्वचित्क्वचित्क्वचि
त्क्वचित् । तथा क्वचिदीकारोकारावेव प्रसिद्धी । क्वचिद्दीर्घ एव ।
क्वचिदुभयमपि । असि । मुससोरिति^३ लोप । चदुमुहा । इत्यादि ।
मबोधने असि । मुससोरिति^३ लोपे प्राप्ति ।

XXII 1v 346

हो जस आसन्ये^४ ॥ १० ॥

आसन्ये वर्तमानात्प्रातिपदिकात्परस्य असो हो इति भवति ।
चदुमुहहो । अमि । खम्यत उदितुत्त्वम्^५ । मुससोरिति^३ लोप ।
चदुमुहा । चदुमुहो । नृतोधिकवचने ।

XXII 1v 349

टो शानुस्वारौ ॥ ११ ॥

अत परस्य टावचनस्य शानुस्वारस्य भवति ।

XXII 1v 353

टि ॥ १२ ॥

टावचने परे अत एकारो भवति । चदुमुहे^६ । चदुमुहेण । भिसि ।

XXII 1v 347

हि^७ भिस्सुपो ॥ १३ ॥

भिस्सुपोहि भवति ।

XXII 1v 355

ए भिसि ॥ १४ ॥

अकारस्य भिसि परे एत्त तु^{१०} भवति । चदुमुहेहि । चदुमुहहि ।
चतुर्थेकवचने । डेसो डमिति^{११} डस्^{१२} ।

^१ T om the eight last words टावभावे T ^२ अधिकवत्ता
रिशच्छतानि T 270 + 135 + 18 + 9 = 432 ^३ XXII, 8
असामन्ये Tr ^४ T om उद्द XXII ११ ^५ XXII 8 ^६ हे R
^७ हि Tr ^१ and Tr ^२ ^{१०} II 3 ^{११} IV 17 ^{१२} डम् T

सुस्सुहो डस ॥ १५ ॥

Hs 1v

अत परस्व डम सु स्सु हो इति त्रय आदेशा भवन्ति । चदुस्सुहमु ।
चदुस्सुहमु । चदुस्सुहो । आसि ।

आमो ह ॥ १६ ॥

Hs 1v

अकारात्परस्यामो ह भवति । चदुस्सुहह । प्राचोयहणादिपामभावे ।

डमो लुक् ॥ १७ ॥

Hs 1v

पठोविभक्ति प्राचो लुगभवति । चदुस्सुहा । चदुस्सुह । डसी ।

डसेर्हेहू ॥ १८ ॥

Hs 1v

अकारादुत्तरस्य डसे हे ऊ^१ इत्येती भवत । चदुस्सुहहे । चदुस्सुहऊ^२ ।
असि ।

भ्यसो हु^३ ॥ १९ ॥

Hs 1v

अकारादुत्तरस्य भ्यसो ऊ^३ भवति । चदुस्सुहऊ^३ । डी ।

डिनेच्च ॥ २० ॥

Hs 1v

अकारस्य डिना सह इकार एकारस्य भवति । चदुस्सुहि । चदुस्सुहे ।
मुपि । हि भिस्सुपोरिति^४ हि । चदुस्सुहहि ॥

सर्वशब्दस्य भेट ।

अनुसाहावन्यथासर्वी ॥ २१ ॥

Hs 1v, 415

अन्यथा सव इत्येती अनु साह इति यथासंख्य भवत । साही^५ ।
साऊ । इत्यादि पूर्ववत् । डसी ।

डसिर्ही^६ ॥ २२ ॥

Hs 1v

सर्वादेरकारान्तात्परस्य डसेहामिति भवति । साहहा । डी ।

^१ ॠ T^१ ^२ ऊ Tr^१, ऊ R and T ^३ ऊ R and T ^४ xxi, 13
^५ माहृत् R ^६ डसिर्ही Tr^१ and Tr^२, डसिह Tr^२, डसिर्ही Tr^३,
डसिहाम R and T

डीतस्त्रियाम्¹ ॥ २९ ॥

Hs iv 43

स्त्रीलिङ्गात्परयोऽसुश्रसो² इति तद्योगजायेति³ सूत्रद्वयविहितप्रत्यया
नात्परो डीप्रत्ययो⁴ भवति । टिनोप । अतडी । प्रथमाद्वितीययो
सुससोरिति⁵ नोप । जसुश्रसो ।

उदोती जशम् ॥ ३० ॥

Hs iv 34

स्त्रीलिङ्गात्परयोऽसुश्रसो प्रत्येकमुदोती भवतो नोपापवादी⁶ ।
अतडीउ । अतडीओ । टाड्यो आदि चतुष्टयम्⁷ । अतडीअ । इत्यादि ।
भिसि । हि भिसुपो⁸ । अतडीहि । चतुर्थेकवचने ।

डसुडसी हे⁹ ॥ ३१ ॥

Hs iv 35

स्त्रीलिङ्गात्परौ डसुडसी हे इत्यादेशमापयेति । अतडीहे ।
जसावयेतदेव रूपम् । आभि ।

हुमाभ्यसः ॥ ३२ ॥

Hs iv, 351

स्त्रीलिङ्गात्परयोराभ्यसोर्जं भवति । अतडीऊ । भवत्येतदेव रूपम् ।
सुपि । हि भिसुपो¹⁰ । अतडीहि ॥

तद्योगजान्तस्य¹¹ भेदः । असादेव शब्दाद्दुडप्रत्यये¹² छते । अतडअ ।
इति स्थिते । डीतस्त्रियामित्यस्य¹³ प्राप्ती ।

अदन्ताड्डा¹⁴ ॥ ३३ ॥

Hs iv, 432

अदुडदुल्लाना¹⁵ मध्ये योऽकारप्रत्ययः तदन्तो यस्ययोगजस्तदन्ता
स्त्रीलिङ्गादुडप्रत्ययो भवति । अतडअआ । इति स्थिते ।

¹ डित° Tri³ and R ² दुल्लाना R and T xxii 4 ³ xxii 0

⁴ डि° R ⁵ n 7 ⁶ xxii 6 ⁷ जशस Tri ⁸ xxii 11

⁹ v, 6 ¹⁰ xxii 1 ¹¹ दुमेहे Tri³ ¹² xxii 10 ¹³ xxii 5

¹⁴ xxii 1 ¹⁵ यामोदित्यस्य R xxii 29 ¹⁶ तट° Tri

¹⁷ अदुड R and T, xxii 1

Ms iv 433

इदतोऽति ॥ ३४ ॥

स्त्रीलिङ्गस्य योऽकारमय अति अकारमयये परे इकारो भवति ।
दिहोमुपोत्यकारमययम्^१ लोप । अतदिथा । प्रायोयहयादइहायभावे^२ ।

Ms iv 352

स्त्रिया नि^३ ॥ ३५ ॥

स्त्रीलिङ्गात्तात् पर दिवचन^४ भवति । आदेशा णादय स्युरित्यथ^५ ।
अताअ । अताया । अताए । अताए । इत्यादि । शेष पूर्ववत् ।
अकारान्तो नपुसर्कलिङ्गशब्द । कमलशब्द । कमलशो ।

Ms iv 353

इ नपि^६ ॥ ३६ ॥

नपुसकात्परयोअसशो इति तु भवति । तु मी इम्^७ । कर्षेन^८ ।
किशब्दम्भेद । इति ।

Ms iv 354

इसस्मृन् यत्तत्किम्ब^९ ॥ ३७ ॥

यत्तत्किम्बो इस मुगादेशन् भवति । शिप्तादीष^{१०} । कामु । पषे ।
काम । इत्यादि । इसी ।

Ms iv, 356

तु किमो डिहे ॥ ३८ ॥

किशब्दात्परो इतिदिदिहे^१ इति तु^२ भवति । किहे । पषे । कोस ।
इत्यादि । स्त्रीलिङ्गे ।

Ms iv 359

स्त्रिया इहे ॥ ३९ ॥

स्त्रीलिङ्गेयो यत्तत्किम्बो इसी इदिहे^३ इति तु भवति । कहे । पषे ।
कीए^४ । इत्यादि । शेष प्राकृतवत्^५ । यत्तदोरेवैव प्रक्रिया । तामु । जामु ।
जहे । तहे । कीए । इत्यादि । नपुसके तु स्वमो ।

^१ दिअइयापी P and T xxii 9 — °त्वाकार° I. xxii, 4
^२ डी Tri^१ डि Tri डि Tri^२, डे Tri^३, डि R and T
^३ दिवचन T ^४ १, 6 — This explanation of the Sūtra is at
variance with Tri iii 4 20 and Hc iv 3, 2 ^५ Thus Tri
R and T om नपि ^६ १ 3 ^७ इ R and T xxii 3
^८ कर्षेन R कर्षेन T ^९ Thus Tri R and T om the last
word ^{१०} १ 5 ^{११} १ 7 ^{१२} किहे R and T ^{१३} प्राकृतशब्दवत्
T xviii, 2

यत्तद्भुचु¹ स्वमो ॥ ४० ॥

Hs iv 360

नपुसको यत्तदा स्वमो परयोयथासख्य भु च इत्येतावापद्येते ।
भु । चु² । पद्ये । अ । त ॥

इदशब्दस्य भेद ।

इदम इमु³ नपुसके ॥ ४१ ॥

Hs iv 361

नपुसकस्येदशब्दस्य इमु इति भवति स्वमो परयो । इमु ।

इदम आअ⁴ ॥ ४२ ॥

Hs iv, 365

इदम सुपि परे आअ⁵ इति भवति । आअ⁶ । असशसो ।
आअ⁷ । इत्यादि ॥

एतदशब्दस्य भेद । स्वमो ।

एतदेहएहोएहु स्त्रीनृनपि⁸ ॥ ४३ ॥

Hs iv, 362

स्त्रीनिनृ पुल्लिङ्गो नपुसकस्य एतच्छब्द स्वमो परयोयथासख्य एह
एहो एहु इति भवति । एह । एहो । एहु । असशसो ।

जशसोरेड ॥ ४४ ॥

Hs iv 363

जसशसो परयो एड इति भवति । एड ॥

अदसशब्दस्य भेद⁹ ।

ओइ अदस ॥ ४५ ॥

Hs iv 364

अदसो जसशसो परयो ओइ इति भवति । ओइ ॥

युप्मदो भेद ।

सो युप्मदस्नुहु¹⁰ ॥ ४६ ॥

Hs iv 368

युप्मत्सो परे तुज¹¹ इति भवति । मुससोरिति¹² सजोप । तुज¹³ ॥

¹ •कुभु Tri¹ •धुतं Tri² •हुचु Tri³ •धुय R, •धुय T
यु R and T ³ इ Tri³ ⁴ आअ Tri, आय R and T
⁵ आय R and T ⁶ आअइ T Tom this word ⁷ Tom नृ
⁸ Tom the text and commentary of this Sūtra ¹⁰ •मुहु Tri,
•मुह R and T ¹¹ तुह R and T = २२१ ९

Hk iv 433

इदतोऽति ॥ ३४ ॥

स्त्रीनिङ्गस्य योऽकारस्य अति अकारप्रत्यये परे इकारो भवति ।
दिहा मुपीत्यकारप्रत्ययस्य^१ भोप । अतिदिभा । प्रायोयह्याटडडाभभाये ।

Hk iv 37

स्त्रिया डि^१ ॥ ३५ ॥

स्त्रीनिङ्गात्ताद्य पर दिवचन^२ भवति । आदिभा मादय स्युरित्य^३ ।
अताय । अताभा । अताइ । अताए । इत्यादि । शेषं पूर्ववत् ॥
अकारासो नपुसकनिङ्गशब्द^४ । कसनाशब्द^५ । करणसौ ।

Hk iv 33

इ नपि^१ ॥ ३६ ॥

नपुसकात्परयाप्रसप्तमो इ इति तु^२ भवति । तु सो कुन^३ । कर्वेन^४ ।
किशब्दस्य भद । डमि ।

Hk iv 358

उसस्मृग यत्तत्किभ्य^१ ॥ ३७ ॥

यत्तत्किभ्यो डम मुगादेशेषु भवति । शित्वादीय^२ । कानु । पचे ।
काम । इत्यादि । डसो ।

Hk iv 36

तु किमो दिहे ॥ ३८ ॥

किशब्दात्परो डमिदिदिहे^३ इति तु^४ भवति । किहे । पचे । कीस ।
इत्यादि । स्त्रीनिङ्गे ।

Hk iv, 359

स्त्रिया डहे ॥ ३९ ॥

स्त्रीनिङ्गेभ्यो यत्तत्किभ्यो डसो डिदहे^१ इति तु^२ भवति । कहे । पचे ।
कीए^३ । इत्यादि । शेषं प्राकृतवत्^४ । यत्तद्दोरेपेव प्रक्रिया । तामु । आमु ।
अहे । तहे । कीए । इत्यादि । नपुसके तु स्वसो ।

^१ डिअहस्यापी० R and T xxii 9—०त्याकार० R ^२ xxii 4
^३ डो Tri^१, डि Tri^२ हि Tri^३ डे Tri^४, डि R and T
^४ दिवचन 1 ^५ v 6—This explanation of the Sūtra is at
variance with Tri iii 4 20 and Hk iv 3, 2 ^६ Thus Tri,
R and Tom नपि ^७ 3 ^८ इ R and T xxii, 3
^९ कर्वेन R कर्वेन T ^{१०} Thus Tri R and Tom the last
word ^{११} ii 5 ^{१२} iv, 7 ^{१३} किए R and T ^{१४} प्राकृतशब्दवत्
T xxiii 2

Hs iv 363

तुम्हेतुम्ह^१ जग्गसो ॥ ४९ ॥

असगमा परयोयुष्मदतुम्हे तुम्हर इति भवत । तुम्हे । तुम्हर ।
अमि ।

Hs iv, 3 0

अटा एततड ॥ ४८ ॥

दि चे टा इत्येती सह युष्मद एर तद इति भवत । एर । तद ।
टापचनेऽप्येते एव रूपे । मिति ।

Hs iv 3 1

भिसा तुम्हेहि ॥ ४९ ॥

युष्मदा भिसा सह तुम्हेहि इति भवति । तुम्हेहि । अमि ।

Hs iv 3 ०

तुम्हुतुम्हत^१ डसिडसा ॥ ५० ॥

युष्मदो डमिना डसा च सह तुम्हु तुम्ह तत^२ इति चयो भवति ।
तुम्हु । तुम्ह । तत । अमि ।

Hs iv 3 2

तुम्हहमांभ्यसा^३ ॥ ५१ ॥

युष्मदामा भ्यसा च सह तुम्हहमिति भवति । तुम्हह । हमां डसत् ।
भ्यसांभ्यत् । डा । अटा एतत^४ । एर । तद । सुपि ।

Hs iv 3 14

सुपा तुम्हासु ॥ ५२ ॥

युष्मासुपा सह तुम्हासु इति भवति । तुम्हासु ।
असदो भेद । मी ।

Hs iv 3 15

सी हउ ॥ ५३ ॥

अपासी परे हउ इति भवति । हउ ।

Hs iv 3 16

अम्हदमम्हे जग्गसो ॥ ५४ ॥

असदो असगमो परयो अम्हर अम्हे इति भवत । अम्हर ।
अम्हे^५ । अमि ।

^१ 'तुम्हे Tri' 'तुम्हर Tri and Tri' ^२ I or तुम्हु Tri^३
reads तुम्ह R and T तुम्हासु for तुम्ह Tri^३ तुम्हु
T तुम्हु for तत Tri^३ तुम्ह ^४ 'मांभ्यसमां Tri' ^५ 'अम्हे
^३ T om the words भवति to इति in the next Sūtra ^४ 'अम्हे
अम्हउ T

मड' द्यटा ॥ ५५ ॥

Ms iv 377

डि अ टा इत्येति सहासदो मड इति भवति । टावचनेऽप्येतदेव
ह्यम् । भिसि ।

भिसा अम्हेहि^३ ॥ ५६ ॥

Ms iv, 378

असादो भिसा सह अम्हेहि इति भवति । अम्हेहि । डसि ।

डसुडसिना महुमञ्जु ॥ ५७ ॥

Ms iv 379

असादो डसा डसिना च^४ सह मज्ज मञ्जु इति भवति । मज्ज ।
मञ्जु । आनि ।

अस्मदोऽम्हह ॥ ५८ ॥

Ms iv 380

असादामा असा च सह अम्हह इति भवति । अम्हह । डसा
डस्यत् । अस्याम्सत् । डी । मर द्यटा^५ । मर । मुपि ।

सुपा अम्हामु ॥ ५९ ॥

Ms iv 381

असाद सुपा सह अम्हामु इति भवति । अम्हामु^६ ॥

अथ प्रातिपदिकावस्थायां विशेष ।

दादेर्देहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशाम् ॥ ६० ॥

Ms iv 400

यादृगादीनां दादेरवधवस्य डिदेह^७ इति भवति । जेहो । तेहो ।
केहो । एहो ।

डडसोऽत^८ ॥ ६१ ॥

Ms iv 403

अदन्तानामेषां डिदरस^९ इति भवति । जरसो । तरसो । जरसो ।
जरसो ॥

^१ मर R ^२ द्यमटा R and T ^३ अहि P ^४ डसिना
हसा च I. ^५ XXII 61 ^६ iv 14 ^७ यादृगादीना
R and T ^८ डिदेहो P and 1, iv 7 ^९ इताम् Trs ^{१०} डरसो
I and I. iv 7

H3 iv 303

तुम्हेतुम्हड¹ जशशसो ॥ ४९ ॥

असशसो परयोयुष्मदमुम्हे तुम्हड इति भवत । तुम्हे । तुम्हड ।
अमि ।

H3 iv 30

उडुटा एडतड ॥ ४८ ॥

दि अ टा इति मह युष्मद एड तड इति भवत । एड । तड ।
टावधनेऽप्येते एव रूपे । भिसि ।

H3 iv 31

भिसा तुम्हेहि ॥ ४९ ॥

युष्मदो भिसा मह तुम्हेहि इति भवति । तुम्हेहि । इति ।

H3 iv 32

तुम्हुतुम्हतड² उसिडसा ॥ ५० ॥

युष्मदो इमिडा इमा च मह तुम्हु तुम्ह तड³ इति चयो भवति ।
तुम्हु । तुम्ह । तड । अमि ।

H3 iv 33

तुम्हहमाभ्यसा⁴ ॥ ५१ ॥

युष्मदामा भ्यसा च मह तुम्हहमिति भवति । तुम्हह । इमा इत्यत ।
भ्यसात्यत् । डी । ज्यडा एरतर⁵ । एड । तड । मुपि ।

H3 iv 34

मुपा तुम्हासु ॥ ५२ ॥

युष्मत्मुपा मह तुम्हासु इति भवति । तुम्हासु ।
अयमदी मेद । मी ।

H3 iv, 375

सौ हउ ॥ ५३ ॥

असशसो परे हउ इति भवति⁶ । हउ ।

H3 iv 376

अम्हडमम्हे जशशसो⁷ ॥ ५४ ॥

असदो असशसो परयो अम्हड अम्हे इति भवत । अम्हड ।
अम्हे⁸ । अमि ।

¹ 'तुम्ह Tri¹ 'तुम्हड Tri² and Tri³

For तुम्हु Tri²

read: तुम्ह, R and T तुम्हासु for तुम्ह Tri² तुम्हु Tri³ तुम्हु
T तुम्हु for तड Tri³ तड माभ्यसभ्याम् Tri⁴ xxi, 48

⁵ T om the words भवति to इति in the next Sūtra

⁶ अमि ।

अहउ T

मइ^१ व्यटा ॥ ५५ ॥

He iv, 377

इं अ टा इत्येते सहासदो मइ इति भवति । टावचनेऽप्येतदेव
म । भिसि ।

भिसा अम्हेहि^३ ॥ ५६ ॥

He iv, 378

असदो भिसा सह अम्हेहि इति भवति । अम्हेहि । डसि ।

डसुडसिना महुमञ्जु ॥ ५७ ॥

He iv, 379

असदो डसा डसिना च^१ मह मङ्ग मञ्जु इति भवति । मङ्ग ।
महु । आनि ।

असदोऽम्हह ॥ ५८ ॥

He iv 380

असदामा भ्यसा च मह अम्हह इति भवति । अम्हह । डसो
सह । भ्यस्याम्ह । डी । मइ व्यटा^१ । मइ । सुपि ।

सुपा अम्हामु ॥ ५९ ॥

He iv, 381

असद सुपा सह अम्हामु इति भवति । अम्हामु^६ ॥
अथ प्रातिपदिकावस्थाया विशेष ।

दादेडेहो यादक्तादक्कीदगीदशाम् ॥ ६० ॥

He iv 402

यादृगादीनां दादेरवयवस्य डिदेह^९ इति भवति । जेहो । तेहो ।
जेहो । एहो ।

डडसोऽत^९ ॥ ६१ ॥

He iv 403

अदन्तानामेषां डिदहस^{१०} इति भवति । अदसो । तदसो । कदसो ।
अदसो ॥

^१ मइ R
डसा च R
R and T
R and T

अमटा R and T
^३ XII ७६
^९ डिदेहो R and T, 11 7
11 7

^३ अहि L
^६ 11 14
^९ डताम् Tr

^४ डसिना
यादृगादीनां
^{१०} अदसो

गुवादिर्विवा ११॥

गो गणपर १ ७

गङ्गधेय ११॥ १

घञि वा १॥ २७

घेनुतप्यक्रासु सहि ११॥ ७

ङमो लुक् ११॥ १७

ङमसुग यनक्तिभ्य ११॥ १७

ङमिहा ११॥ २१

ङचिषो हि ११ २१

ङमेहेह ११॥ १८

ङमेमशाभिषे १ ६

ङमेरसुक ११ २३

ङसेक्षीगुगत ११ ७

ङसोऽस्त्रिषां मर ११ १८

ङसदसिटां गोलीङण ११ २१

ङमङसिता मङमङ्गु ११॥ १७

ङसङमो हि ११॥ ७

डिटाभ्यां तुमएतइतएतुमाइतुमे
१ ७

डिनेय ११॥ २०

डिरिष्ठाडहिडाना कामे ११ १०

डिडे ११ ३१

डिमिह ११ १०

डिसो डम् ११ १७

डेरपस्त्रिम् ११ १७

झटा एतइ ११॥ ४८

चतुरो जशसर्वा चतुरोचत्तारो
चत्तारि ११ १

चतुरो वा ११ ७

चिष्टिष्टम् ११॥ १७

छगमिष्यमासाम् ११॥ २४

छस्य युष्मदादेडार ११॥ ७२

छायायां होऽन्तासी ११ ८७

छिदिभिदो न्द ११ २

छोऽन्तादा य ११॥ ८

जययो य ११॥ ११

जग्यगोरेह ११॥ ४१

जग्यसदसिडसां गोश ११ २०

जसा भेतुम्भेतुम्भेतुम्भेतुम्भ १ २

जाणमुष्ठी य ११॥ ९

जी व्रजे ११॥ १०

ज्याज्जि ११॥ १०

जायो ११ १६

जो जीऽविज्ञाने ११ १०

जो जीऽभिज्ञादा ११ १७

जिम्मी मिलीहरे ११ ३

डाडिडसाम् १ ७

डा नेग तदिदमी ११ ७

डापो डे १ ४

डा भेतिदेदितुमनुम १ ७

डासमि य ११ ११

टि ११॥ १२

टो ड ११ ५७

टो डेणल् ११ १३

टो या ११ ७२, ११ २३

टी णानुस्वारा xxii, 11

टी वात्मनो लिङ्गानुसारा vii, 27

ठढी मध्ये xii, 76

डहमीऽत xxii 61

ड च्चदन्तात् iv, 68

डच्च् इतिगम इजादी हिलुक च
वा xiv, 10

ड मेम्हान्तत xiv 13

डवो चत iv, 61

डीतस्त्रियाम् xxii 29

डुमभडमभाल् भुव v 13

डिचुलडेवडावियत्त्रियति च व्या
देवतुप xxii, 62

डेरी वत्तचर्यमान्दर्ये च xii 71

डीच्च् वचिमुचिचदिशुभज xiv
12

डो तद् xii 31

डोमुका तु सयुदे ii 10

डिरादृते xii 39

णद्वेषचिचच्च एवाये xiii 16

ण मन्वये xiii 14

णप्पण्णी च xvi, 7

णशाम iv, 20

णिजटेदावाये xi 1

षेचम्हेह्यम्हाह्यम्हेचम्ह भिमा
xi, 8

षे च शमा xi 5

षोणाडिप्विदना अ vii 21

षो वातिमुक्तके xii 3

षो शमय iv 51

षो हय विजिपूयुधूलुङ्गलूभ
xiv 16

षहृष्ट सख्याया चामोऽविशतिगे
ix 67

त वाक्योपन्यासे xiii 11

तद्विजेयो xi 14

तदिदमेतदा सेशि तु डमाना
xii 16

तबीगजाय xiii 5

तद्वत्तयय iv, 61

तव्याभे v 12

तन् तदो xi 3

तस्यान्तोता xiii 13

तस्मा सोऽग्नीवे तदय vii 29

ता दूो दृश xvii, 7

तादर्थ्ये डेसु xii 109

तावति खोर्वा xiii 11

तिड iii 6

तिडालि xiv, 23

तिणि वे iv 68

तो वे ix 59

तोचि द्युम् xii, 9

तु किमो डिहे xiii 36

तुञ्जुतुधतत डसिडसा xiii 50

तुतुर डिन्ऱसी २ 12

तु युहयतो xii 60

तुब्धतहितोतुय्क दमिना २ 11

तुब्धोब्धोव्धतरतुह्नुतुम्हनुषगु

सतुमेनुमाइनुमोदेतेदिनुइए

दमा २ 9

तुमनुभाणतुता २४ xiii 1

तु मो इम् २४ 3

तु मी २४ 11

तुम्हहमाभ्यमा xxii ७1

तुम्हेतुम्हह वरगमी २४ 47

तुवतुमनुहनुब्ध २ 10

तुवरजचडी खरे २४ 72

तु विकल्पे 11 1

तु समुत्थादो xiii 8

तुमोऽणञ्ज २४ 61

तिजादो xii 74

तोऽप 11 12

तो डो रधारब्धे तु २४ 77

त्ये डेन vii 36

त्योऽधैति xii 46

चतसि च किमो न्क xii 4

खतनी प्यणम् २४ 63

खदुत उपरिगुहके xiii 2

खनत xii 11

खलोम्हहोम्ह ममोमिना xii

27

खय्य तु डिमात्तयो xii 106

खाडुहो डस २४ 4

खिजासिड xiv 32

खोऽवापोता xiii 28

यधमित्याहचो xii 4

यो ध xvi 6

ययत्तप्यामनिचले xiii 11

दम्बख गीरमेय्यामलीचोऽम्बो

xiii 6

दादेदेहो यादुक्तादुहोदुमीदुगाम

xxii 60

दिकमाधुपि xii 11

दिर्दोष 1 1

दिदातोदुदसी 1 22

दिवा भूमि 1 28

दिहो मिचले xii 91

दिहा सुपि २४ 9

दीघात २४ 7

दीसन दृगे xvi 10

दुरो रनुकि तु xii 101

दुलियादृशने २४ 10

दृष्टेऽरि मा २४ 40

दृशि टक्सकक्षिपि xii 12

दृष्टेर्दावद्वत्तावदसा xvi 15

दे समुप्योकरणे च xiii 21

देत्यादा xii 1

दिवनेषु 1 39

दोणिदुवेवेणि द्वे 1 55

दोत्तो तम xiii 9

दोदोऽनुताहीत्तम क मसि

xii 32

दोषु टादो च 1 36

दध्यर्था न्क xii 24

द्वितीय कु 1 7

द्विभोषप्रवामिषु १५, 44
द्विवचनस्य यङवचनम् १५, 8
द्वे गमिणे ५१५, 18
द्वोद्वारे ५११, 19

धनुषि वा १५ 3
ध्रुवो ध्रुव ५११, 28
धियं र ५११, 49
धी दह अद् ५११, 19
ध्यहोर्नञ् ५११, 6५

न ११, 47
न त्य ५११, 17
न प्रायोऽनुष्ठादिच्छन्पटशम्यन्तम्
चोक्तम् ५५ 4
न यण १११, 3
न वा तीघदु ल्दक्षिणदीर्घे
५११, 8
न वाच्ययोरत्वातादी ५११, 25
नाए स्त्रियाम् ५११, 8
नातस्या १ 7
नात्स्वमे ५११, 12
नाम्नि डर १५, 70
नाव्याव १ 18
निकषरूपटिकाचक्रेषु ह ५११, ५५
निदुरि वा ५११, 160
नीयोस्वमे वा ५११, 11
नृनपि ङमिदक्षी १५ 61
नेसदेमञ्ज ५११, 20
नो नगो पिशाच्याम् ५५ 2

न्यो म ५११, 59
न्यल्लञ्जां नृ ५१५, 10
पक्षाङ्गाग्न्नाटे तु ५११, 61
पद्मदशदत्तपद्याश्रुति ङ ५११, 67
पम्तगृह्णी दृशियङो ५५११, 67
पुसि मुना त्वय स्त्रियामिमिषा
५११, 12
पुसो जमो डउडक्षी १५, 50
पुंसोऽप्रातेर्ङोवा ५१११, 4
पुल्याणो राजवक्षान ५११, 19
पूर्वमुपरि वगयुज १५ 6
पृच्छे पृच्छ ५११, 21
पृथकसष्टे विद्युद ५११, 2५
पो न १५ 6५
प्रतिनेऽप्रतीपमे ५१११, 7
प्रत्यये ५११, 8५
प्रत्युपदिवसदशपायाने तु ह ५११, 51
प्रथिकम पादिपृक्पादिङ् ५१११, 29
प्रथमत्रिधिलत्रिधिलनियधेषु ५११, 11
प्रथमे प्यो १५, 40
प्रभो ऊप्य ५११, 26
प्रमुक्तमे ५११, 98
प्रायो निति न विकन्य १५, 4
प्रायोऽनुष्ठादितदपयवाम् ५११, 26
प्रावेरीद्याळपक्षाळ ५११, 1५
वन्धो न्य ५११, 6
वङ्गनम् १११, 1

वहा नुहमो xiv 31

विन्दुल iii 10

भवताम् xviii 7

भविष्यति स्म xviii 21

भविष्यति हिरादिं xiv 33

भवेयुष्मत् xvi 32

भाराकान्ते भवेयिमुह xvi 31

भिदिविदिच्छिदो डेव् xiv 11

भिसा अन्वेहि xxii 56

भिसा तुन्वेहि xxii 49

भिसा भेतुन्वेद्युन्वेद्युन्वेहितुन्वेहि
x 8

भिस्रभसागुन्स्तीत् xii 2)

भिस्रभस्मुपि ix 11

भुवो भ xviii 20

भूतायस्य सीअहीअही xii 46

भ्यसो ऊ xxii 19

भ्यी वृहस्पती तु बहो xii 36

भइ ऊटा xxii 5)

भइमममहमज्ज डसा xi 11

भ xvi 8

भइलुगसमुत्तेनप xi 2

भणेणमिमिममसअमिश्रइअन्व

मरुह अमा xi 4

भणे विमग्गे xiii 25

मध्यमकतमे च ii 37

मधि चाजनात् xiv 17

मनयाम् ii 19

मन्नाको 'इअ च वा xiii 12

मन्तमणवन्तमाश्वापुश्चामहरइअ

उल्लइत्ता मतुप xii 102

मसथे xii, 69

ममणेमआइममए टा xi, 7:

माइ मार्थे xiii, 26

मागध्या श्रीरसेनीवत् xix 6

मालन्तीत् च लुड xii, 44

मातुराअरा x 15

मिमइममाइममे डिटा xi 6

मि मिविटा xiv)

मिषपिवविदविअवस इवार्ये xii,
17

मुकुळादो xii 30

मुपिकविभीतकहरिद्रापयिपुधि
वीप्रतिश्रुत्यत् xii 8)

मोइचि वा iii 11

मोभेवअ जसा xi 2

मोममु मछहिड xiv 7

मोममुध्विष xii 6

म्हा एसे iii 9

य पी इदये xiv 11

यत्तदुधुव स्वमो xxii 10

यद्युतिर xii 6

यापेजव xii 16

युप्पत्तुना नुवत्तुमत्तुह x 1

यो जतीयानीयोत्तरीयकथेषु xi
43

योरेड xii 19

रअ सप्तत्वादो xii 50

राअ xi 18

राघो घो वा चिन् xx, 9
 रा वेर्लिय xxi, 27
 रायो रक्षयते xxi, 11
 रितो द्वित्वम् iv, 19
 रूधो व्यथो xxi, 1
 रूपेऽचो दि xiv, 23
 रो दीर्घात् xii, 11
 रो रा viii, 1
 रोर्भुक्तुटिपुह्ययोरित् xix, 1
 रो नक्तु चूळिकापेक्षाध्याम् xxi, 2
 तंक्षाधूतादी ट xii, 66
 र्यक्ष्णो रिचसिनिमिटा कृषित
 ix, 13
 यो व्य xiii, 3
 य वते xiii, 9
 यर्धतप्तवज्रेष्वित् xii, 1
 स xiv, 3)

जघने जेणतेण xiii, 27
 जटान्तिप्राविजेष् xiv, 1
 जह्ण्टोय जर्जर xiv, 15
 जमोरालाने xii, 84
 जलाटे जलो xii, 62
 जवरामधय iv, 12
 जादक्षीवेपु xii, 81
 जिह्वमतन्त्रम् xxi, 24
 जुगव्ययवदावात्तद्व iii, 9
 जुगाविल् भावकमते xi, 3
 जुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽत xiv, 29
 जुडमांसार्दी iii, 13
 जोप iii, 7

जो जलाटे च xii, 60
 जो वाट्टे xii, 22
 जो ऊ iv, 63
 ऊक्त छत्वम् xiii, 10
 वतुपो डित्तिञ एतच्च चित्तयत्तद्
 xii, 103
 वर्गेऽन्व xi, 6
 वर्भावकर्मणि तु यन्नुक् च xiv
 51
 वळ आरोपे xvi, 11
 वळगयडमारुहे xxi, 36
 वा च्छपयमूर्खद्वारे xii, 20
 वात्तमक्षानि च xii, 26
 वा नन्धी मनुचिह्नयो xii, 67
 वा पयन्ते xii, 73
 वा पानीयमे xii, 24
 वा ल्भी म्हज्जी x, 3
 वाट्टे उदोत् xii, 21
 वा जह्णोद्वह्णु xii, 91
 वा सव्या मागिह्ळाहळे xiii, 22
 वा जे xii, 96
 विगतिपु त्या ज्योपल xii, 53
 विकसे कोष्ठासवोमट्टी xxi, 35
 विसट्टो दले xii, 1
 विमूरय खिदे xxi, 30
 विष्णु पम्भसविमरा xvi, 18
 वीष्णायात्तद्वि सुपो मन्नु xii
 99
 वुध ववुधे iv, 1
 वेपे xxi, 3

सो बृहस्पतिवत्सत्यो xii 38

सोनृक् १४, ७

सोमो हि १४ 30

मा मुत्सेनत १४ ३

सो युष्मदमुञ्ज १४ 46

सा वृत् १४ 53

स्त मेधाचक्षे १४ 16

स्त xii 26

स्तो १४, 90

स्तो १४, 31

स्तम्भम खा १४, 17

स्त्रियां डि १४ 13

स्त्रियां डडि १४ 30

स्त्रियामिमाञ्जलिना १ 2

स्त्रियामी च १४ 92

स्त्रियां स्तम् १४ 13

स्तुति स्तुतयौत् १४ 63

स्तमदासशिदीनभो गरि १४ 4

स्तुति त्वदिता १४ 82

स्तुपायां यद् यो १४ 61

स्तोत्रान्योर्वा १४ 16

स्तुहादौ १४, 2

स्तुटिके १४ 51

स्तुत्यव्यवस्थायीयसमे यात् १४ 61

स्तोत्रयो १४, 2

स्तम्भादविल १४, 13

स्तम्भत उत् १४ 7

स्तम्भ विद्मि १, 5

स्तम्भो वक्रादौ १४ 2

स्तम्भाद्वाम् १ 14

स्तम्भे तु कथ १४, 107

स्तुत्यव्यवस्थायीयसमे यात् १४, 5

स्तम्भो १४, 14

स्तम्भो १४, 15

स्तम्भो १४, 25

स्तम्भो १४, 15

स्तम्भो १४, 56

स्तम्भो १४ 11

स्तम्भो १४, 11

स्तम्भो १४, 11

स्तम्भो १४, 4

स्तम्भो १४, 30

स्तम्भो १४, 30

स्तम्भो १४, 36

स्तम्भो १४, 13

स्तम्भो १४, 7

स्तम्भो १४, 21

स्तम्भो १४, 13

स्तम्भो १४, 3

स्तम्भो १४, 23

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 7

स्तम्भो १४, 27

स्तम्भो १४, 13

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 1

स्तम्भो १४, 1

ERRATA.

Page 45 line 6 from top *read* अयम्

61 1 , bottom *read* बहो #

79 8 होएकह। होएकह। होए

IRRAFA

Page 15 line 5 from top read असत्

51 1 , bottom read वही ।

78 , 8 ,, होएज्जर । होएज्जार । होएज्ज

